

ศิลปสุโขทัย
SUKHOTHAI ART
L'ART DE SUKHOTHAI

ศิลปสุโขทัย

SUKHOTHAI ART

L'ART DE SUKHOTHAI

ศาสตราจารย์ ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงนิพนธ์

by PROFESSOR M.C. SUBHADRADIS DISKUL

par LE PROFESSEUR M.C. SUBHADRADIS DISKUL

จัดพิมพ์โดย
คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม
ของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

Published by
The Cultural Committee
of the Thailand National Commission for Unesco

Publié par
Le Comité Culturel de la Commission Nationale
Thailandaise pour l'Unesco

สงวนลิขสิทธิ์
พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 2,600 เล่ม

Copyright Reserved
First edition 2,600 copies

Tous droits Réservés
La première édition 2,600 exemplaires

PRINTED BY THAI WATANA PANICH PRESS CO., LTD., 891 RAMA I ROAD, BANGKOK, THAILAND.

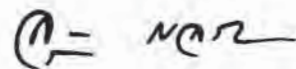
คำนำ

คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้พิจารณาเห็นว่า โบราณสถาน และศิลปวัตถุในเมืองสุโขทัย ศรีสัชชนาลัย และกำแพงเพชร เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญทางด้านวัฒนธรรม และศิลปของประเทศไทยสมควรจะได้เผยแพร่ให้ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศได้รับทราบชื่นชม จึงได้มอบหมายให้ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล เมื่อครั้งเป็นคณบดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นผู้จัดทำ โดยได้ขออนุมัติเงินค่าใช้จ่ายจำนวนสามหมื่นบาท จากยอดเงินการจัดฉลองปีหนังสือระหว่างประเทศของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ มาดำเนินงาน

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ได้ทรงรับงานนี้ตามที่คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมมอบหมาย และมอบให้นายไพโรจน์ จีระพงษ์ เป็นผู้ถ่ายภาพ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงเขียนคำบรรยายและบทอธิบายด้วยพระองค์เอง หลังจากนั้นได้ทรงขอให้ Mr. William Zabel เป็นผู้ตรวจแก้คำบรรยายภาษาอังกฤษ M. Francois Legros ตรวจแก้คำบรรยายภาษาฝรั่งเศส และศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ตรวจแก้บทอธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมเห็นว่าหนังสือภาพเล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์สมดังความมุ่งหมายที่ได้วางไว้ ประกอบกับคณะผู้แทนไทยซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการจะไปร่วมประชุมสมัชชาสามัญขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ณ กรุงปารีส ระหว่างวันที่ ๒๔ ตุลาคม ถึงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๑ คณะผู้แทนไทยจะได้เริ่มรณรงค์ให้นานาชาติสนับสนุนโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยที่องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้รับรองไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมจึงได้ขอความอนุเคราะห์ให้บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด จัดพิมพ์หนังสือภาพเล่มนี้ขึ้น เพื่อจะได้นำไปแจกจ่ายแก่ผู้แทนของประเทศต่างๆ ที่มาร่วมประชุม ซึ่งจะทำให้ประเทศเหล่านั้นซาบซึ้งในวัฒนธรรมของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม ขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนช่วยในการจัดทำต้นฉบับการจัดพิมพ์ ที่ได้กล่าวก่อนแล้ว และที่ไม่สามารถจะระบุไว้ได้ทั้งหมดไว้ ณ ที่นี้ด้วย

หวังว่าหนังสือภาพเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ และจะช่วยกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านเกิดความรัก ซาบซึ้งในศิลป วัฒนธรรม เพื่อจะได้ช่วยกันดูแลรักษาให้สมบัติอันมีค่าของชาติไทยและของโลก ได้คงอยู่ต่อไปชั่วกาลนาน

(นายสมาน แสงมลิ)

รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
ประธานคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม
ของคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์
และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

Préface

Le Comité Culturel de la Commission Nationale Thaïlandaise pour l'Unesco, ayant considéré que les monuments, les emplacements et les objets d'art de Sukhothai, Sisatchanalai et Kampaengpet sont les manifestations concrètes de l'héritage culturel et de la fierté de la Thaïlande, dignes d'être annoncés au grand public du pays aussi bien que du monde entier, a confié à Professeur M.C. Subhadradis Diskul la tâche de préparer cette oeuvre quand il était encore Doyen de la Faculté d' Archéologie à l'Université de Silpakorn. La provision financière de 30,000 baht, nécessaire pour son exécution, a été tirée du budget accordé à la commémoration de l'Année Internationale de Livres par la Commission Nationale Thaïlandaise pour l'Unesco.

Le texte et la légende du livre ont été habilement écrits par Professeur M.C. Subhadradis Diskul. M. William Zabel et M. François Legros ont bien voulu s'occuper de la révision des versions anglaise et française respectivement. Le contenu concernant l'histoire de Sukhothai a été vérifié par Dr. Prasert na Nagara et les photographies sont l'aboutissement des efforts de M. Pairot Chirapong.

Plusieurs raisons ont poussé le Comité à promouvoir la publication et le grand tirage du livre. L'achèvement final du livre coïncide précisément avec la tenue de la Conférence Générale de l'Unesco à Paris entre le 24 Octobre et le 10 Novembre 1978 à laquelle participera la Délégation Thaïlandaise ayant à sa tête Son Excellence Le Ministre de l'Education. C'est aussi l'intention de la Délégation Thaïlandaise de profiter de cette occasion pour lancer une campagne internationale du Projet de Conservation et de Présentation des Monuments et des Emplacements de Sukhothai qui a été déjà approuvé par l'Organization. Par conséquent, le Comité Culturel a demandé à l'Imprimerie Thai Watana Panich de publier ce livre afin de le distribuer aux délégués des autres Etats Membres participant à la Conférence. On espère que la distribution mènera à une meilleure compréhension et appréciation de la culture thaïlandaise.

Le Comité Culturel saisit cette occasion d'exprimer sa profonde gratitude à toutes les personnes intéressées qui ont partagé la charge de préparer le manuscrit et la publication de ce livre y compris ceux dont les noms n'ont pas été mentionnés à cause de l'espace limité. C'est aussi l'intention du Comité que le livre servirait dans une certaine mesure comme une source de renseignements pour ceux qui s'intéressent au domaine de l'art et de la culture et qu'il devrait aussi inculquer au lecteur un sens d'appréciation et l'amour de l'art et de la culture pour que l'on donne à l'héritage culturel de la Thaïlande et de l'humanité la protection et la conservation qui lui sont dues au nom de la postérité.

(SMAN SANGMAHLI)

Vice-Sous-Secrétaire d'Etat pour l'Education

Président du Comité Culturel de
la Commission Nationale Thaïlandaise pour l'Unesco

ประวัติย่อของอาณาจักรสุโขทัย

เชื่อกันว่าชนชาติไทยคงอพยพลงมาจากภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน และอาจตั้งแคว้นเล็กแคว้นน้อยขึ้นหลายแคว้นทางภาคเหนือสุดของประเทศไทย อย่างไรก็ตามประวัติศาสตร์ตอนนี่ยังไม่อาจทราบได้อย่างแน่นอน เพราะส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในตำนานพื้นเมืองและนิยายซึ่งเขียนขึ้นในชั้นหลังเป็นพัน

อาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรแรกของไทยที่อาจทราบเรื่องราวและศักราชได้ค่อนข้างแน่นอนจากศิลาจารึกและจดหมายเหตุ จากการสอบสวนในชั้นหลังสุดอาจกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัยมี ๕ พระองค์ คือ

๑. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ขึ้นครองราชย์ ราว พ.ศ. ๑๓๘๐ - ?
๒. พ่อขุนบาลเมือง ? - พ.ศ. ๑๔๒๒
๓. พ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. ๑๔๒๒ - พ.ศ. ๑๔๔๑
๔. พระเจ้าเลอไทย
๕. พระเจ้าवंนาคม - พ.ศ. ๑๔๕๐
๖. พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไทย) พ.ศ. ๑๔๕๐ - ราว พ.ศ. ๑๕๑๑
๗. พระมหาธรรมราชาที่ ๒ ราว พ.ศ. ๑๕๑๑ - ราว พ.ศ. ๑๕๔๒
๘. พระมหาธรรมราชาที่ ๓ (ไสยลือไทย) ราว พ.ศ. ๑๕๔๒ - พ.ศ. ๑๕๖๒
๙. พระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल) พ.ศ. ๑๕๖๒ - ราว พ.ศ. ๑๕๘๑

ปรากฏจากศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๒ ว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ซึ่งขณะนั้นทรงพระนามว่าพ่อขุนบางกลางหาวได้ทรงร่วมกับพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราด ขับไล่ขอมสมาตโกลัญถ์ออกไปจากเมืองสุโขทัย และหลังจากนั้นพ่อขุนผาเมืองจึงทรงอภิเษกพ่อขุนบางกลางหาวให้เป็นเจ้าเมืองสุโขทัยรวมทั้งมอบนามเดิมของตนคือ ศรีอินทราธิบดีอินทราทิตย์ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินขอม (อาจเป็นพระเจ้าอินทรวรมันที่ ๒ ราชโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗) มอบให้แก่พ่อขุนผาเมืองมาแต่เดิม เพราะเป็นราชบุตรเขยของพระเจ้าแผ่นดินขอม ให้แก่พ่อขุนบางกลางหาวด้วย

ในรัชกาลของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ราชอาณาจักรสุโขทัยยังคงมีขนาดเล็กอยู่ เพราะปรากฏจากศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๑ ว่าพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ต้องเสด็จไปชนช้างกับขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดที่เมืองตากซึ่งอยู่ไม่ห่างจากเมืองสุโขทัยเท่าใดนัก ในรัชกาลของพ่อขุนบาลเมืองอาณาจักรสุโขทัยจึงเริ่มแผ่ขยายออกไปเพราะมีเจ้านายที่สำคัญคือพระรามคำแหง ผู้เป็นอนุชาของพ่อขุนบาลเมืองและราชโอรสองค์ที่ ๓ ของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

ในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง ถ้าเราเชื่อตามศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๑ จะเห็นได้ว่า

อาณาจักรสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองมาก มีอาณาเขตกว้างใหญ่คือ ทางทิศตะวันออกไปถึงเมืองสระหลวง (ติดกับพินธุโลก) สองแคว (พินธุโลก) ตลอดจนถึงฝั่งแม่น้ำโขงถึงเมืองเวียงจันทน์ เวียงคำในประเทศลาวปัจจุบัน ทางทิศใต้ถึงเมืองพระบาง (นครสวรรค์) แพรก (ชัยนาท) สุพรรณภูมิ (อู่ทอง) ราชบุรี เพชรบุรี นครศรีธรรมราช จนจดฝั่งทะเล ทางทิศตะวันตกถึงเมืองจอด (สออด) และหงสาวดีในประเทศพม่า แต่ทางทิศเหนือถึงเพียงเมืองแพร่ เมืองชะวา (หลวงพระบาง) ในประเทศลาว ทั้งนี้เพราะเหตุว่าเหนือขึ้นไปมีอาณาจักรเชียงใหม่ของพระเจ้ามังรายพระสหายของพ่อขุนรามคำแหงตั้งอยู่ ในอาณาจักรสุโขทัย อาหารอุดมสมบูรณ์ ไม่มีการเก็บภาษีตามทางเดินของสินค้า พ่อขุนรามคำแหงเองก็ทรงตัดสินคิดความโดยยุติธรรม ผู้ใดมีทุกข์ร้อนอาจไปส่นกระดิ่งร้องทุกข์ถึงพ่อขุนรามคำแหงได้ การปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก ประชาชนต่างเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีวัดวาอารามและพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก พ่อขุนรามคำแหงเองได้ทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๖

ในรัชกาลของพระเจ้าเลอไทย ราชโอรสของพ่อขุนรามคำแหง อาณาจักรสุโขทัยคงเสื่อมลง เกิดการแตกแยกเป็นบ้านเล็กเมืองน้อย พระเจ้าลิไทยเองซึ่งครองราชย์เป็นอุปราชอยู่ที่เมืองศรีสัชชนาลัย เมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชย์ใน พ.ศ. ๑๘๕๐ ยังต้องทรงประหารศัตรูในเมืองสุโขทัย (จากจารึกหลักที่ ๔) ซึ่งอาจเป็นพระเจ้าจันทรามก็ได้ พระเจ้าลิไทยได้ทรงพยายามรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยกลับคืนมา แต่ก็ไม่สามารถมีอาณาเขตใหญ่โตเท่ากับสมัยพ่อขุนรามคำแหงพระอัยกา คือทางทิศเหนืออาณาจักรไปจดเมืองน่าน ทางทิศตะวันตกไปจดแม่น้ำปิง (จากจารึกหลักที่ ๓) ทิศใต้ถึงเมืองพระบาง (นครสวรรค์) และทิศตะวันออกถึงแควป่าสัก (จากจารึกหลักที่ ๔) เท่านั้น พระเจ้าลิไทยทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาถึงลึกลงมาก ได้เสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ชั่วยาวหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๔ (จากจารึกหลักที่ ๔-๖) อยากรู้ว่าในสมัยนี้ก็เริ่มมีการกระทบกระทั่งกับอาณาจักรอยุธยาซึ่งเริ่มตั้งขึ้นทางทิศใต้เมื่อ พ.ศ. ๑๘๕๓ แล้ว

จากพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ๗ ปรากฏว่าใน พ.ศ. ๑๘๑๔ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) แห่งพระนครศรีอยุธยา ได้เสด็จไปตีเมืองเหนือได้ทั้งหมดซึ่งคงหมายถึงอาณาจักรสุโขทัย และตั้งแต่นั้นมาก็มีการรบพุ่งระหว่างอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาอีกหลายครั้ง เช่นใน พ.ศ. ๑๘๑๖, ๑๘๑๘, และ ๑๘๑๙ ปรากฏว่าใน พ.ศ. ๑๘๒๑ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ได้เสด็จไปตีเมืองชากังราว (กำแพงเพชร) อีก และพระมหาธรรมราชาได้เสด็จออกมาถวายบังคม พระมหาธรรมราชาองค์นี้คงเป็นพระมหาธรรมราชาที่ ๒ ราชโอรสของพระเจ้าลิไทยหรือพระมหาธรรมราชาที่ ๑ นั่นเอง (สันนิษฐานจากจารึกวัดช้างล้อม จารึกวัดตระพังช้างเผือก และจารึกวัดอโศการาม)

ในสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ ๓ (พระเจ้าไสยลือไทย) อาณาจักรสุโขทัยได้กลับเป็นอิสระอีกครั้งหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากตำนานของเมืองเชียงใหม่ที่ว่าพระเจ้าไสยลือไทยได้เสด็จ

ยกกองทัพไปช่วยเจ้าหนายงค้ำหนึ่งของเมืองเชียงรายในการชิงราชสมบัติเมืองเชียงใหม่ พระเจ้าไชยลือไทยทรงเป็นราชันต์ดาของพระเจ้าลือไทย แต่มีไชโอรสของพระมหาธรรมราชาที่ ๒ โดยตรง

ใน พ.ศ. ๑๕๖๒ พระมหาธรรมราชาที่ ๓ สวรรคต และอาณาจักรสุโขทัยเป็นกลางอีก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งพระนครศรีอยุธยาจึงได้เสด็จขึ้นมาระงับการจลาจลถึงเมืองพระบาง (นครสวรรค์) ปรากฏว่าพระยาบาลเมืองและพระยารามซึ่งก่องอยู่ในราชวงศ์สุโขทัยและกำลังแย่งราชสมบัติกันอยู่ในขณะนั้นได้ออกมาถวายบังคม พระยาบาลเมืองได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหาธรรมราชาที่ ๔ (บรมपाल)

พระมหาธรรมราชาที่ ๔ กงสวรรคตใน พ.ศ. ๑๕๘๑ เพราะปรากฏว่าในปีนั้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งพระนครศรีอยุธยาซึ่งขณะนั้นยังดำรงพระยศเป็นพระรามเสวย ตำแหน่งรัชทายาท ได้เสด็จขึ้นครองเมืองพิษณุโลก และนับแต่นั้นมาอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาได้รวมกันเป็นอาณาจักรเดียว

หนังสืออ้างอิงโดยย่อ

๑. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ จารึกกรุงสุโขทัย (กรมศิลปากร พ.ศ. ๒๕๐๐)
 ๒. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓ (คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๘)
 ๓. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ และฉบับกรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ) และพงศาวดารเหนือฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม ๑ (องค์การค้ำของคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๐๔)
 ๔. ดร. ประเสริฐ ฦ นคร : ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย ในหนังสือเรื่องผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกลือ (ไม้) เค็ม (พ.ศ. ๒๕๑๔)
- เมื่ออาณาจักรสุโขทัยจะคงอยู่ชั่วระยะเวลาประมาณ ๒๐๐ ปีเท่านั้น แต่ศิลปสุโขทัยก็ถือกันว่าเป็นศิลปที่งดงามอย่างยิ่งของไทย และมีอิทธิพลต่อศิลปไทยในสมัยต่อมาอย่างมากมาย ดังจะพรรณนาถึงโบราณวัตถุสถานในเมืองสำคัญต่าง ๆ ๓ เมืองสมัยสุโขทัยต่อไปนี้ คือ เมืองสุโขทัย ศรีสัชชนาลัย และกำแพงเพชร ตามลำดับ

Abridged History of the Kingdom of Sukhothai (Sukhodaya)

It is generally believed that the Thai people had moved down from southeastern China a long time ago but its early history is not known for certain as most of the stories exist in local chronicles and legends that were written much later. The Thai people might have during the early period created many small principalities in the extreme northern part of present-day Thailand. The first Thai kingdom, that can be known in certainty, is the kingdom of Sukhothai which was founded about the middle of the 13th century A.D. in northern Thailand.

The history of the Sukhothai kingdom can be gathered from stone inscriptions and reliable chronicles. From the latest research one can indicate that there were nine kings of the Sukhothai dynasty:

1. King Si Intratit (<i>Sri Indraditya</i>) reigned from	circa 1240 - ?
2. King Ban Muang (<i>Pala Muang</i>)	? - 1279
3. King Ram Khamhaeng	1279 - 1298
4. King Loethai	
5. King Ngoa Nam Thom	? - 1347
6. King Maha Thammaracha (<i>Mahadhammaraja</i>) I (Lithai)	1374 - circa 1368
7. King Maha Thammaracha II	circa 1368 - 1399
8. King Maha Thammaracha III (Sailuthai)	circa 1399 - 1419
9. King Maha Thammaracha IV (Borompal)	1419 - circa 1438

From the Sukhothai stone inscription no. 2, it is learned that King Si Intratit, when he had still been King Bang Klang Hao, co-operated with his friend, King Pha Muang, the governor of the town of Rat, to chase Khom (Khmer) Samad Khlon Lampong out of the town of Sukhothai. King Pha Muang then consecrated his friend, King Bang Klang Hao, as the king of Sukhothai and gave his original title, Si Intarabodintaratit (*Sri Indrapatindraditya*), which had been conferred upon him by his father-in-law, the Khmer king of Cambodia (probably Indravarman II, son of King Jayavarman VII) to King Bang Klang Hao.

During the reign of King Si Intratit, the Sukhothai kingdom was still quite small, as from the Sukhothai stone inscription no. 1, the king had to fight against Khun Samchon, the governor of the town of Sod, at the town of Tak which is not very far from Sukhothai. In the reign of King Ban Muang, the second son of King Si Intratit, the kingdom began to expand because of the ability of his younger brother, Pra Ram Khamhaeng.

If one believes in the Sukhothai inscription no.1, in the reign of King Ram Khamhaeng the Sukhothai kingdom was extremely prosperous. Its boundary on the east extended to the towns of Sa Luang (near Pisanulok), Song Khwae (Pisanulok), to the Mekong river up to the towns of Vientiane and Wieng Kham in present-day Laos. In the south it reached the towns of Pra Bang (Nakhon Sawan), Praek (Chainat) and Supannaphum (U-tong), Ratburi, Petburi, Nakhon Si Thammarat down to the sea. On the west the border extended to the towns of Chod (Sod) and Pegu in Burma. On the north however, it reached only the towns of Prae and Java (Luang Pra Bang) as the kingdom of Chiangmai of King Ram Khamhaeng's friend, Mangrai, was there situated. Food was plentiful in Sukhothai and there was no tax along the trade-routes in the kingdom. King Ram Khamhaeng judged disputed cases righteously and anybody who was in trouble could come to ring the bell which was hung in front of the palace gate. The administration was patriarchal. The people of the Sukhothai kingdom were all zealous Buddhist. There existed many Buddhist monasteries and Buddha images. King Ram Khamhaeng himself invented the Thai alphabet in 1283.

In the reign of King Loethai, his son, the Sukhothai kingdom began to disintegrate. King Lithai, Loethai's son, who was the viceroy at the town of Sisatchanalai (*Sri Sajjanalaya*) had to kill his enemy at the town of Sukhothai which might be King Ngao Nam Thom (according to the Sukhothai inscription no. 4) before he ascended the throne in 1347. King Lithai tried to restore the Sukhothai kingdom as in the reign of his grandfather, King Ram Khamhaeng, but in vain. His northern boundary only reached the town of Nan and his western one the Ping river (from inscription no. 3). The southern border reached the town of Pra Bang (Nakhon Sawan) and the eastern one the Pa Sak river (from inscription no. 4). King Lithai believed in Buddhism of the Sri Lanka sect so strongly that he retired as a Buddhist monk for a short period in 1361 (from inscriptions nos. 4-6). However in his reign, the feud with the Ayudhya kingdom, which had been set up in the south since 1350, began.

From the Ayudhya chronicle of Luang Prasert version, which is the most reliable, in 1371 King Borom Rachathirat (*Paramarajadhiraja*) I of Ayudhya went up to conquer the northern land which probably means the Sukhothai kingdom. From that time on there were many wars between Sukhothai and Ayudhya, for instance, in 1373, 1375 and 1376. In 1378 King Borom Rachathirat I attacked again the town of Chakangrao (Kampaengpet) and King Maha Thammaracha II of Sukhothai had to come out and surrender. This king was probably the son of King Lithai or Maha Thammaracha I (from the stone inscriptions of Wat Chang Lom, Wat Trapang Chang Phoek and Wat Asokaram).

During the reign of King Maha Thammaracha III (Sailuthai) the kingdom of Sukhothai became independent again. He was the grandson of King Lithai but not on the direct line from King Maha Thammaracha II.

In 1419 King Maha Thammaracha III died and there was trouble in the Sukhothai kingdom. King Nakharin (*Nagarindrathiraja*) of Ayudhya came up north again to the town of Pra Bang (Nakhon Sawan) and crowned Prince Ban Muang as King Maha Thammaracha IV of Sukhothai.

King Maha Thammaracha IV probably died in 1438 as in that year Prince Ramesuan (*Ramesvara*), the Crown Prince of Ayudhya (the future King Borom Trailokanath), came up to rule at the town of Pissulok and since that time the Sukhothai kingdom ceased to exist.

Succinct Bibliography

1. A.B. Griswold : Towards a History of Sukhodaya Art (The Fine Arts Department, Bangkok, 1967)
2. A.B. Griswold and Prasert na Nagara : Epigraphic and Historical Studies in *Journal of the Siam Society* from Volume 56 Part 2, July 1968.

Though the Sukhothai kingdom lasted for only about 200 years, its sublime art has been reckoned as the best artistic expression of the Thai people. Its influence over the following art styles in Thailand is also great and manifest. From now on the three important towns during the Sukhothai period will be respectively described : Sukhothai, Sisatchanalai and Kampaengpet.

Histoire abrégée du royaume de Sukhothai (Sukhodaya)

Le peuple thai a probablement émigré du sud-est de la Chine il y a longtemps. A l'origine il avait peut-être créé plusieurs petites principautés dans l'extrême nord de la Thaïlande actuelle, mais l'histoire de cette période n'est pas très bien connue parce que l'essentiel est contenu dans des chroniques locales et des légendes qui ont été postérieurement écrites. Le premier royaume thai bien daté est celui de Sukhothai dans le nord de la Thaïlande qui remonte au milieu du XIIIe siècle après Jésus-Christ.

L'histoire du royaume de Sukhothai est bien connue grâce à des inscriptions et chroniques sérieuses. D'après les recherches les plus récentes on peut préciser les neuf rois de la dynastie de Sukhothai :-

1. le roi Si Intratit (<i>Sri Indraditya</i>) régnant	vers 1240 - ?
2. le roi Ban Muang (<i>Pala Muang</i>)	? - 1279
3. le roi Ram Khamhaeng	1279 - 1298
4. le roi Loethai	
5. le roi Ngoa Nam Thom	? - 1347
6. le roi Maha Thammaracha (<i>Mahadhammaraja</i>) I (Lithai)	1347 - 1368 environ
7. le roi Maha Thammaracha II	vers 1368 - 1399
8. le roi Maha Thammaracha III (Sailuthai)	vers 1399 - 1419
9. le roi Maha Thammaracha IV (Borompal)	1419 - 1438 environ

L'inscription de Sukhothai no. 2 nous apprend que le roi Si Intratit, appelé alors Bang Klang Hao, a aidé son ami le roi Pha Muang, régnant sur la ville de Rat, à chasser Khom (Khmer) Samad Khlon Lampong hors de la ville de Sukhothai. Le roi Pha Muang pour remercier son ami de cette victoire et lui donner une marque de sa reconnaissance le sacra alors roi de Sukhothai et lui conféra aussi le titre de Si Intarabodintaratit (*Sri Indrapatindraditya*) qu'il tenait du roi khmer du Cambodge, son beau-père (probablement Indravarman II, fils de Jayavarman VII).

Sous le règne du roi Si Intratit, le royaume de Sukhothai était encore petit par ce qu'on sait de l'inscription no. 1 : le roi dut se battre contre Khun Samchon, gouverneur de Sod; les combats se déroulèrent à Tak, ville voisine de Sukhothai. Sous le règne de son second fils, le roi Ban Muang, le royaume de Sukhothai commença à s'agrandir, grâce aux compétences de son frère cadet, Pra Ram Khamhaeng, troisième fils du roi Si Intratit.

Si on en croit l'inscription de Sukhothai no. 1, le règne du roi Ram Khamhaeng fut extrêmement prospère. La frontière du royaume à l'est touchait les villes de Sa Luang (près de Pisnulok), Song Khwae (Pisnulok), la rivière Mekong jusqu' aux villes de Vientiane et Wieng Kham dans le Laos actuel. Dans le sud elle atteignait les villes de Pra Bang (Nakhon Sawan), Praek (Chainat), Supannaphum (U-tong), Ratburi, Petburi et Nakhon Si Thammarat jusqu' à la mer. A l'ouest les confins touchaient les villes de Sod et Pégu, cette dernière en Birmanie et dans le nord elle arrivait seulement aux villes de Prae et Java (Luang Pra Bang), à cause du royaume de Chiangmai où régnait son ami, Mangrai, localisé au-dessus. La nourriture dans la ville de Sukhothai était abondante. Il n'y avait pas de taxes sur les routes commerciales dans le pays. Le roi Ram Khamhaeng jugea vertueusement les litiges du peuple et quiconque avait un problème pouvait venir sonner à la porte du palais. L'administration était patriarcale. Les habitants du royaume de Sukhothai pratiquaient le Bouddhisme avec zèle et ils ont créé plusieurs monastères bouddhiques ainsi que des images du Bouddha. Le roi Ram Khamhaeng lui-même inventa l'alphabet thai en 1283.

Sous le règne du roi Loethai, son fils, le royaume commença à se désintégrer. Le roi Lithai, fils de Loethai, étant vice-roi de la ville de Sisatchanalai (*Sri Sajjanalaya*), dut tuer dans la ville de Sukhothai

son ennemi, qui était peut-être le roi Ngoa Nam Thom (d'après l'inscription no. 4) avant son avènement en 1347. Il essaya de restaurer le royaume comme au temps de son grand-père mais en vain. La frontière au nord de son royaume touchait seulement la ville de Nan et celle à l'ouest la rivière Ping (d'après l'inscription no. 3). La frontière au sud touchait la ville de Pra Bang (Nakhon Sawan) et celle de l'est à la rivière Pa Sak (d'après l'inscription no. 4). Le roi Lithai admirait profondément le Bouddhisme de la secte de Sri Lanka et il se retira comme moine bouddhiste pendant une certaine période en 1361 (d'après les inscriptions nos. 4-6). Cependant sous son règne les troubles avec le royaume d'Ayudhya, qui avait été fondé en 1350 dans le sud, avaient déjà commencé.

D'après la chronique d'Ayudhya de la version de Luang Prasert, qui est la plus sérieuse, en 1371 le roi Borom Rachathirat (*Paramarajadhiraja*) I d'Ayudhya venait de conquérir le territoire du nord qui comprenait sans doute le royaume de Sukhothai. Dès lors il y eut plusieurs guerres entre les royaumes de Sukhothai et d'Ayudhya en 1373, 1375 et 1376. En 1378 le roi Borom Rachathirat I attaqua encore la ville de Chakangrao (Kampaengpet) et le roi Maha Thammaracha II de Sukhothai dut se soumettre et devint son vassal. Ce roi était probablement le fils du roi Lithai ou Maha Thammaracha I (d'après les inscriptions du Wat Chang Lom, du Wat Trapang Chang Phoek et du Wat Asokaram).

Sous le règne du roi Maha Thammaracha III (Sailuthai) le royaume de Sukhothai est redevenu indépendant. Il était le petit-fils du roi Lithai; mais pas en ligne directe, du roi Maha Thammaracha II.

En 1419 le roi Maha Thammaracha III décéda et il y eut des troubles dans le royaume de Sukhothai. Le roi Nakharin (*Nagarindrachiraja*) d'Ayudhya monta jusqu' à la ville de Pra Bang (Nakhon Sawan) et consacra roi de Sukhothai le prince Ban Muang sous le nom de Maha Thammaracha IV.

Le roi Maha Thammaracha IV mourut probablement en 1438 parce que cette année le prince Ramesuan (*Ramesuara*) vice-roi d'Ayudhya (le futur roi Borom Trailokanath) vint régner sur la ville de Pissulok et dès lors le royaume de Sukhothai fut complètement annexé au royaume d'Ayudhya.

Bibliographie succincte

voir la bibliographie en langue anglaise.

Quoique le royaume de Sukhothai ait existé seulement 200 ans environ, son art est reconnu comme le meilleur de Thaïlande. Son influence est grande et manifeste sur les autres qui le suivent. Les trois villes importantes du royaume de Sukhothai vont maintenant être décrites : Sukhothai, Sisatchanalai et Kampaengpet.

เมืองเก่าสุโขทัย

เมืองเก่าสุโขทัยตั้งอยู่ในเขตจังหวัดสุโขทัย ห่างจากเมืองใหม่ไปทางทิศตะวันตก ๑๒ กิโลเมตร เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด ๑๔๐๐ × ๑๘๑๐ เมตร มีกำแพงดินล้อมรอบ ๓ ชั้น และมีประตูเมือง ๔ ประตูตั้งอยู่แต่ละทิศ หน้าประตูชั้นในมีบ่อนดินรูปครึ่งวงกลมขวางหน้าประตูอยู่ทั้งสี่ประตู ระหว่างกำแพงดินแต่ละชั้นมีคูกว้างประมาณ ๒๐ เมตร ตรงมุมกำแพงและตามแนวสันกำแพงบางตอนมีกองอิฐและหินเป็นหย่อม ๆ ซึ่งอาจเป็นบ่อถมบกกำแพงก็ได้

ภายในกำแพงเมืองมีโบราณสถานก่อด้วยอิฐและศิลาแลงเป็นวัดร้างใหญ่และเล็ก ๑๖ แห่ง เทวสถาน ๔ แห่ง และวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่ ๒ วัด มีตระพังหรือสระน้ำขนาดใหญ่ ๔ สระ พิชัยสถานที่สำคัญที่สร้างขึ้นใหม่มี อนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง และที่ทำการหน่วยศิลปากรที่ ๓ ภายนอกเมืองมีโบราณสถานขุดแต่งบูรณะแล้ว และยังไม่ได้ขุดแต่งบูรณะอีกประมาณ ๓๐ แห่ง

โบราณสถานเหล่านี้อาจแบ่งออกได้ตามลักษณะเป็น ๔ แบบ ก็คือ
มีเจดีย์เป็นหลักของวัด ด้านหน้าเป็นวิหาร
มีมณฑปเป็นหลักของวัด ด้านหน้าเป็นวิหาร
มีพระปรารักษ์เป็นหลักของวัด ด้านหน้าเป็นวิหาร
มีวิหารเป็นหลักของวัด ในวิหารมีเจดีย์หรือปรารักษ์เล็ก ๆ

ส่วนพระราชมณเฑียรที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินรวมทั้งบ้านเรือนของราษฎรนั้นล้วนแต่สร้างด้วยไม้ จึงไม่เหลือซากให้เราเห็นได้ในปัจจุบัน

The Old Town of Sukhothai

The old town of Sukhothai is situated in the province of Sukhothai, 12 km. on the west of the new town. It is rectangular, 1400×1810 m. surrounded with three rings of earthen ramparts. Three gates exist at each of the four cardinal points and there remain traces of a semi-circular earthen fort in front of each inner one. Between each rampart exists a moat about 20 m. wide. At the corners of the ramparts and on top of them still lie heaps of brick and laterite which might be remnants of forts.

Inside the town stand numerous ruins which can be divided into 16 Buddhist monasteries, both large and small, 4 Hindu shrines and two living Buddhist wat (monastery). Four large ponds also exist inside the town. As for new constructions, one may mention a statue-monument of King Ram Khamhaeng, the Ram Khamhaeng National Museum and the office of the third branch of the Fine Arts Department. Outside the town are situated restored and not yet restored monuments, altogether about 70 in number.

Monuments inside and around the old town of Sukhothai may be divided into 4 groups :-

Having a *chedi* (a solid round monument with a base and a tall finial, originally built to enshrine the relics of the Buddha) as the central monument of the *wat*, with a *viharn* (an edifice containing an image or images of the Buddha) in front.

Having a *mondop* (a square structure with a pointed roof) as the central monument, with a *viharn* in front.

Having a *prang* (a tower derived from a Khmer sanctuary) as the central monument, with a *viharn* in front.

Having a *viharn* as the central monument with a small *chedi* or *prang* inside.

As for the royal residences and houses of ordinary people, they were all constructed in wood and therefore have all perished.

La ville ancienne de Sukhothai

La ville ancienne de Sukhothai se trouve dans la province du même nom, 12 km. à l'ouest de la ville moderne. Elle est rectangulaire, 1400×1810 m. entourée de trois remparts de terre. Trois portes s'ouvrent à chaque point cardinal et il y a encore les traces d'un fort de terre de forme semi-circulaire devant chaque porte intérieure. Entre chaque rempart s'étend un fossé de 20 m. de largeur. Aux coins des remparts et sur eux restent quelques amas de brique et de latérite qui sont peut-être les vestiges des fortifications.

Dans la ville subsistent plusieurs ruines qui peuvent être divisées en 16 monastères bouddhiques, grands et petits, 4 temples hindous avec encore 2 *wat* (monastère bouddhique) en activité. Quatre grands étangs agrémentent la ville. Pour les constructions récentes, on peut énumérer une statue en bronze du roi Ram Khamhaeng, le Musée National Ram Khamhaeng et le bureau de la troisième branche du Département des Beaux-Arts. Hors de la ville se dressent encore quelques 70 ruines déjà restaurées ou non.

Les monuments dans et hors de la ville ancienne de Sukhothai peuvent être classés en quatre groupes :-

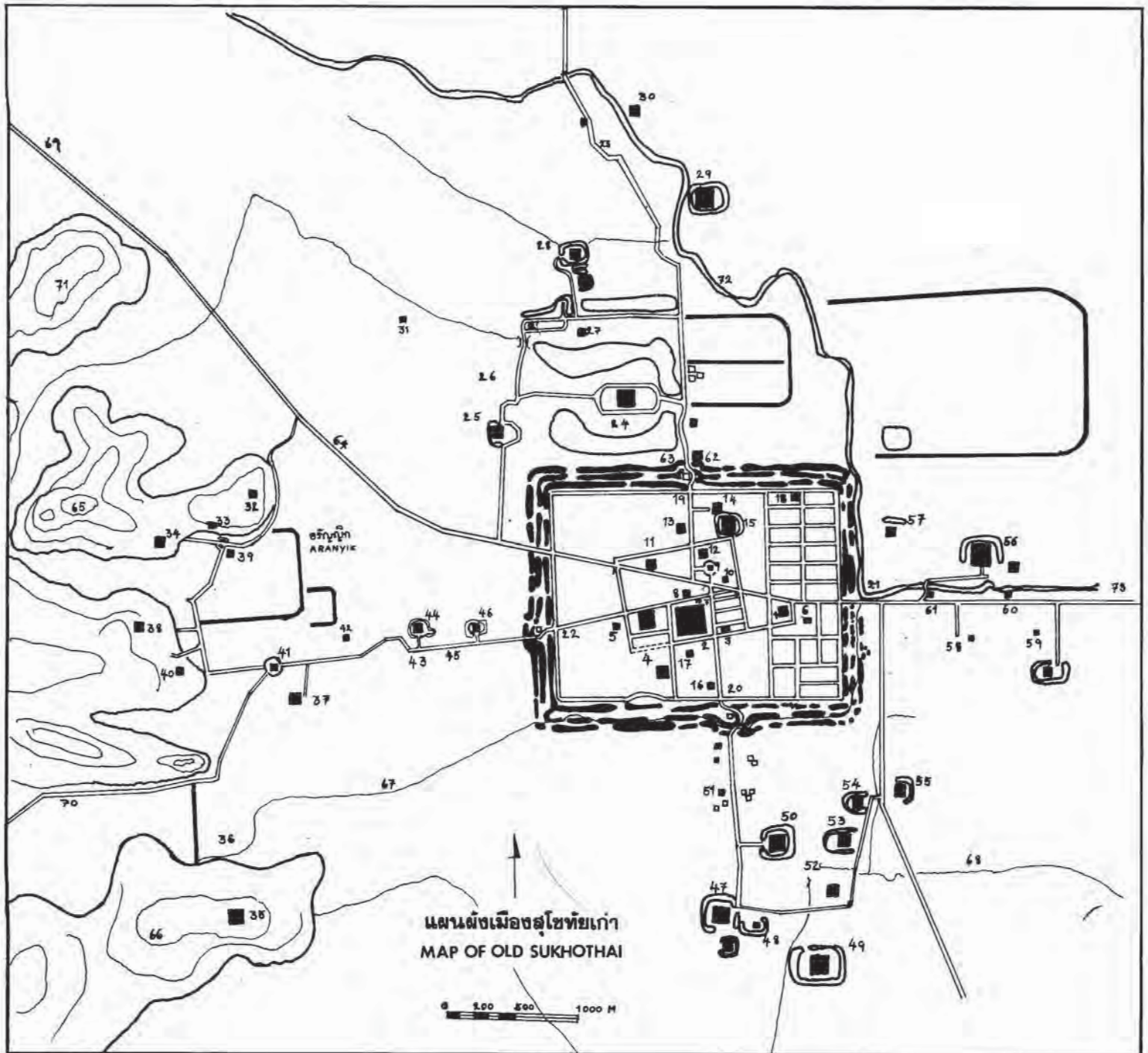
Ayant un *chedi* (monument rond et plein avec une base et une haute flèche, originellement construit pour contenir les reliques du Bouddha) comme monument principal, avec un *viharn* (édifice contenant une ou plusieurs images du Bouddha) en avant.

Ayant un *mondop* (structure carrée avec une toiture effilée) comme monument central, avec un *viharn* en avant.

Ayant un *prang* (tour d'influence khmère) comme monument principal, avec un *viharn* en avant.

Ayant un *viharn* comme monument central contenant un petit *chedi* ou *prang* à l'intérieur.

Quant aux palais et aux habitations communes, ils furent construits en bois, et par conséquent ont tous disparu.

แผนที่เมืองสุโขทัยเก่า
 MAP OF OLD SUKHOThAI

เมืองสุโขทัย

1. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง	Ram Khamhaeng National Museum	38. วัดเจดีย์งาม	Wat Chedi Ngam
2. วัดมหาธาตุ	Wat Mahathat	39. วัดช้างรอบ	Wat Chang Rob
3. เนินปราสาท	Prasat Mound	40. วัดถ้ำหิน	Wat Tham Hib
4. วัดศรีสวย	Wat Si Sawai	41. วัดมังกร	Wat Mangkom
5. วัดตระพังเงิน	Wat Trapang Ngoen	42. วัดป่าสัก	Wat Pa Sak
6. วัดตระพังทอง	Wat Trapang Tong	43. หอเทวาลัยมหาเกษตรพิมาน	Mahakaset Piman Shrine
7. หลักเมือง	Lak Muang	44. วัดป่ามม่วง	Wat Pa Mamuang
8. วัดชนะสงคราม	Wat Chana Songkhram	45. วัดตึก	Wat Tuk
9. อนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหง	Monument of King Ram Khamhaeng	46. วัดศรีโพน	Wat Si Ton
10. วัดใหม่	Wat Mai	47. วัดเชตุพน	Wat Chetupon
11. วัดสระศรี	Wat Sa Si	48. วัดเจดีย์สี่ห้อง	Wat Chedi Si Hong
12. วัดตระกวน	Wat Trakuan	49. วัดศรีพิจิครกติกัลยาราม	Wat Si Pichit Kiti Kalyaram
13. ศาลตาผาแดง	Ta Pha Daeng Shrine	50. วัดคันจันทร์	Wat Ton Chan
14. วัดซ่อนข้าว	Wat Son Khao	51. วัดก้อนแดง	Wat Kon Laeng
15. วัดสรศักดิ์	Wat Sorasak	52. วัดวิหารทอง (วัดทักษิณาราม)	Wat Viharn Tong
16. วัดกำแพงแลง	Wat Kampaeng Laeng	53. วัดโพรงเม่น	Wat Prong Men
17. วัดข้าวสาร	Wat Khao Sam	54. วัดโคกการาม (วัดสลักไค)	Wat Asokaram
18. วัดมูมเมือง	Wat Mum Muang	55. วัดมูมลังกา (วัดลังการาม)	Wat Mum Langka
19. ประตูศาลหลวง (ทิศเหนือ)	Sam Luang (northem) Gate	56. วัดช้างล้อม	Wat Chang Lom
20. ประตูนะโม (ทิศใต้)	Namo (southern) Gate	57. วัดหญ้ากร่อน	Wat Ya Kron
21. ประตูกำแพงหัก (ทิศตะวันออก)	Kampaeng Hak (eastern) Gate	58. วัดตระพังทองหลวง	Wat Trapang Tong Lang
22. ประตูอ้อ (ทิศตะวันตก)	Or (western) Gate	59. วัดเจดีย์สูง	Wat Chedi Sung
23. ถนนพระร่วง (ไปเมืองศรีสัชนาลัย)	Pra Ruang Highway (to Sisatchanalai)	60. วัดเจดีย์ยอดหัก	Wat Chedi Yot Hak
24. วัดพระพายหลวง	Wat Pra Pai Luang	61. วัดต้นมะขาม	Wat Ton Makham
25. วัดศรีชุม	Wat Si Chum	62. วัดตระพังพาน	Wat Trapang Pan
26. วัดอ้อมรอบ	Wat Om Rob	63. วัดแม่โจน	Wat Mae Chon
27. เตาทุเรียง	Turiang Kilns	64. ถนนจรดวิถีถ่อง	Charod Vithi Thong Highway
28. วัดสังฆาวาส	Wat Sangkhavat	65. เขาพระบาทน้อย	Pra Bat Noi Hill
29. วัดคู้ंहวาย	Wat Khung Wai	66. เขาพระบาทใหญ่	Pra Bat Yai Hill
30. วัดหินตั้ง	Wat Hin Tang	67. คลองเสาหอ	Sao Ho Canal
31. วัดนครชุม	Wat Nakhon Chum	68. คลองยาว	Yao Canal
32. วัดสะพานหิน	Wat Sapan Hin	69. ไปจังหวัดตาก	To Tak
33. วัดอรุณฤๅก	Wat Aranyik	70. ไปโขกพระร่วง	To Sok Pra Ruang
34. วัดพระบาทน้อย	Wat Pra Bat Noi	71. เขากรัดบาง	Krat Bang Hill
35. วัดพระบาทใหญ่	Wat Pra Bat Yai	72. คลองแม่รำพัน	Mae Rampan Canal
36. ทำนบพระร่วง (ศรีคองส์)	Pra Ruang Dam	73. ไปเมืองสุโขทัยใหม่	To the new town of Sukhothai
37. วัดพระยี่น	Wat Pra Yun		

โบราณสถานในเมืองสุโขทัยเก่า

รูปที่ ๑

วัดมหาธาตุ (หมายเลขที่ ๒ ในแผนผังเมืองสุโขทัย) ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วัดมหาธาตุเป็นวัดใหญ่อยู่กลางเมืองสุโขทัยเก่า กลางวัดมีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งเป็นแบบไทยแท้สมัยสุโขทัย ตั้งอยู่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยเจดีย์อีก ๘ องค์บนฐานเดียวกัน ก่อปราสาทศิลาแลงอยู่ที่ทิศทั้งสี่ และเจดีย์แบบศรีวิชัยผสมลังกา ก่อด้วยอิฐอยู่ที่มุม เจดีย์เหล่านี้อาจสร้างขึ้นหลัง พ.ศ. ๑๘๓๕ เพราะในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมิได้กล่าวถึงว่ามีพระธาตุอยู่กลางเมืองสุโขทัยเลย คงกล่าวถึงแต่เฉพาะวิหารและพระพุทธรูปเท่านั้น จากการสำรวจปรากฏว่าในวัดมหาธาตุแห่งนี้มีพระเจดีย์แบบต่าง ๆ ถึง ๒๐๐ องค์ ฐานวิหาร ๑๐ แห่ง ฐานซุ้มพระ ๘ แห่ง และฐานโบสถ์อีก ๑ แห่ง หน่องค์เจดีย์ด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีวิหารก่อด้วยศิลาแลง เดิมเคยประดิษฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์หล่อที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ก่อพระศรีศากยมุนี ซึ่งพระเจ้าลิไทยโปรดให้หล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๔ และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรดฯ ให้อัญเชิญลงมาประดิษฐานไว้ในวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม กลางกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๑

Monuments in the old town of Sukhothai

Fig. 1

Wat Mahathat (no. 2 on the map of Sukhothai), taken from the northeast. It is a large Buddhist temple in the middle of the town. At the centre stands a lotus-bud *chedi*, typical of the Sukhothai style, surrounded with the other eight monuments on the same platform: four laterite *prang* at the four cardinal points and four brick *chedi* in the mixed style of Srivijaya from southern Thailand and of Sri Lanka at the four corners. This *chedi* complex was probably built after 1292 as it is not referred to in the Sukhothai stone inscription no. 1 of King Ram Khamhaeng. There are about 200 ruins of *chedi* of various styles in this *wat* as well as 10 bases of *viharn*, 8 niches for Buddha images and one trace of an *ubosoth* (ordination hall). In front of the *chedi* complex on the east lies a large laterite *viharn* that used to enshrine the largest cast bronze Buddha image in Thailand. This effigy was later on moved to a *viharn* of Wat Sutat in the middle of Bangkok by command of King Rama I.

Monuments de la ville ancienne de Sukhothai

Fig. 1

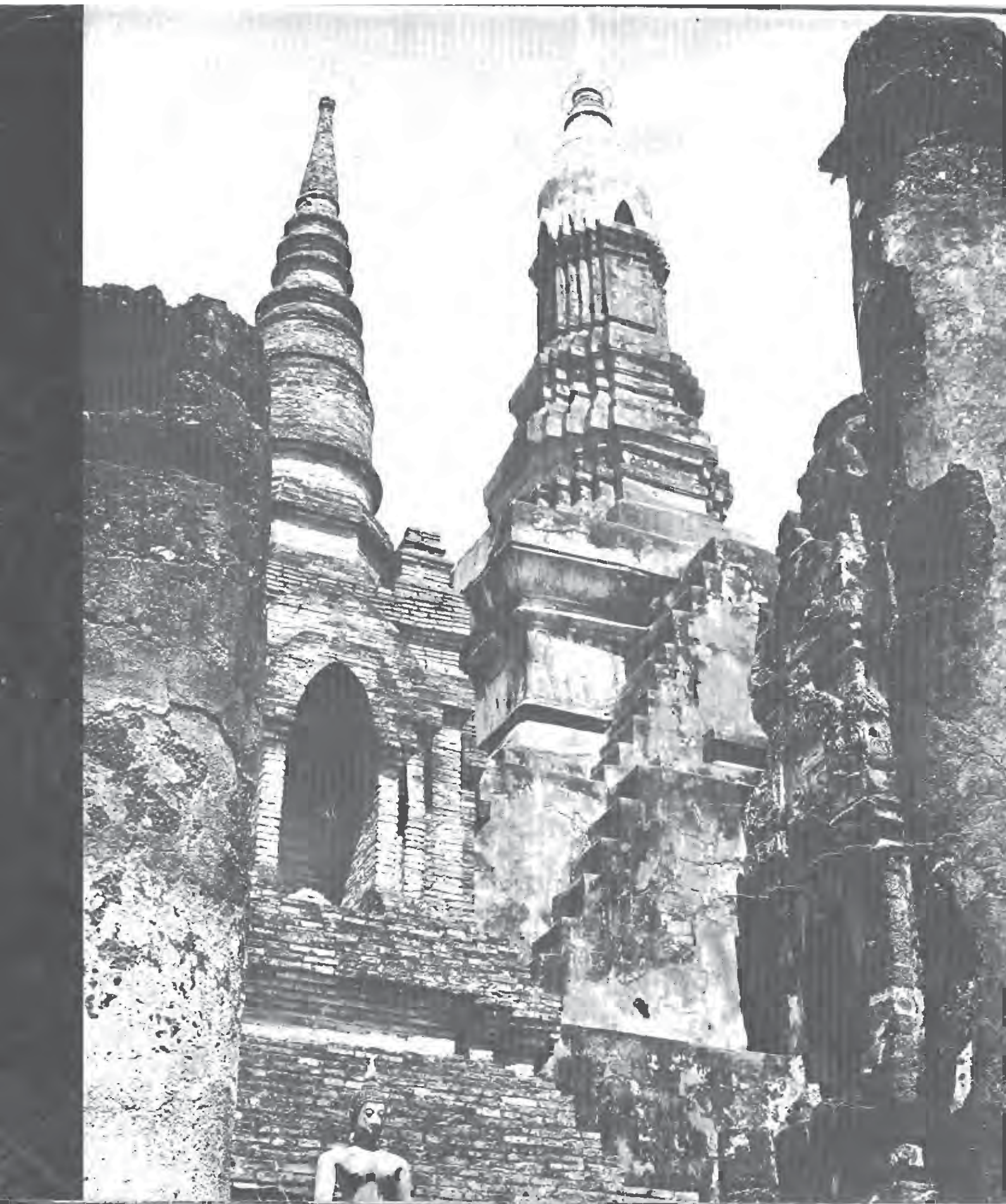
Wat Mahathat (no. 2 sur la carte de Sukhothai), vue prise du nord-est. Le Wat Mahathat est un grand monastère bouddhique au milieu de la ville ancienne de Sukhothai. Au centre se dresse un *stupa* (même signification que *chedi* en Thai) en forme de bouton de lotus, qui est typique de l'art de Sukhothai, entouré de huit *chedi* sur la même plate-forme: les tours en latérite aux quatre points cardinaux et quatre *chedi* en brique du style de Srivijaya dans le sud de la Thaïlande, mêlé à celui de Sri Lanka aux quatre angles. Ces *chedi* ont probablement été construits après 1292 parce qu'ils ne sont pas mentionnés dans l'inscription no. 1 du roi Ram Khamhaeng. Il y a les ruines d'environ 200 *chedi* de formes diverses dans le Wat Mahathat avec 10 *viharn*, 8 niches abritant des images du Bouddha et un *ubosoth* (hall d'ordination). Devant le *chedi* en forme de bouton de lotus à l'est se trouve un large *viharn* en latérite qui autrefois abritait une image du Bouddha en bronze, la plus grande de Thaïlande, qui est exposée maintenant dans le *viharn* du Wat Sutat, au centre de Bangkok.

รูปที่ ๒ กลุ่มเจดีย์กลางวัดมหาธาตุ ถ่ายจากด้านหลังคือทิศตะวันตก

Fig. 2 The *chedi* complex at the centre of Wat Mahathat, taken from the west.

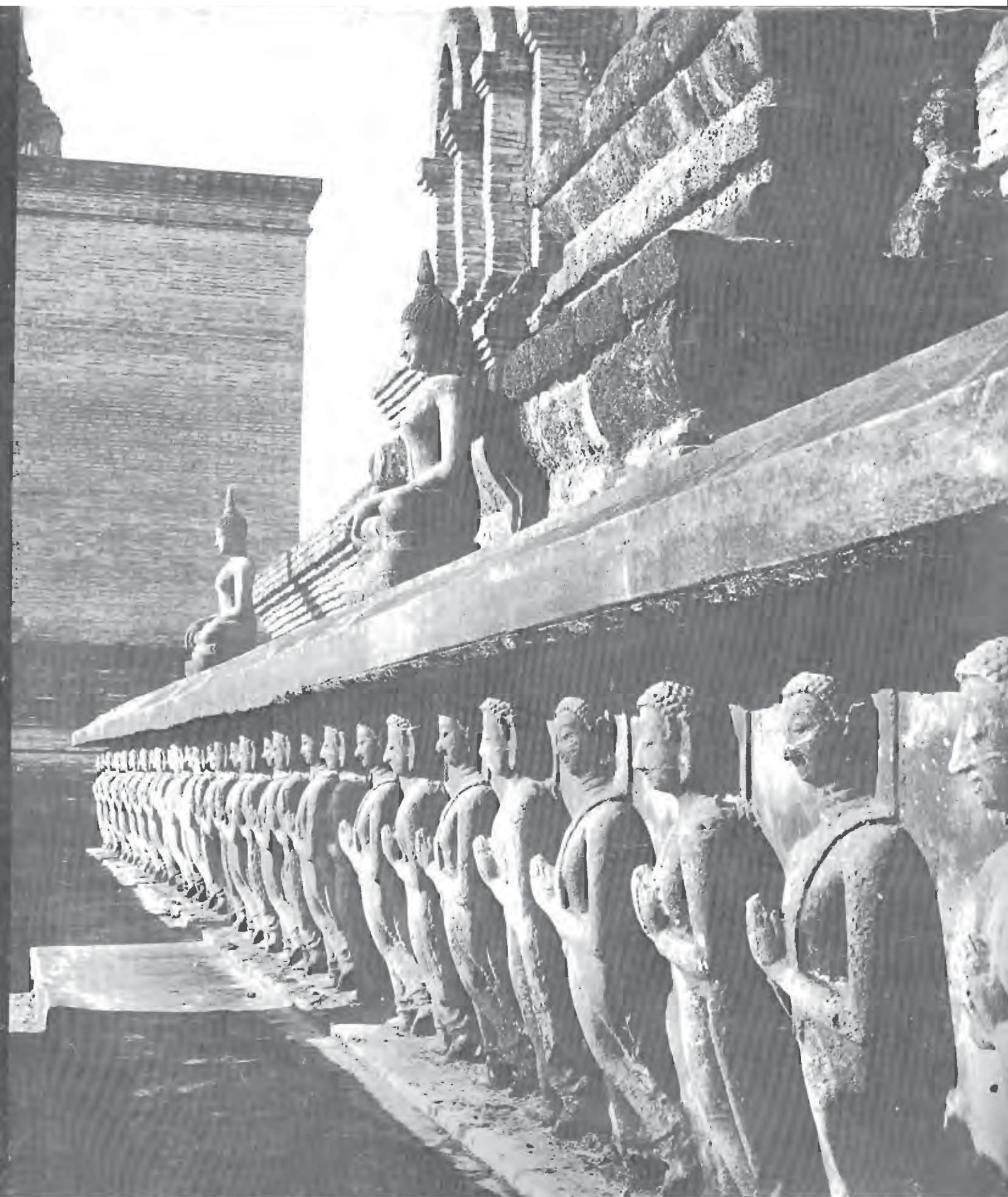
Fig. 2 Groupe central des *chedi* du Wat Mahathat, pris de l'ouest.

รูปที่ ๔ เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์กลางวัดมหาธาตุ ถ้ายจากทิศตะวันออก มีทฤษฎีอยู่หลายทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่มเจดีย์กลุ่มนี้ บางท่านก็กล่าวว่าแต่เดิมอาจมีปราสาทขอม ๕ องค์ตั้งอยู่บนฐานและมีระเบียงเชื่อมติดกัน ไทยสมัยสุโขทัยได้มาสร้างเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ครอบปราสาทขอมองค์กลางไว้ภายใน แต่ปรากฏว่าเมื่อเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรได้ทำการขุดก็มิได้ค้นพบปราสาทองค์เดิมภายในฐานเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์องค์กลาง บางท่านก็กล่าวว่าคงสร้างขึ้นพร้อมกัน เพื่อแสดงว่าชนชาติไทยสมัยสุโขทัย (แสดงโดยเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์) มีชัยชนะต่อขอม (ปราสาทศิลาแลง) และอาณาจักรศรีวิชัยทางทิศใต้ (เจดีย์แบบศรีวิชัยผสมลังกา) บางท่านกล่าวว่าเจดีย์แบบศรีวิชัยผสมลังกานั้นมาสร้างเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง ในสมัยอยุธยา

Fig. 4 The *chedi* complex of Wat Mahathat, taken from the east. There are many theories about this complex. Some scholars think that there had originally been five Khmer *prang* on top of the same platform and during the Sukhothai period the Thai erected a lotus - bud *stupa* (the same meaning as *chedi* in Thai) to cover the central Khmer tower. Some surmise that the Thai built the whole complex in order to propagate that they (the lotus - bud *stupa*) had won over the Khmer (represented by the four *prang*) and the Srivijaya kingdom (represented by the four *chedi* at the four corners). Some again insist that the four *chedi* at the corners were added later during the Ayudhya period.

Fig. 4 Groupe central des *chedi* du Wat Mahathat, pris de l'est. Il y a plusieurs théories concernant ce groupe. Quelques savants pensent qu'il y avait à l'origine cinq tours khmères reliées par des galeries, mais pendant la période de Sukhothai les thais auraient couvert la tour khmère centrale par un *chedi* thai en forme de bouton de lotus. Cette opinion n'est pas bien fondée parce qu'on n'a rien trouvé à l'intérieur du *chedi* thai. Quelques uns suggèrent qu'ils ont tous été bâtis en même temps pour montrer que les thais (représentés par un *chedi* en forme de bouton de lotus) ont vaincu les khmers (représentés par les quatre tours) et les habitants de Srivijaya (les quatre *chedi* aux angles). Enfin il y a aussi l'opinion que les quatre *chedi* aux angles ont été ajoutés pendant la période d'Ayudhya.

รูปที่ ๕ ฐานกลุ่มเจดีย์กลางวัดมหาธาตุ ถ่ายจากทิศตะวันตก แลเห็นพระพุทธรูปปูนปั้นแบบสุโขทัยประทับนั่งอยู่บนฐานเป็นระยະ และพระสาวกปูนปั้นซึ่งซ่อมใหม่ตามแบบเดิมเดินประนมมืออยู่รอบฐาน

Fig. 5 The base of the *chedi* complex with stucco Buddha images of Sukhothai style (newly restored) on top and a row of stucco Buddhist disciples (also restored) walking in adoration around the base.

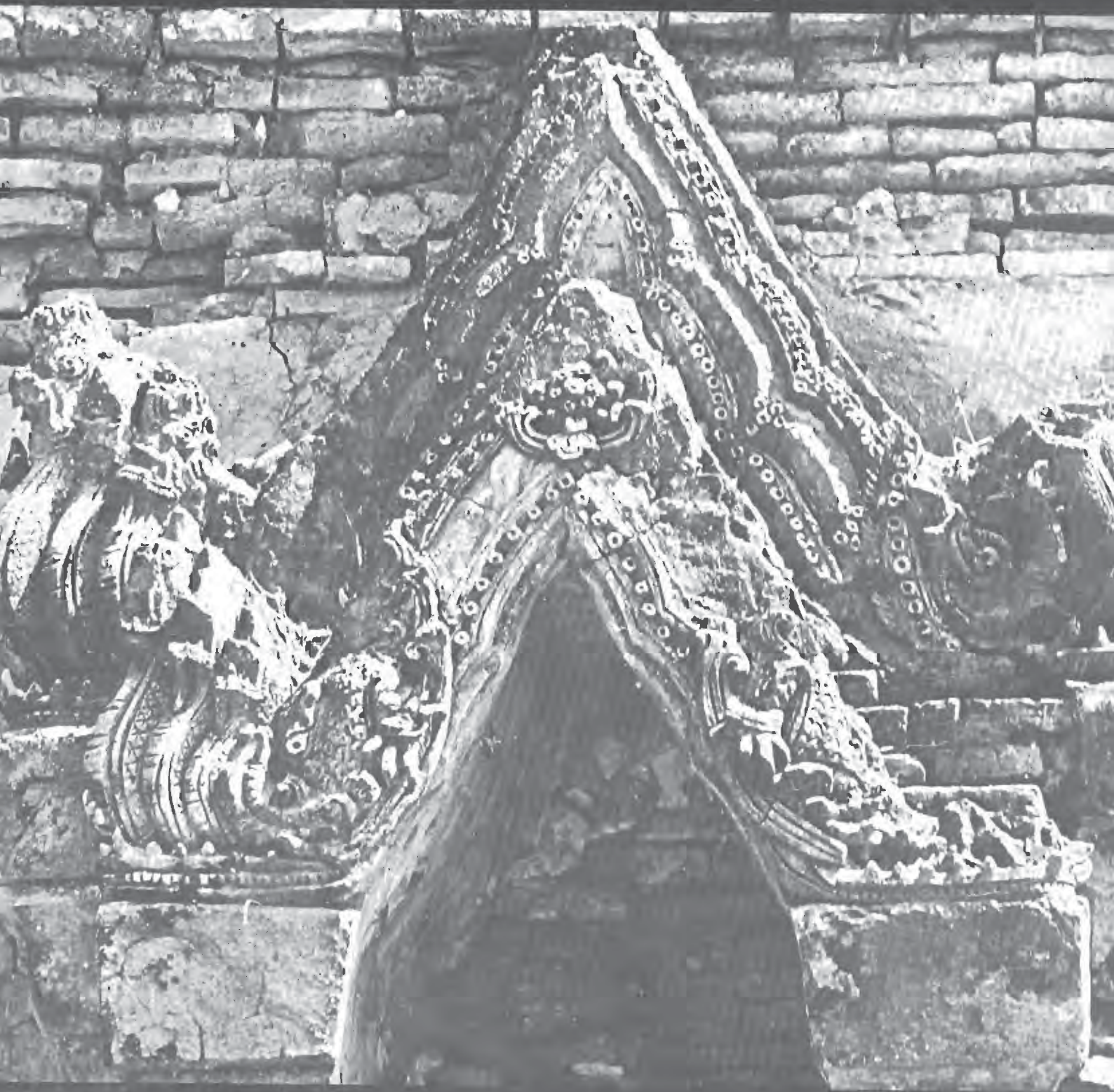
Fig. 5 Base du groupe central des *chedi* du Wat Mahathat, prise de l'ouest. On peut voir les images du Bouddha en stuc du style de Sukhothai déjà restaurées sur la plate-forme et les figures de disciples également en stuc et restaurés marchant en adoration autour de la base.

รูปที่ ๖ หน้าบันปูนปั้นด้านใต้ของปราสาทศิลาแลงองค์ทิศตะวันออกในกลุ่มเจดีย์กลางวัดมหาธาตุ แสดงภาพพระพุทธเจ้าปางปรินิพพานท่ามกลางบรรดาพระสาวกซึ่งกำลังร่ำไห้ กรอบของหน้าบันนั้นคงได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลังกาพร้อมกับพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์

Fig. 6 Southern stucco pediment of the eastern laterite tower in the *chedi* complex of Wat Mahathat, representing the Buddha entering Nirvana (the dying Buddha) among his lamenting disciples. The frame of the pediment probably derived from Sri Lanka art at the same time with Buddhism of Ceylonese sect.

Fig. 6 Tympan en stuc du côté sud de la tour orientale du groupe central du Wat Mahathat, représentant le Bouddha entrant au Nirvana (le Bouddha mourant) entouré de ses disciples en lamentation. L'encadrement du tympan est probablement venu de Sri Lanka avec le Bouddhisme de la secte cinghalaise.

รูปที่ ๗ ทรายปูนปั้นประดับหน้าบันของเจดีย์ยอดปรางค์ในบริเวณทางทิศเหนือ
ของวัดมหาธาตุ

Fig. 7 Stucco pediment of one of the *chedi* on the north of Wat Mahathat.

Fig. 7 Tympan en stuc d'un *chedi* au nord du Wat Mahathat.

รูปที่ ๘ พระอัฐารศทางด้านทิศตะวันออกของวัดมหาธาตุ ในสมัยสุโขทัย เชื่อตามคติลังกาว่าพระพุทธองค์ทรงสูง ๑๘ ศอก (๙ เมตร) ด้วยเหตุนี้จึงนิยมสร้างรูปพระอัฐารศกันมาก รูปนี้แต่เดิมคงมีหลังคาเครื่องไม้มุงกระเบื้องคลุม

Fig. 8 Pra Attharot, a huge standing Buddha image on the east of Wat Mahathat. During the Sukhothai period it was believed that the Buddha was 18 cubits tall (about 9 metres). Therefore the image of Pra Attharot (which means 18) was quite popular. This one was originally covered with a tiled and wooden roof.

Fig. 8 Pra Attharot au nord du Wat Mahathat. A l'époque de Sukhothai on croyait d'après la conception de Sri Lanka que le Bouddha était haut de 18 coudées (environ 9 mètres), alors l'image de Pra Attharot (qui signifie 18) était très populaire. Cette grande statue, déjà restaurée, était autrefois couverte d'une toiture en bois et en tuiles.

รูปที่ ๘ ซากเจดีย์ต่างๆ ภายในบริเวณวัดมหาธาตุที่เก็บรักษาไว้

Fig. 9 View of Wat Mahathat looking down to the south.

Fig. 9 Ruines de divers *chedi* au sud du Wat Mahathat.

รูปที่ ๑๐ เจดีย์เหลี่ยมก่อด้วยอิฐทางทิศใต้ของวัดมหาธาตุ กงสร้างเลียนแบบเจดีย์เหลี่ยมสมัยทวารวดีตอนปลายที่วัดกู่กู่ จังหวัดลำพูน แลเห็นเจดีย์ห้ายอดอยู่ทางด้านขวามือของภาพ มีปูนปั้นประดับอยู่ที่ฐานอย่างงดงาม

Fig. 10 A brick square *stupa* in the south of Wat Mahathat, probably built in imitation of the late Dvaravati *stupa* of the same form (about early 13th century A.D.) in Wat Kukut, Lampun, northern Thailand.

Fig. 10 Chedi angulaire en brique au sud du Wat Mahathat. Il a été construit probablement en imitation du *chedi* de même forme qui date de la fin de l'époque de Dvaravati (au début du XIIIe siècle) à Lampun dans le nord de la Thaïlande.

รูปที่ ๑๑

ฐานเจดีย์ห้ายอดก่อด้วยอิฐและศิลาแลงทางทิศใต้ของวัดมหาธาตุ มีพระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัยซึ่งซ่อมใหม่แล้ว ด้านล่างมีฐานปูนปั้นของเดิมเป็นรูปยักษ์แบกและช้างแบก

Fig. 11

The base of the so-called five-summit *stupa*, constructed in brick and laterite, on the south of Wat Mahathat. An already restored stucco Buddha image seated in the attitude of subduing Mara (the evil spirits) can be seen with stucco demon and elephant caryatids on the base.

Fig. 11

Base du *chedi* dit des cinq sommets en brique et latérite au sud du Wat Mahathat. On peut voir une image du Bouddha en stuc déjà restaurée dans l'attitude de la prise de la terre à témoin (pendant son Illumination). La base est soutenue par des figures de démons et d'éléphant-caryatides, aussi en stuc.

รูปที่ ๑๒ วัดศรีสวาย (หมายเลข ๔) ถ่ายจากด้านทิศใต้ เข้าใจว่าแต่เดิมเป็น เทวาลัยในศาสนาพราหมณ์ แล้วมาแปลงเป็นวัดในพุทธศาสนาในชั้นหลัง ศาสตราจารย์บวสเชอส์เยชาวฝรั่งเศสกล่าวว่าปรังก์ ๓ องค์นี้ เดิมขอม กงสร้างไว้ก่อน แต่สร้างไม่สำเร็จ ฐานล่างจึงก่อด้วยศิลาแลง และไทย มาเติมให้สำเร็จด้วยการก่อองค์ปรังก์ด้วยอิฐชั้นข้างบน วิหารด้านหน้า ทางทิศใต้มาเพิ่มเติมเมื่อแปลงเป็นวัดในพุทธศาสนาแล้ว ด้วยเหตุนี้ ระดับพื้นของวิหารและปรังก์ ๓ องค์จึงมีได้อยู่ในระดับเดียวกัน

Fig. 12 **Wat Si Sawai** (no.4), taken from the south. This *wat* had probably originally been a Hindu shrine and was later on transformed into a Buddhist monastery. It is surmised by Professor Boisselier, a French scholar, that the three towers had at the beginning been built in laterite by the Khmer but they were not finished. The Thai later on completed the construction in brick. The *viharn* in front on the south was added when the whole compound was turned into a *wat*, therefore its ground level is not the same as that of the three *prang*.

Fig. 12 **Wat Si Sawai** (no.4), pris du sud. Temple hindou à l'origine, il fut postérieurement transformé en monastère bouddhique pendant la période de Sukhothai. Le Professeur Boisselier, un savant français, disait que ces trois tours avaient été bâties en latérite par les khmers mais qu'ils n'en ont pas fini la construction. Les thais ont continué en employant des briques. Le *viharn* en avant a été ajouté quand le temple fut transformé en monastère bouddhique et par conséquent son niveau au sol n'est pas le même que celui des trois tours.

รูปที่ ๑๓ ยอดปราสาทองค์กลางของวัดศรีสวาย ถ่ายจากด้านใต้ แลเห็นกลีบขมุน
ปราสาทปูนปั้นเป็นรูปเทวดาและครุฑยุดนาค ซึ่งเป็นแบบไทยแล้ว ขอให้
สังเกตหน้าต่างซึ่งเจาะเป็นช่องเล็กๆ แทนที่จะเป็นหน้าต่างใหญ่

Fig. 13 Finial of the central *prang* of Wat Si Sawai, taken from the south. The
antifixes representing angels and a *garuda* (the king of birds) holding *naga*
(the king of snakes) are in Thai style. Windows are represented by small
rectangular cavities cut into a wall.

Fig. 13 Sommet de la tour centrale du Wat Si Sawai, pris du sud. Les antéfixes en
stuc représentent des divinités et un *garuda* (roi des oiseaux) tenant deux
naga (roi des serpents) de style thai. Les fenêtres sont représentées par des
cavités rectangulaires ajourées dans le mur.

รูปที่ ๑๔ เจดีย์วัดตระกวน (หมายเลขที่ ๑๒) ก่อด้วยอิฐ ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเจดีย์ทรงกลมซึ่งคงได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลังกา มีข้อสังเกตที่แตกต่างจากเจดีย์ทรงกลมในสมัยอยุธยา ก็คือ ไม่มีเสาหนาบนบัลลังก์เหนือองค์ระฆังรองรับปล้องโฉน ทั่วต้นได้ค้นพบพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยปนศิลปะเชียงแสนรุ่นแรก หรือลังกาเป็นครั้งแรก จึงเรียกพระพุทธรูปแบบผสมนี้ว่าแบบวัดตระกวน

Fig. 14 The large brick *chedi* in **Wat Trakuan** (no. 12), taken from the southeast. It is a round *chedi* probably derived from Sri Lanka and the difference from the later Ayudhya round *chedi* can be noticed by the absence of short pillars on top of the small platform above the dome supporting the tall finial. At this *wat* Buddha images of the type between Sukhothai style and that of early Chiengsaen in northern Thailand or that of Sri Lanka were discovered for the first time. Therefore this mixed type of Buddha images has been classified as the Wat Trakuan type.

Fig. 14 Chedi du **Wat Trakuan** (no. 12) en brique, pris du sud-est. C'est un *chedi* de forme ronde qui provient sans doute de Sri Lanka. La différence d'avec le *chedi* de même forme de l'époque d'Ayudhya consiste en l'absence de petits piliers sur la plate-forme au-dessus du dôme pour soutenir le faite. C'est dans ce monastère qu'on a trouvé pour la première fois quelques images du Bouddha du style de Sukhothai mêlé à celui de Chiengsaen antérieur, dans le nord de la Thaïlande ou au style de Sri Lanka. En conséquence les images du Bouddha de ce style composite sont dites de l'école du Wat Trakuan.

รูปที่ ๑๕ ศาลตาผาแดง (หมายเลขที่ ๑๓) ก่อด้วยศิลาแลง ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเทวาลัยในศาสนาพราหมณ์ ศาสตราจารย์บวสเชอส์เย็กกล่าวว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับอาคารในศิลปะขอม สมัยนครวัดของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (ราว พ.ศ. ๑๖๕๐ – ๑๗๒๐) ได้ค้นพบประติมากรรมศิลา ๕ รูปจากศาลนี้ สวมเครื่องแต่งกายคล้ายภาพเทพธิดาในศิลปะขอมสมัยนครวัดเช่นเดียวกัน

Fig. 15 **Ta Pha Daeng Shrine** (no. 13) in laterite, taken from the southeast. It was a Hindu shrine and Professor Boisselier suggests that it strongly resembles the architecture of the Khmer Angkor Wat style of King Suryavarman II (circa 1110 - 1175). Five stone sculptures were found at this shrine. They all wear the same dresses as those female divinities at Angkor Wat.

Fig. 15 **Temple Ta Pha Daeng** (no. 13) en latérite, vue prise du sud-est. C'était un sanctuaire hindou et le Prof. Boisselier explique que son style ressemble beaucoup aux monuments construits dans le style khmer d'Angkor Vat de Suryavarman II (vers 1110 - 1175). On y a trouvé cinq statues en pierre portant les mêmes vêtements que les *devata* (divinités) sur les murs d'Angkor Vat.

รูปที่ ๑๖ เจดีย์วัดสระศรี (หมายเลขที่ ๑๑) ก่อด้วยอิฐ ถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดสระศรีตั้งอยู่ทางทิศเหนือของวัดมหาธาตุ มีเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา เป็นหลักของวัด และมีพระอุโบสถอยู่กลางเกาะด้านตะวันออก

Fig. 16 The brick *chedi* at **Wat Sa Si** (no. 11), taken from the southwest. This *wat* is on the north of Wat Mahathat and has this round *stupa* as the main monument. The *ubosoth* is on an island on the east.

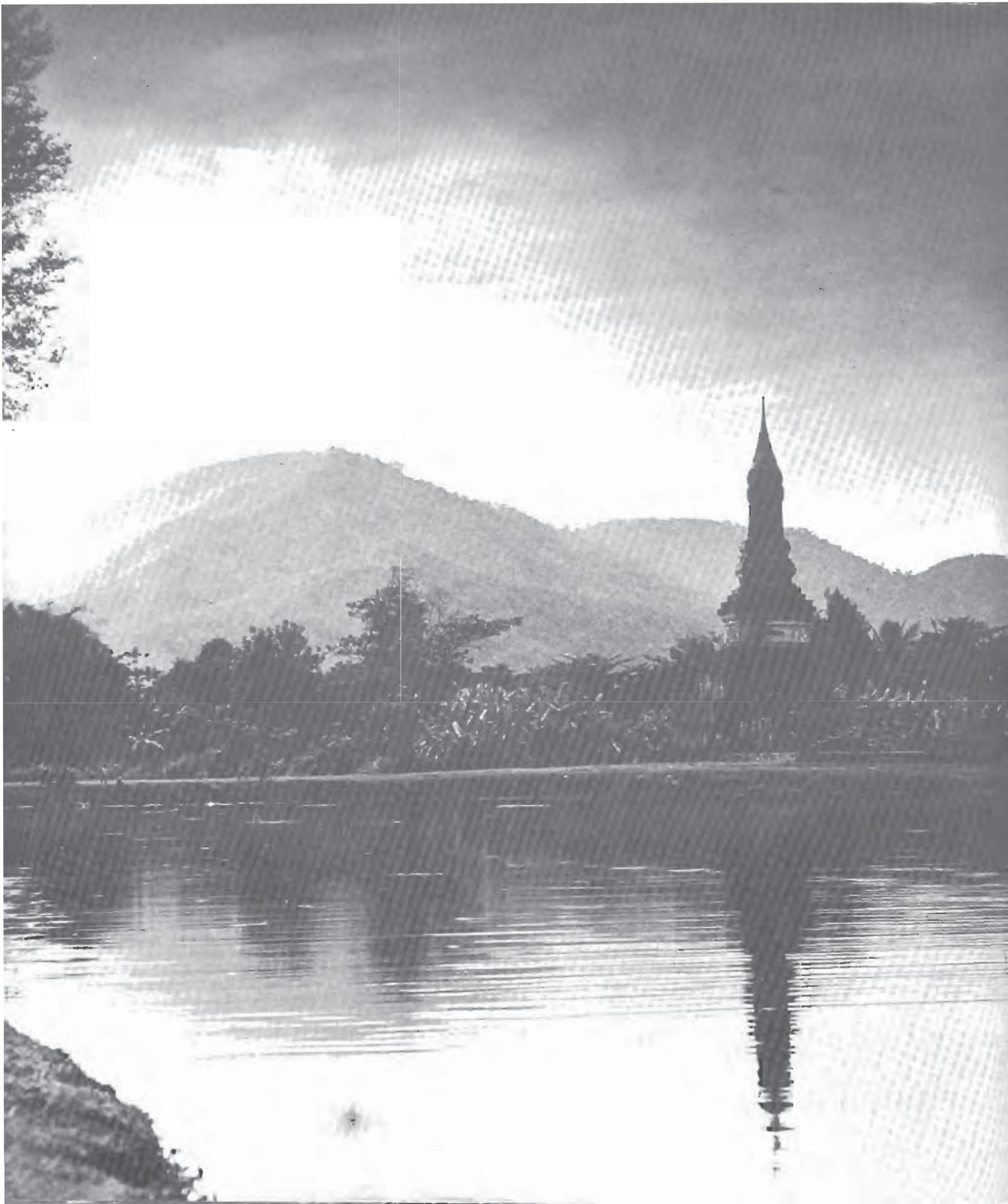
Fig. 16 Chedi du **Wat Sa Si** (no. 11) en brique, vue prise du sud-ouest. Le Wat Sa Si est au nord du Wat Mahathat avec un *stupa* rond comme monument principal et un *ubosoth* sur une île à l'est.

รูปที่ ๑๗ เจดีย์วัดชนะสงคราม (หมายเลขที่ ๘) ก่อด้วยอิฐ มีฐานล่างก่อด้วย
ศิลาแลง ตั้งอยู่ใกล้กับวัดสระศรี มีเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาเป็นหลัก
ของวัด พระอุโบสถตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก

Fig. 17 The brick *chedi* with a laterite base at **Wat Chana Songkhram** (no. 8). It is
near Wat Sa Si and has again the round *stupa* as the main monument of the
wat. The *ubosoth* is on the west.

Fig. 17 Chedi du **Wat Chana Songkhram** (no. 8) en brique avec la base inférieure
en latérite, situé près du Wat Sa Si. Un *stupa* rond en est le monument
principal, avec un *ubosoth* à l'ouest.

รูปที่ ๑๘ เจดีย์วัดตระพังเงิน (หมายเลขที่ ๕) ถ่ายจากทิศตะวันออก วัดตระพังเงินตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดมหาธาตุ มีสระใหญ่อยู่หน้าวัดและมีพระอุโบสถบนเกาะกลางสระ มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นหลักของวัด

Fig. 18 The lotus-bud *stupa* at **Wat Trapang Ngoen** (no. 5), taken from the east. This *wat* is on the west of Wat Mahathat. A large pond exists in front of the *wat* and the *ubosoth* is on an island in the middle of the pond.

Fig. 18 Chedi du **Wat Trapang Ngoen** (no. 5), vue prise de l'est. Le Wat Trapang Ngoen se trouve à l'ouest du Wat Mahathat. Un grand étang s'étend en face du *wat*; l'*ubosoth* de ce monastère se dresse sur une île au milieu de l'étang. Un *stupa* en forme de bouton de lotus en est le monument principal.

รูปที่ ๑๘ เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ของวัดตระพังเงิน ก่อด้วยอิฐมีศิลาแลงเป็นฐาน
ชั้นล่าง ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีพระพุทธรูปยืนอยู่ในซุ้ม
บนองค์เจดีย์ และมีวิหารอยู่ด้านหน้า

Fig. 19 The lotus-bud *stupa* of Wat Trapang Ngoen, constructed of brick and laterite, taken from the southeast. Stucco Buddha images stand in niches on the *chedi* and a *viharn* exists in front.

Fig. 19 Stupa en forme de bouton de lotus du Wat Trapang Ngoen en brique avec la base inférieure en latérite, vue prise du sud-est. Des images du Bouddha debout en stuc figurent dans les niches du *stupa*. Un *viharn* se trouve en avant.

โบราณสถานนอกเมืองสุโขทัยเก่าทางทิศใต้

รูปที่ ๒๐ วัดเชตุพน (หมายเลขที่ ๔๗) ถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ วัดนี้มีกำแพงก่อด้วยอิฐ และมีคูล้อมรอบบริเวณพุทธาวาสทั้งหมด ภายในมีมณฑปซึ่งมีพระพุทธรูปปูนปั้นสี่อิริยาบถอยู่บนผนังแต่ละทิศ คือ ด้านหน้าที่ิศตะวันออกเป็นพระเดิน ด้านทิศเหนือเป็นพระนั่ง ด้านทิศตะวันตกเป็นพระยืน (ดังในภาพ) และด้านใต้เป็นพระนอน ผนังระเบียงและประตูรอบพระมณฑปก่อด้วยหินชนวนสลักเลียนแบบเครื่องไม้ ด้านหลังมณฑปใหญ่มีมณฑปเล็กก่อด้วยอิฐ ซึ่งยังมีร่องรอยภาพเขียนสีดำสมัยสุโขทัย เป็นลายพันธุ์พฤกษาเหลื่ออยู่บนกรอบประตูด้านบนทางทิศตะวันตก ซอวัดเชตุพนนี้มีกล่าวไว้ในศิลาจารึกวัดศรีศักดิ์ขจรจาริกชนันเมือ พ.ศ. ๑๕๕๕ ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า วัดนี้คงสร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๑๘๓๕ (หลังศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของพ่อขุนรามคำแหงซึ่งไม่ได้กล่าวถึงวัดนี้) กับ พ.ศ. ๑๕๕๕

Monuments outside the town of Sukhothai on the south

Fig. 20 **Wat Chetupon** (no. 47), taken from the southwest. This *wat* is surrounded with brick walls and a moat. There exists a *mondop* with four walls and on each one of them figures a Buddha image in a different posture: walking on the east (in front), seated on the north, standing on the west (as in the picture) and reclining on the south. The galleries and the doors around the *mondop* are carved from slate in imitation of woodwork. Behind the large *mondop* stands a smaller one in brick with traces of Sukhothai drawing in black representing floral designs above the door-way on the west. This *wat* was probably constructed between 1292 and 1412.

Monuments hors de la ville ancienne de Sukhothai, au sud

Fig. 20 **Wat Chetupon** (no. 47), pris du sud-ouest. Il est entouré de murs en brique et d'un fossé. A l'intérieur se trouve un *mondop* avec quatre images du Bouddha dans quatre poses sur les murs extérieurs; le Bouddha marchant à l'est (la direction principale), assis au nord, debout à l'ouest (comme sur la photo) et couché au sud. Les galeries et les portes autour du *mondop* sont construites en ardoise sculptée en imitation du bois. Il y a derrière le grand *mondop* un plus petit en brique avec des traces de peinture en noir du style de Sukhothai représentant des motifs floraux au-dessus de la porte ouest. Ce *wat* a été probablement bâti entre 1292 et 1412.

รูปที่ ๒๑ วัดเชตุพน ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือคือด้านหน้าของวัด

Fig. 21 Wat Chetupon, taken from the northeast (in front of the *wat*).

Fig. 21 Wat Chetupon, pris du nord-est.

รูปที่ ๒๒ ฐานเจดีย์วัดเจดีย์สี่ห้อง (หมายเลขที่ ๔๘) ถ่ายจากทิศตะวันออก วัดนี้อยู่ถัดวัดเชตุพนไปทางทิศตะวันออก ด้านตะวันตกคือด้านหลังของวัด มีเจดีย์ขนาดเล็กอยู่องค์หนึ่ง ฐานเจดีย์ชั้นล่างมีรูปปูนปั้นเป็นรูปราชสีห์ขง้างโผล่ออกจากผนังครึ่งตัว กับมีรูปเทวดายืนบนเป็น ๒ กรบ้าง ๔ กรบ้าง ถัดจากันดอกไม้สลักกันไปกับรูปสิงห์ขง้าง ผอมป็นสวยงามมาก และคงได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลังกา

Fig. 22 Base of a *stupa* at **Wat Chedi Si Hong** (no. 48) taken from the east. This *wat* is east of Wat Chetupon. On the west, the back part of the *wat*, stands a small *stupa*, the lower base of which is decorated with beautiful stucco motifs representing a lion riding on an elephant intersected with standing divinities with many arms holding flower vases. This last item might have been derived from Sri Lanka.

Fig. 22 Base du *chedi* du **Wat Chedi Si Hong** (no. 48), prise de l'est. Ce monastère se trouve à l'est du Wat Chetupon. À l'ouest ou dans la partie postérieure du *wat* se dresse un petit *stupa*. La base inférieure est décorée de figures en stuc représentant un lion sur un éléphant entre des divinités debout munies de 2 ou 4 bras soutenant des vases à fleurs. Ce dernier motif provient probablement de Sri Lanka.

รูปที่ ๒๓ เจดีย์วัดศรีพิจิตรกิตติกัลยาราม (วัดตาเถรขี้หน้าง) (หมายเลขที่ ๔๕) ถ่ายจากทิศตะวันออก วัดนี้อยู่ถัดวัดเจดีย์สี่ห้องไปทางทิศตะวันออก ประมาณ ๒๐๐ เมตร มีเจดีย์ทรงกลมขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐเป็นหลักของวัด ฐานเจดีย์กว้าง ๑๕ เมตรเศษและมีคูหาตั้งพระพุทธรูปอยู่ทั้งสี่ทิศ ฐานเจดีย์ด้านหน้าก่อทิศตะวันออก มีอัมรินทร์ก่อด้วยอิฐก่อปูนเป็นรูปครึ่งวงกลมวางอยู่บนพื้นดินตามแบบลังกา ได้ค้นพบศิลาจารึกภาษาบาลีและภาษาไทยหลักหนึ่งตัวนี้ ตงจารึกขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๑๕๔๓-๑๕๔๗ กล่าวถึงการสร้างวัด

Fig. 23 The *chedi* of **Wat Si Pichit Kiti Kalyaram** (no. 49), taken from the east. This *wat* is about 200 m. east of Wat Chedi Si Hong. The large round brick *chedi*, with a square base about 15 m. wide on each side and a niche containing a Buddha image on each cardinal point, stands as a main structure of the *wat*. In front on the east of the *chedi* lies a semi-circular brick moon stone on the ground like in Sri Lanka. A stone inscription in Pali and Thai was discovered at this *wat* describing its construction probably between 1400 - 1404.

Fig. 23 Chedi du **Wat Si Pichit Kiti Kalyaram** (no. 49), pris de l'est. Ce *wat* est à environ 200 m. à l'est du Wat Chedi Si Hong. Un grand *chedi* rond en brique forme le monument principal. La base carrée du *chedi* est de 15 m. Ses côtés, orientés vers les points cardinaux, possèdent en leur milieu une niche abritant une image du Bouddha. La niche à l'est a un moon stone (pierre de seuil de forme demi-circulaire) comme à Sri Lanka sur le sol de devant. Une inscription en Pali et en Thai y a été trouvée, mentionnant la construction du *wat* entre 1400 et 1404.

โบราณสถานนอกเมืองสุโขทัยเก่าทางทิศเหนือ

รูปที่ ๒๔ วัดพระพายหลวง (หมายเลขที่ ๒๔) ถ่ายจากทิศตะวันออก วัดพระพายหลวงเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่ อยู่นอกกำแพงเมืองสุโขทัยเก่าขึ้นไปทางเหนือประมาณ ๑ กิโลเมตร มีคูน้ำกว้างใหญ่ล้อมรอบเรียกว่า แม่โจน มีปราสาทศิลาแลง ๓ องค์ใช้ปูนปั้นประกอบเป็นประธานของวัด องค์กลางและองค์ด้านทิศใต้พังเหลือแต่ฐาน กงยังอยู่ดีเฉพาะองค์ปราสาททางด้านทิศเหนือ สันนิษฐานว่าสร้างในศิลปะขอมสมัยบาเยนครั้งที่ ๗ (ราว พ.ศ. ๑๗๒๐-๑๗๓๐) และคงสร้างขึ้นในพุทธศาสนาเถรวาทิมหายานมาดัดแปลงเป็นวัดในพุทธศาสนาเถรวาทในสมัยสุโขทัย วิหารที่แลเห็นเสาศิลาแลงอยู่ข้างหน้ารวมทั้งองค์เจดีย์บนฐานสูงทางด้านขวามือคงมาสร้างเพิ่มเติมในสมัยสุโขทัย น่าสังเกตว่า องค์เจดีย์มีส่วนล่างถอดคล้ายเจดีย์ที่ประดับเจดีย์พระบรมธาตุวัดพระบรมธาตุ อำเภอยะโฮรา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทางภาคใต้ของประเทศไทย อาจได้แบบอย่างขึ้นมาเมื่อพ่อขุนรามคำแหงแผ่อำนาจลงไปทางภาคใต้ของประเทศไทย ดังในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๑ ก็ได้

Monuments outside the town of Sukhothai on the north

Fig. 24 **Wat Pra Pai Luang** (no. 24), taken from the east. This *wat* is a large monument about 1 km. outside the old town of Sukhothai on the north. It is surrounded with a large moat called Mae Chon. Three laterite *prang* with stucco decorations used to stand as the main structure of the *wat* but now those on the centre and the south have fallen down. Only the one on the north is still standing. They were probably constructed during the Khmer Bayon style of King Jayavarman VII (circa 1177 - 1230) for Mahayana Buddhism. The Thai turned the *wat* into Theravada Buddhism during the Sukhothai period. This probably coincided with the construction of the *viharn* with laterite columns in front and a small *chedi* on a high base on the right. It can be noticed that the small *chedi* has a narrow lower part which resembles those small *stupa* decorating Pra Barom That, a famous monument at Chaiya, southern Thailand. This form then might have come up when King Ram Khamhaeng spread his power down to the south as mentioned in his Sukhothai stone inscription no. 1.

Monuments hors de la ville ancienne de Sukhothai, au nord

Fig. 24 **Wat Pra Pai Luang** (no. 24), pris de l'est. Ce *wat* est un grand monument à environ 1 km. au nord de la ville ancienne de Sukhothai, entouré d'un grand fossé appelé Mae Chon. Trois tours en latérite décorées de stuc étaient les monuments principaux du *wat* mais à présent la tour centrale et celle du sud sont écroulées, laissant seulement debout celle du nord. Elles ont probablement été construites dans le style khmer du Bayon de Jayavarman VII (vers 1177 - 1230), école du Bouddhisme Mahayana. Pendant la période de Sukhothai ce monastère a été transformé par le Bouddhisme Theravada ou Petit Véhicule. Le *viharn* en face du *prang* et le petit *chedi* à droite de la photo furent sans doute ajoutés à cette époque. Il est à remarquer que ce petit *chedi* à base étroite ressemble beaucoup aux petits *stupa* décorant le Pra Borom That du Wat Pra Borom That, Chaiya, dans le sud de la Thaïlande. Le style s'est probablement modifié quand le roi Ram Khamhaeng étendit son pouvoir dans le sud de la Thaïlande, comme mentionné dans l'inscription de Sukhothai no. 1.

รูปที่ ๒๕ หน้าบันปูนปั้นเหนือประตูหลอกทิศตะวันตก ของพระปรางค์องค์ด้านทิศเหนือของวัดพระพายหลวง มีลักษณะคล้ายศิลปขอมสมัยบาชนมาก คือมีพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยอยู่ข้างบน และมีบริวารนั่งชันเข่าประนมมืออยู่เบื้องล่าง แต่ก็คงได้รับการบูรณะในสมัยสุโขทัยด้วย

Fig. 25 Stucco pediment above the western false - door of the northern *prang* of Wat Pra Pai Luang. It resembles strongly the Khmer Bayon style by having a seated Buddha image in the attitude of subduing Mara on top with a row of worshippers seated with the left leg lifted up underneath. The stucco work was however restored during the Sukhothai period.

Fig. 25 Tympan en stuc au-dessus de la fausse-porte ouest de la tour nord du Wat Pra Pai Luang, montrant l'influence khmère du style du Bayon. En haut, le Bouddha est assis dans l'attitude de la prise de la terre à témoin et en bas des disciples sont assis avec une jambe redressée dans l'attitude de l'adoration. Ce tympan a été probablement restauré pendant la période de Sukhothai.

รูปที่ ๒๖

มณฑปและเจดีย์ทางทิศตะวันออกของวัดพระพายหลวงก่อด้วยอิฐ มณฑปมีพระพุทธรูปสี่ลัญจนามันอยู่ทางด้านหน้า และพระพุทธรูปยืนอยู่สองข้าง ด้านหลังมีพระพุทธรูปนั่งแต่ชำรุดเสียมากแล้ว หน้าพระพุทธรูปสี่ลัญจนามันมีพระพุทธรูปนอนองค์ใหญ่ที่แยกออกมาสร้างต่างหาก แต่ก็ชำรุดเสียมากแล้วเช่นเดียวกัน สำหรับองค์เจดีย์ที่อยู่ด้านหลังนั้นคงสร้างขึ้นในตอนต้นของสมัยสุโขทัย และบูรณะต่อกันมาอีกหลายครั้ง ไม่ทราบแน่ชัดว่ารูปเดิมเป็นอย่างไร มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งปูนปั้น พระพุทธรูปเหล่านี้มีลักษณะเป็นแบบเชียงแสนรุ่นแรกผสมสุโขทัย คือ พระพักตร์กลม พระหนุเป็นปมแบบเชียงแสน แต่ชายจิวราว และประทับขัดสมาธิราบแบบสุโขทัย มีระเบียงกอดอยู่โดยรอบเจดีย์องค์นี้ และมีร่องรอยพระพุทธรูปประทับนั่งด้วย

Fig. 26 A brick *mondop* and a brick *chedi* on the east of Wat Pra Pai Luang. The *mondop* has a large stucco statue of the walking Buddha in front and two standing Buddha images on each lateral side. On the back sits a Buddha effigy in ruins. The reclining Buddha image was constructed separately in front of the *mondop* but is also in a state of disrepair. The *chedi* at the back was probably built during the early Sukhothai period but was restored several times. It cannot be realised now what its original form should have been. There are niches containing stucco Buddha images which show the mixed type between the early Chiengsaen and Sukhothai styles. Traces of galleries and seated Buddha statues still exist around this *chedi*.

Fig. 26 Mondop et *chedi* en brique à l'est du Wat Pra Pai Luang. Le *mondop* est décoré d'une grande image du Bouddha marchant à l'est et de deux images du Bouddha debout à chaque côté. Il y a derrière un Bouddha assis mais en très mauvais état. Devant le Bouddha marchant se trouve une grande image du Bouddha couché construite séparément mais aussi mal conservée. Le *chedi* derrière a sans doute été construit au début de la période de Sukhothai mais restauré plusieurs fois. La forme originale n'est pas connue. Il y a des niches abritant des statues en stuc du Bouddha assis. Ces Bouddha sont d'un style composite entre l'art de Chiengsaen antérieur dans l'extrême nord de la Thaïlande et celui de Sukhothai. Des traces de galeries contournant ce *chedi* et abritant des images assises du Bouddha sont encore visibles

รูปที่ ๒๗ รายละเอียดของเจดีย์ด้านทิศตะวันออกของวัดพระพายหลวง ถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ มองเห็นพระพุทธรูปในซุ้มซึ่งความจริงมีหลายชั้น แต่ชั้นล่างได้ถูกก่อผนังอุดเสียแล้วจากการบูรณะในชั้นหลัง ยังพอมองเห็นยอดซุ้มได้บางซุ้มเหนือผนังนั้น

Fig. 27 Details of the *chedi* on the east of Wat Pra Pai Luang, taken from the southwest. One can see a row of Buddha images in niches. The lower-most row is obstructed by a wall which was added later.

Fig. 27 Détail du *chedi* à l'est du Wat Pra Pai Luang, pris du sud-ouest. On peut remarquer les images du Bouddha assis dans des niches en plusieurs rangées, mais la plus basse a été obturée par des murs postérieurement ajoutés.

รูปที่ ๒๘ รายละเอียดขององค์เจดีย์ด้านทิศตะวันออกของวัดพระพายหลวง ถ่ายจากทิศใต้ ศาสตราจารย์บาสเซอ็ลเย่กล่าวว่า ชุ่มปูนปั้นเหนือองค์พระพุทธรูปที่มีรูปเป็นมกรหรือเหรากำลังคายนาคนั้น มีลักษณะเหมือนกับชุ่มในศิลปะขอมสมัยบาเยนมาก ขอให้สังเกตผนังที่อุดกันอยู่แต่ได้ถูกรื้อลง จึงสามารถมองเห็นพระพุทธรูปที่อยู่ในชุ่มภายในได้

Fig. 28 Details of the *chedi* on the east of Wat Pra Pai Luang, taken from the south. According to Professor Boisselier, the stucco motif of a *makara* (an aquatic animal with an elephant's trunk) spewing a *naga* at the end of the niche frame resembles strongly that of the Khmer Bayon style. The obstructing wall on this side has been demolished, therefore the stucco Buddha image under a niche behind it can be seen.

Fig. 28 Détail du *chedi* à l'est du Wat Pra Pai Luang, pris du sud. Le Professor Boisselier fait remarquer que l'encadrement en stuc au-dessus de l'image du Bouddha représentant un *makara* (animal aquatique avec un tronc d'éléphant) crachant un *naga*, ressemble assez à celui du style khmer du Bayon. Le mur postérieurement ajouté pour cacher ces images du Bouddha a déjà été démoli.

รูปที่ ๒๕ เตาทุเรียง (หมายเลขที่ ๒๗) ถ่ายจากทิศตะวันตก เป็นเตาเผาเครื่อง
 สังกโลกสมัยสุโขทัย อยู่รอบคันคูที่เคยเป็นแนวคูเมืองสมัยขอม ซึ่ง
 ปัจจุบันเรียกชื่อว่าแม่โจน เป็นเตาก่ออิฐกว้าง ๑.๕๐-๒ เมตร ยาว ๔-๕
 เมตร ทำเป็นรูปคล้ายประทุนเกวียน แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ ที่ใส่ไฟ ที่วาง
 ถ้วยชามและปล่องไฟ สักรวบรวมมีประมาณ ๔๕ เตา เรียงรายเป็นกลุ่ม
 อยู่ ๓ บริเวณ คือ ด้านทิศเหนือมี ๓๗ เตา ด้านทิศใต้ข้างกำแพงเมือง
 สุโขทัยมี ๕ เตา ด้านตะวันออกมี ๓ เตา

Fig. 29 **Turiang kiln** (no. 27), taken from the west. It is a kiln producing Sangkalok
 (Sawankhalok) ware during the Sukhothai period. The kiln is in brick,
 1.50 - 2 m. wide and 4 - 5 m. long, the roof of which is in the form of an arch.
 It is divided into three sections: for fire, for ceramics and a funnel. About
 forty - nine of them have been discovered near the moat around Wat Pra Pai
 Luang: 37 on the north, 9 on the south near the Sukhothai town - wall and
 3 on the east.

Fig. 29 **Four de Turiang** (no. 27), pris de l'ouest. C'est un des fours produisant
 des céramiques (Sawankhalok) pendant la période de Sukhothai. La
 plupart se trouvent près du fossé entourant les environs du Wat Pra Pai
 Luang: 37 fours au nord, 9 fours au sud près de la muraille nord de la ville
 ancienne de Sukhothai et 3 à l'est. La dimension du four en brique est de
 1.50 - 2 m. de large et de 4-5 m. de long. La toiture forme un arc et
 l'intérieur est divisé en trois parties: pour le feu, pour les céramiques et le
 tuyau pour laisser sortir la fumée.

รูปที่ ๓๐ เจดีย์แบบทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่วัดอัมรอบ (หมายเลขที่ ๒๖) ทางทิศตะวันตกของวัดพระพายหลวง ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นวัดขนาดเล็ก มีเจดีย์แบบดอกบัวตูมหรือพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นหลักของวัด ด้านหน้าเป็นฐานวิหาร

Fig. 30 The lotus - bud *stupa* at **Wat Om Rob** (no. 26) on the west of Wat Pra Pai Luang, taken from the southeast.

Fig. 30 Chedi en forme de bouton de lotus du **Wat Om Rob** (no. 26) à l'ouest du Wat Pra Pai Luang, pris du sud-est. C'est un petit monastère avec un *stupa* en forme de bouton de lotus comme monument principal. Le *viharn* est en avant.

โบราณสถานด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นอกกำแพงเมืองสุโขทัยที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง คือ วัดศรีชุม (หมายเลขที่ ๒๕) มีพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ประทับนั่งปางมารวิชัย ซึ่งศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๑ เรียกว่า “พระอจนะ” สันนิษฐานว่าแต่เดิมคงสร้างอยู่กลางแจ้ง แทนพระเจดีย์ ต่อมาจึงมีผู้เลื่อมใสศรัทธามาสร้างมณฑปสี่เหลี่ยมคลุม ด้วยเหตุนี้จึงต้องเจาะช่องด้านข้างให้พระซงฆ์ของพระพุทธรูปสามารถสอดเข้าไปในผนังมณฑปได้ มณฑปนี้กว้าง ๓๒ เมตร สูง ๑๕ เมตร ผนังหนา ๓ เมตร ผนังด้านซ้ายทำเป็นอุโมงค์อยู่ภายใน สามารถเดินขึ้นไปถึงเบื้องหลังองค์พระ และเดินขึ้นไปจนถึงหลังคาได้ อาจเป็นต้นเค้าของนิยายที่ว่าพระพุทธรูปพูดได้ ถ้ามีใครสามารถขึ้นไปซ่อนอยู่เบื้องหลังพระพุทธรูป เพดานอุโมงค์ประดับด้วยแผ่นหินชนวนสลักเป็นเรื่องชาดกต่าง ๆ ๕๐ กว่าแผ่น ซึ่งคงนำมาจากที่อื่น และนำมาเก็บรักษาไว้ ณ ที่นี้พร้อมกับการสร้างมณฑป หลังคามณฑปทำด้วยเครื่องไม้มุงกระเบื้อง แต่ผู้พังไปหมดแล้ว ทางผนังด้านขวามืออุโมงค์ก็หักเช่นเดียวกันแต่ก็พังไปแล้ว วัดนี้มีกุญแจล้อมรอบเป็นอาณาเขตวัด

Fig. 31 **Wat Si Chum** (no. 25), one of the most important monuments outside the old town of Sukhothai on the northwest. There is a large seated stucco Buddha image in the attitude of subduing Mara which is called “Pra Achana” in the Sukhothai inscription no. 1. Probably it had been originally constructed in the open air like a *chedi* but later on a *mondop* was built over it. That is the reason why the lateral walls of the latter had to be hollowed out in order to let the knees of the Buddha image jut into them. The *mondop* is 32 m. wide on each side, 15 m. high and 3 m. thick. The wall is doubled and inside it exists a tunnel which on the right of the image one can walk up the steps behind the Buddha effigy up to the roof and on the right the tunnel goes down under the ground but has collapsed. Thus might be the origin of the talking Buddha image legend if one can conceal himself behind the statue. About 50 large slabs of slate form the ceiling of the tunnel. They are engraved with scenes depicting the *jataka* (previous lives of the Buddha) with a short inscription in Thai describing each scene. They were probably taken from another site and preserved here at the same time with the construction of the *mondop*. The roof of the *mondop* was presumably in wood and tiles and therefore has all disappeared. This Wat Si Chum is also surrounded with a moat.

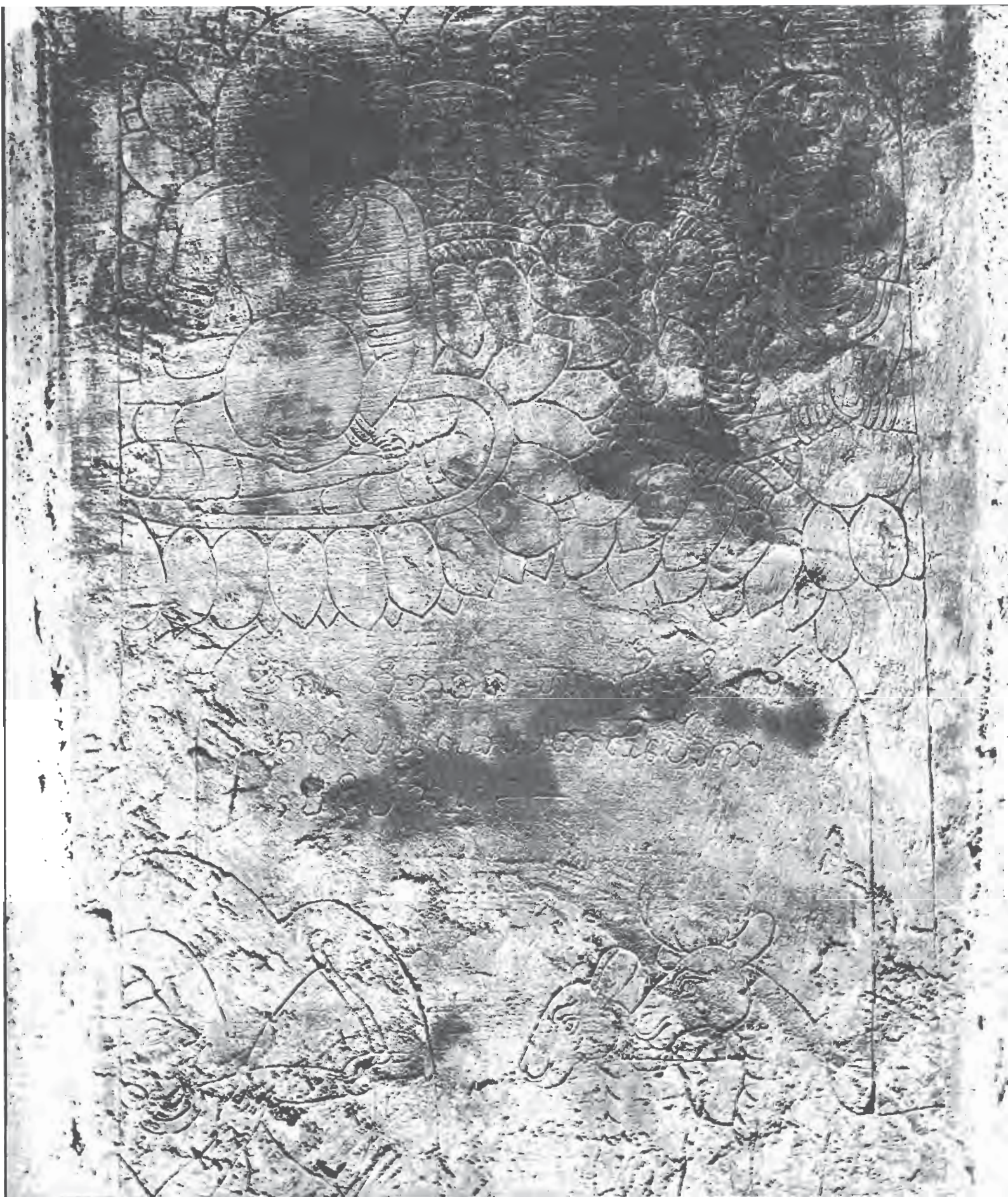
Fig. 31 **Wat Si Chum** (no. 25) est un des plus importants monuments hors de la muraille de la ville de Sukhothai au nord-ouest. Il y a une grande image assise du Bouddha en stuc dans l'attitude de la prise de la terre à témoin appelée dans l'inscription no. 1 de Sukhothai “Pra Achana”. A l'origine elle fut probablement construite en plein air comme un *chedi* mais plus tard un *mondop* a été construit pour l'abriter. En conséquence les murs latéraux du *mondop* durent être creusés pour laisser entrer les genoux de l'image du Bouddha. Le *mondop* est un carré de 32 m. de côté et de 15 m. de haut. L'épaisseur du mur est de 3 m. Il contient un tunnel à l'intérieur. A gauche on peut monter dans le tunnel derrière l'image du Bouddha jusqu'à la toiture. Ceci est peut-être l'origine de la légende de l'image du Bouddha parlant si on peut se cacher derrière la statue du Maître. Le plafond du tunnel est composé d'une série d'environ 50 pièces d'ardoises gravées avec des scènes de *jataka* (les vies antérieures du Bouddha). Ces pièces ont été sans doute transportées d'un autre site et conservées dans le *mondop* au temps de sa construction. La toiture du *mondop* était en bois et en tuiles et a déjà disparu. A droite il y avait aussi un autre tunnel dans le mur mais il s'est effondré. Un fossé entoure cet important monastère.

รูปที่ ๓๒ รายละเอียดของพระอนนะ ซึ่งได้รับการบูรณะแล้ว ถ่ายจากทิศตะวันออก

Fig. 32 Details of Pra Achana which has already been restored. taken from the east.

Fig. 32 Détail de Pra Achana, déjà restauré, vue prise de l'est.

รูปที่ ๓๓ ภายเพดานอุโมงค์วัดศรีชุมสลักบนแผ่นหินชนวนเป็นเรื่องชาดก เรื่อง
กัณฐิณชาดก มีจารึกว่ากัณฐิณชาดก ๐ พระโพธิสัตว์เป็นเทพดาในป่า
คำรบสิบสาม ภาพสลักเหล่านี้คงได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะลังกา

Fig. 33 One of the slate slabs forming the tunnel ceiling inside the *mondop* of Wat Si Chum depicting the scene from Kanthina Jataka (*Kandina Jataka*) when the Bodhisattva (the future Buddha) was born as a divinity in a jungle. It is the thirteenth slab in the series and the style of the figures probably received the influence from Sri Lanka.

Fig. 33 Pièce d'ardoise de la série formant le plafond du tunnel à l'intérieur du *mondop* du Wat Si Chum représentant le Kandina Jataka avec l'inscription indiquant le Bodhisattva (le futur Bouddha) quand il naquit comme divinité dans une forêt. Elle forme la treizième pièce de la série d'après l'inscription. Il y a sans doute une influence de Sri Lanka.

โบราณสถานนอกเมืองสุโขทัยเก่าทางทิศตะวันตก

รูปที่ ๓๔ ทางขึ้นวัดสะพานหิน (หมายเลขที่ ๓๒) ถ้ายจากทิศตะวันออก วัดนี้ตั้งอยู่นอกเมืองสุโขทัยเก่าทางทิศตะวันตก ในเขตซึ่งศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ เรียกว่าอรัญญิก มีทางเดินไปด้วยแผ่นหินชนวนขึ้นไปบนเนินเขาซึ่งสูงประมาณ ๒๐๐ เมตร และมีพระพุทธรูปพระอัฐฐารศอยู่บนยอดเขา

Monuments outside the town of Sukhothai on the west

Fig. 34 The slate slabs forming steps up to **Wat Sapan Hin** (no. 32) on top of a hill about 200 m. high, where stands the figure of Pra Attharot.

Monuments hors de la ville ancienne de Sukhothai, à l'ouest

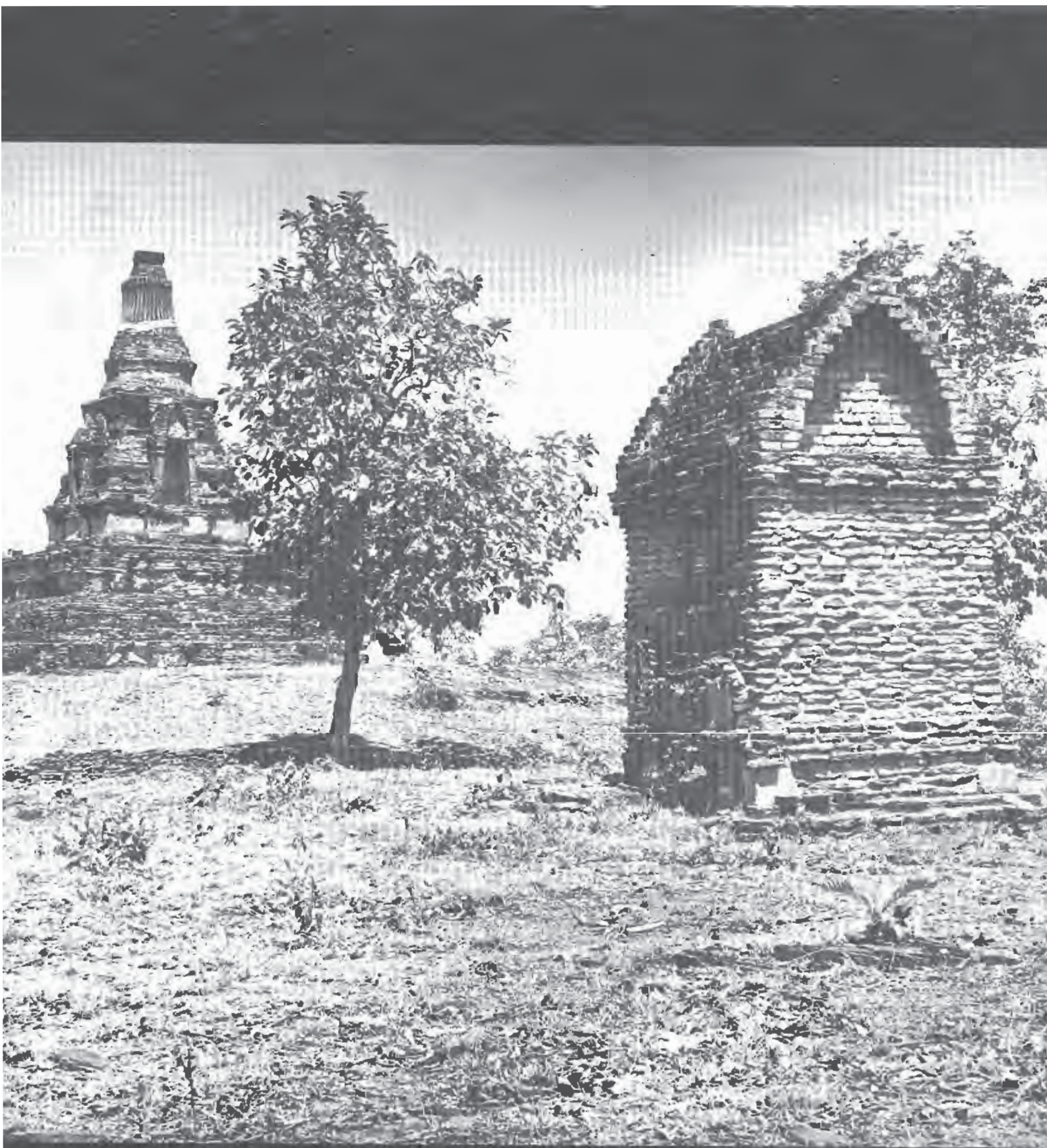
Fig. 34 Marches en ardoise conduisant au **Wat Sapan Hin** (no. 32) au sommet d'une colline de 200 m. de haut, vue prise de l'est. Ce monastère est à l'ouest de la ville de Sukhothai dan l'endroit appelé *aranyik* (forêt). L'image de Pra Attharot est située sur la colline.

รูปที่ ๓๕ พระอัฐารศปุ่นปั้นบนยอดเขาวัดสะพานหินสูง ๑๒.๕๐ เมตร เป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานอภัย เดิมอยู่ภายในวิหาร ถ้ายจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับการซ่อมใหม่แล้ว

Fig. 35 The stucco standing figure of Pra Attharot 12.50 m. high in the attitude of dispelling fear at Wat Sapan Hin. The image was originally inside a covered *viharn*. It has already been restored and the view is taken from the southeast.

Fig. 35 Image de Pra Attharot en stuc, déjà restaurée, 12.50 m. de haut. Le Bouddha est debout dans l'attitude de l'absence de crainte. Il était autrefois abrité dans un *viharn*; vue prise du sud-est.

รูปที่ ๓๖ **วัดพระบาทน้อย** (หมายเลขที่ ๓๔) วัดพระบาทน้อยตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดสะพานหิน บนยอดเขาสูงประมาณ ๑๕๐ เมตร บนลานวัดมีเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยม ส่วนบนของฐานเจดีย์มีคูหาสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งสี่ทิศ องค์ระฆังข้างบนก่อเป็นริ้วลักษณะคล้ายแห จึงเรียกกันว่า เจดีย์ทรงจอมแห ด้านหน้าเจดีย์เป็นวิหารขนาดเล็ก เคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปจำลอง ซึ่งสลักจากหินชนวนเป็นรูปปรอยพระพุทธรูปสลวย ปัจจุบันรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง ด้านหลังเจดีย์คือทิศตะวันตกมีกุฏิสงฆ์ก่อด้วยศิลาปนอิฐ และก่อหลังคาเป็นซุ้มคูหา ให้พระสงฆ์จำวัดได้หนึ่งรูป ถ่ายจากทิศตะวันตก

Fig. 36 **Wat Pra Bat Noi** (no. 34), on the southwest of Wat Sapan Hin, on a small hill about 150 m. high. There is a rather small *chedi* with a tall square base provided with a niche containing a Buddha image on each side. The central body of the *chedi* is decorated with stucco in a pleated motif. In front of the *chedi* remains a small *viharn* which used to enshrine a slate slab depicting the four footprints of the four Buddhas which is now preserved in the Ram Khamhaeng National Museum. Behind the *chedi* on the west stands a residence for a Buddhist monk constructed in stone and brick; a view taken from the west.

Fig. 36 **Wat Pra Bat Noi** (no. 34) sur une colline d'environ 150 m. de haut au sud-ouest du Wat Sapan Hin. Il y a un *chedi* avec une base carrée, au-dessus de laquelle figure une niche pour une image du Bouddha dans chaque direction. Le corps du *stupa* est strié et devant lui reste un petit *viharn* qui autrefois abritait les quatre empreintes des pieds de quatre Bouddhas sur une pièce d'ardoise, maintenant préservée dans le Musée National Ram Khamhaeng. Derrière le *stupa* se trouve une petite résidence en brique et en pierre pour un moine bouddhiste. Vue prise de l'ouest.

รูปที่ ๓๗ เจดีย์ทรงจอมแห ถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แลเห็นฐานแข่งสิงห์
อยู่ระหว่างซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป เจดีย์องค์นี้จึงมีผู้สันนิษฐานว่า
สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา

Fig. 37 The small *chedi* at Wat Pra Bat Noi, taken from the northwest. It is supposed to be constructed during the Ayudhya period because of a stylised design imitating a lion's leg between the four niches.

Fig. 37 Stupa du Wat Pra Bat Noi, pris du nord-ouest. Le motif stylisé imitant "une jambe de lion" sur le *stupa* entre les quatre niches le rend chronologiquement plus bas. Il fut probablement construit pendant la période d'Ayudhya.

รูปที่ ๓๘ วัดช้างรอบ (หมายเลขที่ ๓๙) อยู่หน้าเขาพระบาทน้อยทางทิศตะวันออก มีเจดีย์ทรงกลมแบบลังกา ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ยๆ ที่ฐานเจดีย์มีรูปช้าง โผล่ศีรษะหันหน้าออกมา ๒๔ ตัว ด้านหน้าเป็นฐานอุโบสถเสาศิลาแลง ๖ ห้อง ถ่ายจากทิศใต้

Fig. 38 **Wat Chang Rob** (no. 39) in front of Pra Bat Noi Hill on the east. There exists a round *stupa* on a small mound. Around the base of the former stand 24 elephant-caryatids, In front of the *chedi* lies the base of an *ubosoth* with laterite columns, taken from the south.

Fig. 38 **Wat Chang Rob** (no. 39) en face de la colline de Pra Bat Noi à l'est. Il y a un *chedi* de forme ronde sur une petite colline; à sa base figurent 24 statues d'éléphant - caryatides en stuc. On peut voir en avant une base d'un *ubosoth* avec colonnes en latérite. Vue prise du sud.

รูปที่ ๓๙ วัดมังกอร์ (หมายเลขที่ ๔๑) ตั้งอยู่กลางถนนที่จะเข้าประตูเมืองสุโขทัย ทางทิศตะวันตก (ประตูอ้อ) เป็นวัดที่มีวิหารใหญ่ มีเส้าแปดเหลี่ยม ด้านทิศเหนือวิหารมีเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาขอดหัก (ดังในภาพ) ด้าน ทิศใต้มีเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาทรงดีกว่า แต่ทรุดทรึงยังคงตั้งอยู่จน ถึงยอด มีลูกกรงสังกโลกเป็นกำแพงแก้ว แต่เดิมคงมีพระอุโบสถอยู่ด้วย จึงได้ค้นพบใบเสมาศิลา ถ้ายกจากทิศเหนือ

Fig. 39 **Wat Mangkorn** (no. 41) at the middle of the road leading to the western gate of the old town of Sukhothai. It has a large *viharn* with octagonal columns, on the north of which stands a round *stupa* (as in the picture). On the south exists a smaller round *stupa* but in a better condition. The whole compound is surrounded with Sangkalok (Sukhothai period glazed pottery) railings. Originally there was also an *ubosoth* surrounded with sacred boundary stones (one such stone can be seen in the picture). The view is taken from the north.

Fig. 39 **Wat Mangkorn** (no. 41) sur une route conduisant à la porte ouest de la ville de Sukhothai. C'est un monastère avec un grand *viharn*, et au nord figure un *chedi* de forme ronde sans faite (dans la photo) mais au sud se trouve un autre petit *stupa* de même forme en meilleur état. Les balustrades autour des *chedi* et du *viharn* sont en terre cuite sous couverte (émaillée). Il y avait aussi autrefois un *ubosoth* comme en témoigne une borne sacrée. Vue prise du nord.

รูปที่ ๔๐ หอเทวาลัยมหาเกษตรพิมาน (หมายเลขที่ ๔๓) อยู่ถัดวัดมังกรมาทางทิศตะวันออก ฐานก่อด้วยศิลาแลงสี่เหลี่ยมแต่ตอนบนก่อด้วยอิฐ เสาก่อด้วยอิฐเป็นรูปสี่เหลี่ยมใหญ่ ๘ ต้น ด้านหน้าคือทิศตะวันออกมีบันไดขึ้น ถ้ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้

Fig. 40 **Ho Tevalai Mahakaset Piman** (a Hindu shrine) (no. 43) on the east of Wat Mangkom. The base is in laterite but the upper part is in brick. The roof in wood and tiles has all disappeared. In front on the east is a staircase. The view is taken from the southwest.

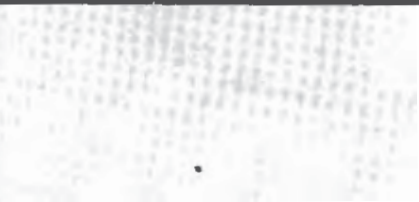
Fig. 40 **Temple de Mahakaset Piman** (no. 43). C'est un temple hindou à l'est du Wat Mangkom. Le bâtiment est en latérite et en brique avec huit grands piliers en brique. L'escalier se situe à l'est. Vue prise du sud-ouest.

รูปที่ ๔๑ วัดตึก (หมายเลขที่ ๔๕) อยู่ถัดหอเทวาลัยมหาเกษตพิมานมาทางทิศตะวันออก เป็นมณฑปรูปสี่เหลี่ยม ภายในเป็นที่ตั้งพระพุทธรูปปูนปั้นแบบเดียวกับวัดศรีชุม แต่มณฑปเล็กกว่าวัดศรีชุมมาก ที่ผนังมีรอยปูนปั้นด้านนอกมณฑปทั้งสามด้าน แต่ชำรุดหมด ทางด้านทิศใต้ยังพอมองเห็นว่าเป็นรูปเทวดายืนด้วยอาการตรึงค้ำ ฐานมณฑปกว้างยาวด้านละ ๘ เมตร ด้านหน้าคือทิศตะวันออกมีฐานวิหารเสาเป็นศิลาแลง มีฐานเจดีย์รายอยู่ด้านข้างและด้านหลังมณฑป ถ้ายจากทิศใต้

Fig. 41 **Wat Tuk** (no. 45) on the east of no. 43. It is a square *mondop*, 8 m. wide on each side, enshrining a stucco Buddha image like Wat Si Chum, but much smaller. On the external three walls remain traces of stucco decorations, the southern one of which (in the picture) still shows the silhouette of a standing divinity in triple flexion. In front on the east lies the pedestal of a *viharn* with laterite columns. Bases of small *chedi* still exist on a lateral side and on the back.

Fig. 41 **Wat Tuk** (no. 45) à l'est du temple de Mahakaset Piman. C'est un *mondop* carré abritant une image en stuc du Bouddha à l'instar du Wat Si Chum, mais de dimension beaucoup plus réduite. Sur les trois murs extérieurs figurent quelques traces de stuc. Celles sur le mur sud montrent encore la forme d'une divinité debout en triple flexion. Le *mondop* a 8 m. de côté. En face à l'est reste encore une base de *viharn* avec des colonnes en latérite. Quelques ruines de *chedi* s'alignent sur le côté et derrière le *mondop*. Vue prise du sud.

โบราณสถานนอกเมืองสุโขทัยเก่าทางทิศตะวันออก

รูปที่ ๔๒ วัดตระพังทองกลาง (หมายเลขที่ ๕๘) ตั้งอยู่ที่ใต้ของถนนสายเมืองสุโขทัยเก่า—สุโขทัยใหม่ ห่างจากถนนไปทางใต้ประมาณ ๑๐๐ เมตร อาจเป็นวัดบูรพารามตามที่ศิลาจารึกวัดศรีศกัฏฐ์กล่าวถึงก็ได้ เพราะตั้งอยู่ตามทิศทางที่กล่าวไว้ในศิลาจารึกหลักนั้น ที่สำคัญคือมณฑปรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดเล็กก่อด้วยอิฐ ด้านหน้าเป็นช่องประตู หลังคาทำด้วยไม้มุงกระเบื้อง ในมณฑปมีพระพุทธรูปซึ่งเหลือเพียงหน้าตัก สิ่งที่น่าสนใจคือปูนปั้นบนผนังด้านนอกทั้งสามด้าน ด้านทิศใต้เป็นพระพุทธรูปกำลังเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีพระอินทร์ พระพรหม และเทวดาประกอบ ด้านหลังคือทิศตะวันตกปั้นเป็นรูปตอนประทานเทศนาโปรดพระพุทธบิดากับกษัตริย์ศากยวงศ์ ด้านทิศเหนือเป็นตอนทรงทรมานช้างนาฬาคีรี สำหรับปูนปั้นด้านทิศใต้ปั้นจัดเป็นศิลปะชั้นเอกของงานปูนปั้นสมัยสุโขทัย ด้านหน้ามณฑปมีวิหารเสาศีลาแลง ถ้ายกจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

Monuments outside the old town of Sukhothai on the east

Fig. 42 **Wat Trapang Tong Lang** (no. 58) on the south of the Highway between the old town of Sukhothai and the new one, about 100 m. from the Highway. The most important monument in the *wat* is a small square brick *mondop* covered with wood and tiles which have all disappeared. The stucco Buddha image inside is in a dilapidated condition but the most interesting items are stucco scenes decorating the external three walls. On the south is the scene of the Buddha descending from Tavatimsa Heaven after he has converted his mother. He is being flanked by Indra, Brahma and other gods. This scene is regarded as the best stucco work of the Sukhothai period. The other two are the Buddha preaching to his father and relatives on the west and the Buddha taming the elephant Nalagiri on the north. In front of the *mondop* on the east lies the base of a *vihara* with laterite columns. The view is taken from the northeast.

Monuments hors de la ville ancienne de Sukhothai, à l'est

Fig. 42 **Wat Trapang Tong Lang** (no. 58) à environ 100 m. au sud de la route entre la ville ancienne et la ville nouvelle de Sukhothai. Le plus important monument est un *mondop* carré en brique avec une porte à l'est. La toiture était en bois et en tuiles. Dans le *mondop* reste une figure en stuc du Bouddha fortement endommagée. Mais sur les trois murs extérieurs on peut admirer les scènes en stuc les plus remarquables du style de Sukhothai. Sur le mur sud figure la scène du Bouddha descendant du Ciel des Trente-Trois (Ciel du Tavatimsa) entouré d'Indra, Brahma et autres divinités. Cette scène est connue comme la meilleure des oeuvres en stuc du style de Sukhothai. On montre sur le mur ouest la scène où le Bouddha prêche à son père et à ses cousins. Le mur nord présente la scène de l'éléphant Nalagiri dompté. En face du *mondop* reste un *vihara* avec des colonnes en latérite. Vue prise du sud-est.

รูปที่ ๔๓ รายละเอียดปูนปั้นด้านทิศใต้ ของเดิมอาจจะบายสีด้วย เพราะยังคง มีสีแดงติดเหลืออยู่

Fig. 43 Details of the stucco scene on the south. The original might have been painted as red colour still adheres to some of the figures.

Fig. 43 Détail de la scène sur le mur sud. Le stuc était probablement peint, la couleur rouge adhérant encore sur quelques figures.

รูปที่ ๔๔ รูปกัณนีรูปปั้นประดับปลายกรอบซุ้มมณฑปวัดตระพังทองกลาง ด้านทิศตะวันตก

Fig. 44 A stucco figure of a *kinnari* (a mythical being half-woman half-bird) decorating the end of the pediment frame on the west of the *mondop* of Wat Trapang Tong Lang.

Fig. 44 Figure de *kinnari* (être mythique moitié-femme moitié-oiseau) décorant la bordure de l'encadrement de la niche du Wat Trapang Tong Lang à l'ouest.

รูปที่ ๔๕ วัดช้างล้อม (หมายเลขที่ ๕๖) ตั้งอยู่เยื้องกับวัดตระพังทองกลาง ทางด้านทิศเหนือของถนนสายเมืองสุโขทัยเก่า-สุโขทัยใหม่ วัดนี้มีฐานใหญ่กว่าวัดทุกวัดทางทิศตะวันออกของเมืองสุโขทัยเก่า และคงเป็นวัดสำคัญ เจดีย์ใหญ่ที่เป็นประธานของวัดก่อด้วยอิฐทรงกลมแบบลังกา ฐานทำเป็นรูปช้างปูนปั้นไล่ครั้งตัว ยืนหนุนฐานเจดีย์โดยรอบ ๓๖ ตัว มีฐานระเบียงคดล้อมรอบเจดีย์ก่อด้วยอิฐ มีเสาศีลาแลงกลม ด้านหน้าเจดีย์มีฐานวิหารก่อด้วยอิฐมีเสาศีลาแลง นอกจากนี้ยังมีกำแพงแก้วเหลือแต่ฐานก่อด้วยอิฐล้อมบริเวณอีก และมีคูน้ำต่อจากคลองแม่รำพัน ซึ่งไหลมาจากทิศเหนือของเมืองสุโขทัยล้อมไว้ด้วย พระอุโบสถของวัดนี้อยู่นอกกำแพงแก้วออกไปทางทิศตะวันออก คงเป็นวัดในยุคต้นของสมัยสุโขทัย ถ้ายกจากทิศตะวันออก

Fig. 45 **Wat Chang Lom** (no. 56) on the north of the Highway between the old town of Sukhothai and the new one, more or less opposite Wat Trapang Tong Lang. This *wat* is the largest one outside the old town of Sukhothai on the east. The main *stupa* of the *wat* is round and constructed in brick, supported at the base with figures of 36 elephant - caryatids. Brick galleries with laterite columns surround this central *chedi*, in front of which lies the base of a brick *viharn* also provided with laterite columns. The whole compound is surrounded with brick walls and a moat from Mae Rampan Canal which flows from the north of the old town of Sukhothai. The *ubosoth* is out of the surrounding brick walls on the east. This *wat* was probably constructed during the early Sukhothai period. The view is taken from the east.

Fig. 45 **Wat Chang Lom** (no. 56) au nord de la route entre la ville ancienne et la ville nouvelle de Sukhothai. Il est plus large que les autres monastères bouddhiques à l'est de la ville et fut probablement construit au début de l'époque. Le monument principal est un grand *chedi* rond en brique, soutenu par 36 figures d'éléphant-caryatides en stuc. La base des galeries entourant le *chedi* est en brique avec des colonnes en latérite. Devant le *chedi* se trouve la base du *viharn* de la même matière que les galeries et puis des murs en brique contournant encore tout l'endroit. Le fossé rejoint le canal de Mae Rampan qui coule au nord de la ville de Sukhothai. L'*ubosoth* est au delà du mur, à l'est. Vue prise de l'est.

รูปที่ ๔๖ วัดเจดีย์สูง (หมายเลขที่ ๕๕) ตั้งอยู่ปากเดิยวักับวัดตระพังทองกลาง ถัดไปทางทิศตะวันออก มีเจดีย์สูงใหญ่แลเห็นแต่ไกล ยังบริบูรณ์เต็ม องค์ ฐานล่างกว้าง ๑๔ เมตร สูง ๒๕ เมตร ข้อมุม ๒๐ เหลี่ยม ตอนบนเป็นผนังสูงแล้วจึงถึงบัวหงายและฐานบัลลังก์แล้วขึ้นเป็นรูประฆังทรงกลมแบบลังกา มีบัลลังก์และยอดปล้องไฉนมีปลีอยู่ข้างบน กงสร้างในสมัยสุโขทัยตอนปลาย มีเจดีย์รายล้อมรอบ และมีฐานวิหาร ๑ แห่ง ถ่ายจากทิศเหนือ

Fig. 46 **Wat Chedi Sung** (no. 59) on the east of Wat Trapang Tong Lang. The large *chedi* in the *wat* can be seen from afar. It is still in a good condition with the lower base 14 m. wide on each side, 29 m. high, redented at the four corners and crowned with a round *stupa*. It is surrounded with small *chedi* and provided with one *viharn*. This large *stupa* was probably constructed during the late Sukhothai period. The view is taken from the north.

Fig. 46 **Wat Chedi Sung** (no. 59) au sud de la route entre la ville ancienne et la ville nouvelle de Sukhothai, comme le Wat Trapang Tong Lang, mais plus à l'est. Il y a un grand *chedi* en bon état qu'on peut voir de loin. La base inférieure a 14 m. de large, 29 m. de haut et présente un redent à chaque angle. Au-dessus se dresse à nouveau un corps élevé couronné d'un *chedi* de forme ronde avec un faite. Il a sans doute été construit à la fin de la période de Sukhothai avec les petits *stupa* et le *viharn* qui l'entourent. Vue prise du nord.

โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย
(หมายเลขที่ ๑ ในแผนผัง)

รูปที่ ๔๗ พระพุทธรูปปูนปั้นระบายสี สูง ๕๔ ซม. มีลักษณะคล้ายพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นแรกมาก ค้นพบในองค์พระประธานกลางปราสาทองค์กลางของวัดพระพายหลวง ศิลปสุโขทัยรุ่นต้น (?)

Objects in the Ram Khamhaeng National Museum (no. 1 on the map)

Fig. 47 Buddha image strongly resembling that of the early Chiengsaen style. Painted stucco. Ht. 54 cm. Found in the torso of the main Buddha statue in the central *prang* of Wat Pra Pai Luang. Early Sukhothai style (?).

Objets dans le Musée National Ram Khamhaeng (no. 1 sur la carte)

Fig. 47 Bouddha en stuc peint. Ht. 54 cm. Cette statue ressemble fortement à celles du style antérieur de Chiengsaen. Trouvé dans le corps du Bouddha principal dans le sanctuaire central du Wat Pra Pai Luang. Début du style de Sukhothai (?).

รูปที่ ๔๘ พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย สูง ๑.๔๓ เมตร ย้ายมาจากวัดช้างล้อม
ในเมืองศรีสัชชนาลัย อาจปั้นขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ศิลปสุโขทัย
รุ่นต้น (?)

Fig. 48 Seated Buddha image in the attitude of subduing Mara. Stucco. Ht. 1.43 m. Removed from Wat Chang Lom, Sisatchanalai. Early Sukhothai style in the reign of King Ram Khamhaeng (?).

Fig. 48 Bouddha assis en stuc dans l'attitude de la prise de la terre à témoin ou de subjuquer Mara (les mauvais esprits). Ht. 1.43 m. Transféré du Wat Chang Lom dans la ville de Sisatchanalai. Peut-être fabriqué sous le règne du roi Ram Khamhaeng. Début du style de Sukhothai (?).

รูปที่ ๔๙ พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยประทับนั่งภายในซุ้ม สูง ๓๒ ซม. ได้
มาจากวัดมหาธาตุ ศิลปสุโขทัย

Fig. 49 Seated Buddha image subduing Mara under a niche. Stucco. Ht. 32 cm.
From Wat Mahathat, Sukhothai. Sukhothai style.

Fig. 49 Bouddha en stuc assis sous une niche dans l'attitude de la prise de la terre
à témoin. Ht, 32 cm. Du Wat Mahathat, Sukhothai. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๐ พระสาวกนั่งประนมมือ ปูนปั้น สูง ๓๓ ซม. ได้มาจากวัดมหาธาตุ ศิลป
สุโขทัย

Fig. 50 Seated Buddhist disciple in adoration. Stucco. Ht. 33 cm. From Wat
Mahathat, Sukhothai. Sukhothai style.

Fig. 50 Disciple du Bouddha assis en adoration. Stuc. Ht. 33 cm. Du Wat Maha-
that, Sukhothai. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๑ เทวดาประนมมือ ปูนปั้น ๕๒ × ๔๙ ซม. เดิมใช้ประดับฐานเจดีย์ทางด้านทิศตะวันออกของวัดพระพายหลวง ศิลปสุโขทัย

Fig. 51 Angels in adoration. Stucco. 52×49 cm. From the eastern *chedi* of Wat Pra Pai Luang, Sukhothai. Sukhothai style.

Fig. 51 Divinités en adoration. Stuc. 52×49 cm. Elles décoraient autrefois la base du *chedi* à l'est du Wat Pra Pai Luang. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๒ เศียรเทวดาปูนปั้น สูง ๑๙ ซม. ได้มาจากวัดเจดีย์สี่ห้อง ศิลปสุโขทัย

Fig. 52 Angel head. Stucco. Ht. 19 cm. From Wat Chedi Si Hong, Sukhothai. Sukhothai style.

Fig. 52 Tête de divinité en stuc. Ht. 19 cm. Du Wat Chedi Si Hong. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๓ หน้ากาลหรือเกียรติมุข ปูนปั้น สูง ๘๕ ซม. ได้มาจากวัดมหาธาตุ ศิลป
สุโขทัย

Fig. 53 Face of Kala or *kirtimukha*. Stucco. Ht. 85 cm. From Wat Mahathat, Sukhothai. Sukhothai style.

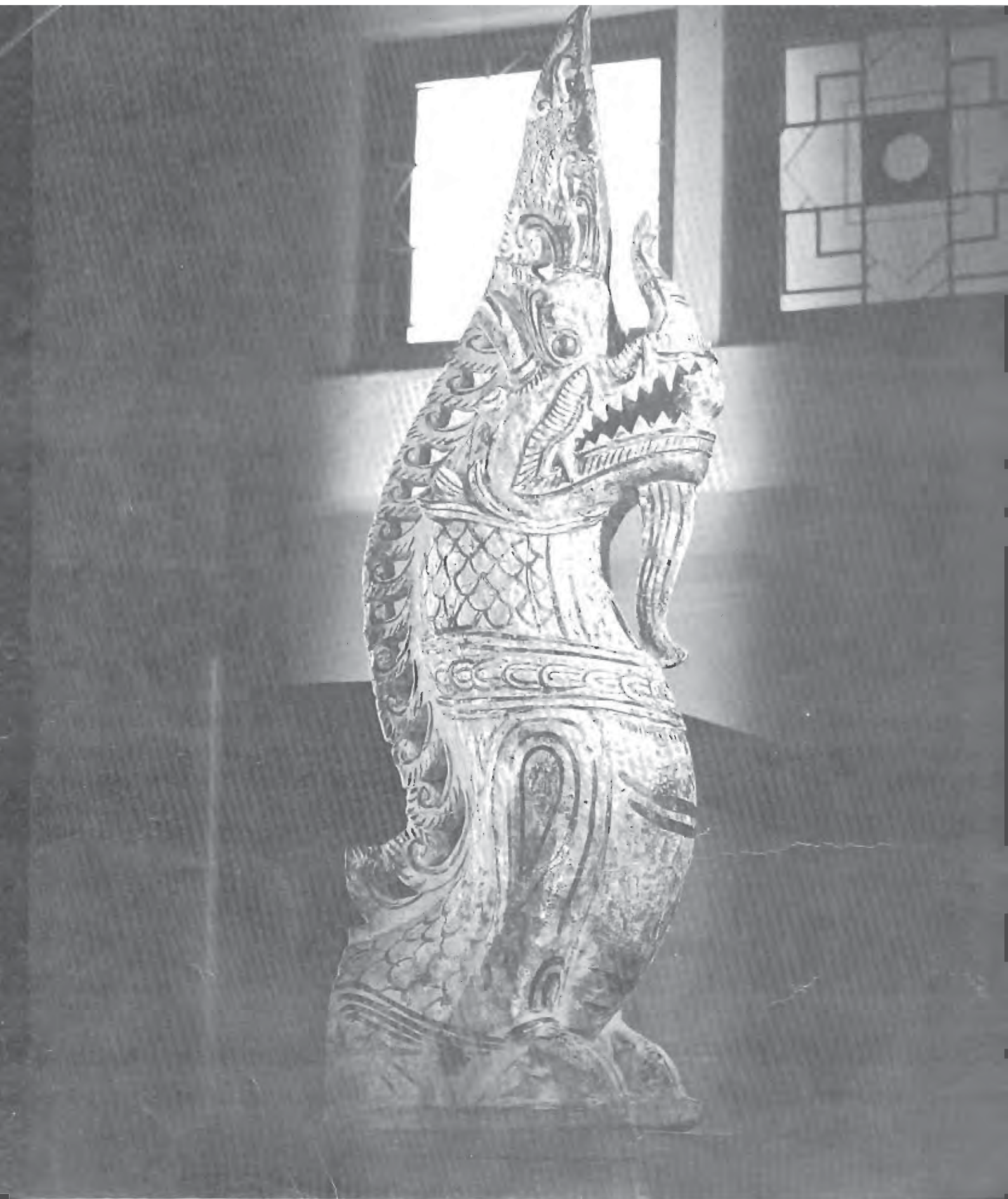
Fig. 53 Face du Kala ou *kirtimukha*. Stuc. Ht. 85 cm. Du Wat Mahathat. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๔ ปั้นลมสังกโลกรูปเทพนม ๔๕ × ๓๖ ซม. ได้มาจากวัดป่ามะม่วง
(หมายเลขที่ ๔๔) ศิลปสุโขทัย

Fig. 54 Angel in adoration decorating the front ridge of a roof. Glazed terracotta. 49×36 cm. From Wat Pa Mamuang, Sukhothai (no. 44). Sukhothai style.

Fig. 54 Décoration du faitage en terre cuite sous couverte (émaillée) représentant une divinité en adoration. 49×36 cm. Du Wat Pa Mamuang (no. 44). Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๕ นาคสังกโลกประดับชายคา สูง ๘๔ ซม. แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของ
ศิลปขอมปะปนกับศิลปะจีน ศิลปสุโขทัย

Fig. 55 Naga decorating the eaves of a roof showing the mixed influence between
Khmer and Chinese arts. Glazed terracotta. Ht. 84 cm. Sukhothai style.

Fig. 55 About de toiture en forme du *naga* en terre cuite sous couverte. Ht. 84 cm.
Présente un mélange d'art khmer et d'art chinois. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๖ ตุ๊กตาสังโลก ตรงกลางเป็นรูปตุ๊กตาเสียกระบาล จากเตาทุเรียง
เกาะน้อย นอกเมืองศรีสัชนาลัยขึ้นไปทางทิศเหนือ ประมาณ ๔ กิโลเมตร
ศิลปะสุโขทัย

Fig. 56 Dolls, the one in the centre is a maternity doll. Glazed terracotta. From
Koh Noi Kiln, Sisatchanalai. Sukhothai style.

Fig. 56 Poupées en terre cuite sous couverte. Des fours de Koh Noi, au nord de la
ville de Sisatchanalai. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๗ ตุ๊กตาอุ้มเด็กติดอยู่กับชามสังกโลก สูง ๒๕ ซม. คงเกิดจากการเผาผิด
พลาดในเตาไฟ จากเตาทุเรียงเกาะน้อย ศิลปสุโขทัย

Fig. 57 Dolls attached to a bowl, probably because of an accident in a kiln. Glazed
terracotta. Ht. 25 cm. From Koh Noi Kiln, Sisatchanalai. Sukhothai style.

Fig. 57 Poupées attachées à un bol. Terre cuite sous couverte. Ht. 25 cm.
Probablement d'un accident dans le four de Koh Noi. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๘ ภาชนะสังกโลกมีรูปช้างล้อมรอบ สูง ๑๑ ซม. ได้มาจากวัดเจดีย์เจ็ด
แถว ในเมืองศรีสัชนาลัย ศิลปสุโขทัย

Fig. 58 A receptacle surrounded with elephants. Glazed terracotta. Ht. 11 cm.
From Wat Chedi Chet Thaew, Sisatchanalai. Sukhothai style.

Fig. 58 Récipient entouré d'éléphants. Terre cuite sous couverte. Ht. 11 cm. Du
Wat Chedi Chet Thaew, Sisatchanalai. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๕๙ แจกันดินเผา สูง ๒๖ ซม. จากเตาทุเรียง นอกเมืองสุโขทัยเก่าทางทิศเหนือ มีภาชนะดินเผาเคลือบ (สังกโลก) อยู่ ๒ ข้าง ศิลปสุโขทัย

Fig. 59 Vase flanked with two glazed terracotta pots. Terracotta. Ht. of the vase 26 cm. From Turiang Kiln, Sukhothai, Sukhothai style.

Fig. 59 Vase en terre cuite. Ht. 26 cm. Du four de Turiang, au nord de la ville de Sukhothai. Flanqué de deux récipients en terre cuite sous couverte. Style de Sukhothai.

รูปที่ ๖๐ เศียรพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ สูง ๔๒ ซม. ศิลปสุโขทัยตอนปลายร่วมสมัย
อยุธยา

Fig. 60 Buddha head. Bronze. Ht. 42 cm. Late Sukhothai style.

Fig. 60 Tête du Bouddha en bronze. Ht. 42 cm. Fin du style de Sukhothai,
contemporain de celui d'Ayudhya.

รูปที่ ๖๑ พระพุทธรูปปางมารวิชัย ไม้ สูง ๑.๓๗ เมตร ได้มาจากถ้ำระฆัง อำเภอ บ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ศิลปสุโขทัยตอนปลายร่วมสมัย ออยุธยา

Fig. 61 Buddha subduing Mara. Wood. Ht. 1.37 m. From Rakhang Cave. Amphoe Ban Dan Lan Hoi, Sukhothai. Late Sukhothai style.

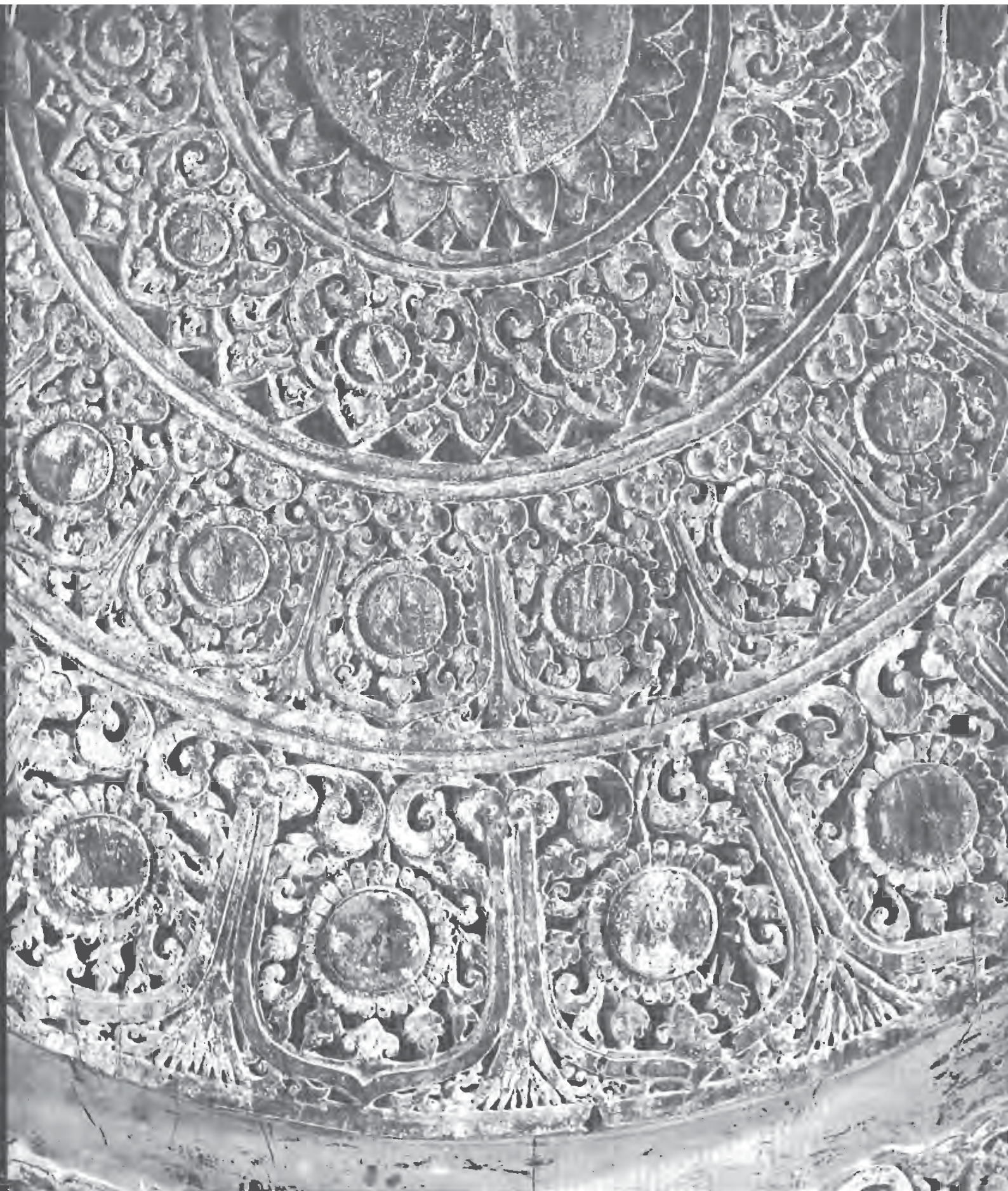
Fig. 61 Bouddha assis dans l'attitude de la prise de la terre à témoin. Bois. Ht. 1.37 m. De la caverne de Rakhang, Amphoe Ban Dan Lan Hoi, Sukhothai. Fin du style de Sukhothai.

รูปที่ ๖๒ ประตูป่าไม้จำหลักรูปเทวดาทรงพระขรรค์ สูง ๒.๑๐ เมตร ได้มาจากพระ
ปราสาทวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัด
สุโขทัย ศิลปะอยุธยาตอนปลาย

Fig. 62 Carved wooden doors representing standing angels as door-guardians, holding a sword. Ht. 2.10 m. From the main *prang* of Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, Sisatchanalai. Late Ayudhya style.

Fig. 62 Porte sculptée représentant deux divinités debout comme gardiens de la porte portant chacun un sabre. Bois. Ht. 2.10 m. Du grand *prang* du Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, Sisatchanalai. Fin du style d'Ayudhya.

รูปที่ ๖๓ เพดานไม้จำหลัก ๑๒๗ × ๑๒๗ ซม. ได้มาจากพระปรารังค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง ศิลปะอยุธยาตอนปลาย

Fig. 63 Carved wooden ceiling, 127×127 cm. From the main *prang* of Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, Sisatchanalai. Late Ayudhya style.

Fig. 63 Plafond en bois sculpté. 127×127 cm. Du grand *prang* du Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, Sisatchanalai. Fin du style d'Ayudhya.

รูปที่ ๖๔ . ถาดลายที่มุมของรูปที่ ๖๓

Fig. 64 . Corner motif of fig. 63.

Fig. 64 . Motif sculpté à un des angles de la fig. 63.

เมืองศรีสัชนาลัย

เมืองศรีสัชนาลัยตั้งอยู่ในอำเภอศรีสัชนาลัย ซึ่งปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในเขตจังหวัดสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัยตั้งอยู่ริมแม่น้ำยมฟากตะวันตกใกล้แก่งหลวง เดิมมีการสร้างถนนซึ่งเรียกว่าถนนพระร่วงตัดต่อระหว่างเมืองศรีสัชนาลัยและเมืองสุโขทัยเก่า ระยะทางเดินประมาณ ๕๐ กิโลเมตร

ลักษณะของเมืองศรีสัชนาลัยเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยาวตามริมแม่น้ำยมจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือไปยังทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีกำแพงศิลาแลงล้อมรอบซึ่งแต่เดิมมีความสูงถึง ๘ เมตร และหนา ๑-๑.๕๐ เมตร เป็นกำแพงชั้นเดียวล้อมภูเขาเตี้ยๆ สองยอดไว้ภายในเมือง กำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันตกเฉียงใต้ยาวประมาณ ๕๐๐ เมตร ส่วนด้านสะกัตกือด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือและด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ยาวด้านละประมาณ ๓๐๐ เมตร กำแพงด้านริมแม่น้ำตรงแก่งหลวงมีร่องรอยถูกทำลายในสมัยหนึ่ง เมืองศรีสัชนาลัยมีประตูเมืองทั้งหมด ๖ ประตู โดยรอบเมืองนอกกำแพงมีคูเมืองกว้างประมาณ ๑๐-๑๒ เมตร ภายในเมืองมีโบราณสถาน ๑๘ แห่ง

ใต้เมืองศรีสัชนาลัยมีเมืองเก่าอีกเมืองหนึ่งชื่อเมืองเชลียง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำยมฟากตะวันตกฝั่งเดียวกับเมืองศรีสัชนาลัย อยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๓ กิโลเมตร เข้าใจว่าเป็นเมืองเก่าสมัยก่อนการสร้างเมืองศรีสัชนาลัย ระหว่างเมืองเชลียงและศรีสัชนาลัยซึ่งยาวไปตามริมแม่น้ำยม ได้พบร่องรอยของคันดินกำแพงเมือง เชื่อมระหว่างเมืองทั้งสอง และตลอดระยะทางระหว่างเมืองทั้งสอง จะปรากฏมีโบราณสถานสร้างเรียงรายตั้งอยู่เป็นระยะๆ

The Town of Sisatchanalai

The town of Sisatchanalai is now in Amphoe Sisatchanalai, Sukhothai province. It is situated on the western bank of the Yom river, near Luang Rapids. Originally there was a highway called Pra Ruang Road linking the town of Sisatchanalai to that of old Sukhothai, about 50 km. long.

The Sisatchanalai town is rectangular, 900×700 m., protected by laterite walls about 8 m. high and 1 to 1.50 m. wide, embracing two small hills within the town. The town-wall near the Luang Rapids was already destroyed. There are six gates and around the town - walls exists a moat about 10 - 12 m. wide. Inside the town remain 18 ruins.

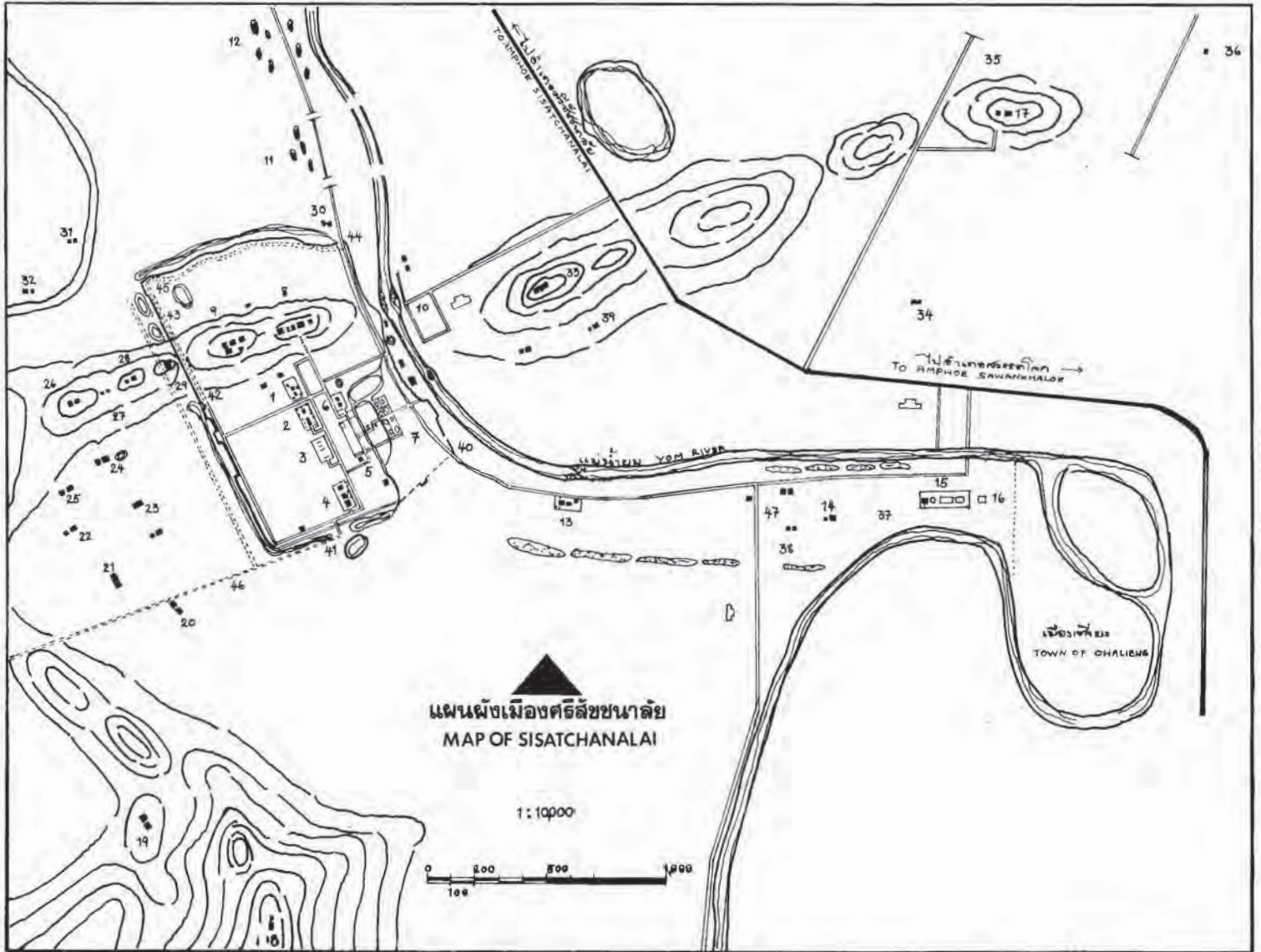
Three km. southeast of the town of Sisatchanalai lies another old town named Chalieng. This town is also situated on the western bank of the Yom river. It is believed to have been constructed by the Khmer and therefore is older than the town of Sisatchanalai. Between these two towns are traces of earthen ramparts and also ruins of Buddhist monasteries.

La ville de Sisatchanalai

La ville de Sisatchanalai est maintenant dans l'Amphoe (district) du même nom dans la province de Sukhothai. Elle est située sur la rive ouest de la rivière Yom près de Luang Ravin. Originellement il y avait une route de 50 km. de longueur, joignant la ville de Sisatchanalai à la ville ancienne de Sukhothai.

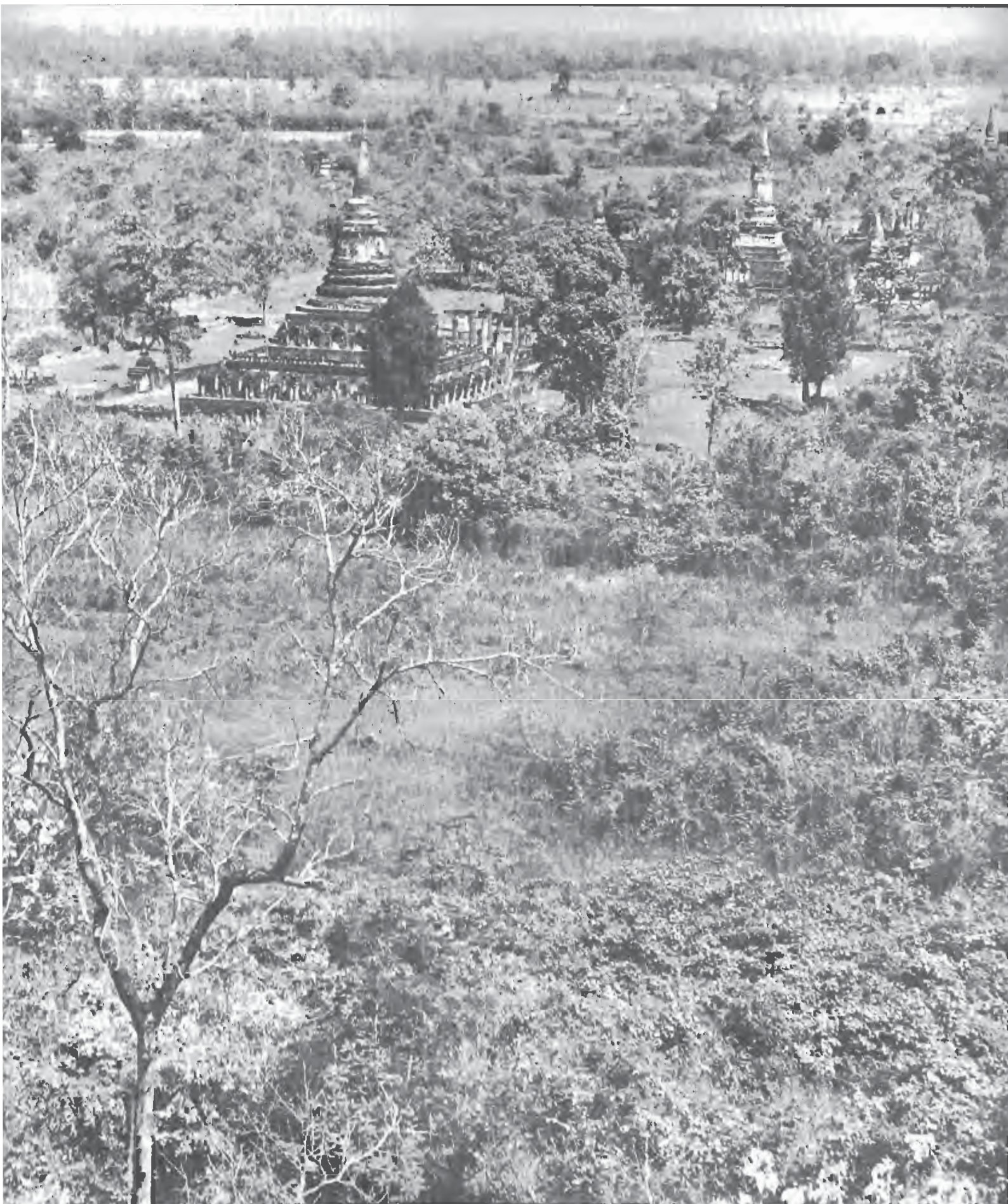
La ville de Sisatchanalai est aussi rectangulaire, 900×700 m., protégée par des murailles en latérite, de 8 m. de haut et de 1 à 1.50 m. de large, enveloppant deux petites collines dans la ville. La partie des murailles près de Luang Ravin a déjà été détruite. Il y a six portes, et autour de la ville s'étend un large fossé d'environ 10 - 12 m. Dans la ville subsistent 18 ruines.

A 3 km. au sud-est de la ville de Sisatchanalai se trouve une autre ville ancienne appelée Chalieng. Cette dernière est aussi sur la rive ouest de la rivière Yom. Elle avait été probablement construite par les khmers et en conséquence est plus vieille que la ville de Sisatchanalai. Entre ces deux villes s'alignent des traces de remparts en terre et les ruines de quelques monastères bouddhiques.

เมืองศรีสัชนาลัย

1. วัดช้างล้อม	Wat Chang Lom	25. วัดยายตา	Wat Yai Ta
2. วัดเจดีย์เจ็ดแถว	Wat Chedi Chet Thaew	26. วัดเขาใหญ่	Wat Khao Yai
3. วัดสวนแก้วอุทยานใหญ่	Wat Suan Kaew Utayan Yai	27. วัดเจดีย์เอน	Wat Chedi En
4. วัดนางพญา	Wat Nang Pya	28. วัดเจดีย์เจ็ดยอด	Wat Chedi Chet Yot
5. หลักเมือง	Lak Muang	29. วัดเขาแก้ว	Wat Khao Kaew
6. วัดสวนแก้วอุทยานน้อย	Wat Suan Kaew Utayan Noi	30. วัดกุฎีราย	Wat Kudi Rai
7. พระราชวัง	Royal Palace	31. วัดหัวโขน	Wat Hoa Khon
8. วัดเขาพนมเพลิง	Wat Khao Panom Plemg	32. วัดกูป	Wat Kub
9. วัดเขาสุวรรณคีรี	Wat Khao Suwan Khiri	33. วัดเขาพระบาท	Wat Khao Pra Bat
10. แก่งหลวง	Luang Rapids	34. วัดป่าแก้ว	Wat Pa Kaew
11. เตาทุเรียงป่ายาง	Pa Yang Kilns	35. บ่อแก้ว	Bo Kaew
12. เตาทุเรียงเกาะน้อย	Koh Noi Kilns	36. บ่อทอง	Bo Tong
13. วัดโลกสิงคาราม	Wat Khok Singkharam	37. วัดชมชื่น	Wat Chom Chuen
14. วัดเจ้าจันทร์	Wat Chao Chan	38. วัดน้อยจำปี	Wat Noi Champi
15. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง	Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng	39. วัดร้าง	Ruined Monastery
16. กุฏิพระร่วง	Pra Ruang Shrine	40. ประตูคนแหลม	Don Laem Gate
17. วัดเขาอินทร์	Wat Khao In	41. ประตูรามณรงค์	Ram Narong Gate
18. วัดเขาพระศรี	Wat Khao Pra Si	42. ประตูผี (สะพานจันทร์)	Phi Gate
19. วัดเขารังแร้ง	Wat Khao Rang Raeng	43. ประตูสามเกิด (ชนะสงคราม)	Sam Koed Gate
20. วัดพญาคำ	Wat Pya Dam	44. ประตูเตาหม้อ	Tao Mo Gate
21. วัดสระปทุม	Wat Sa Patum	45. ประตูไชยพุกภัย	Chaiyapruk Gate
22. วัดพรหมสีหน้า	Wat Prom Si Na	46. ถนนพระร่วงไปเมืองสุโขทัยเก่า	Pra Ruang Highway to the old town of Sukhothai
23. วัดราหู	Wat Rahu	47. วัดน้อย	Wat Noi
24. วัดสระไ้หน้า	Wat Sa Khai Nam		

โบราณสถานภายในเมืองศรีสัชนาลัย

รูปที่ ๖๕ เมืองศรีสัชนาลัย ถ่ายจากยอดเขาสุวรรณคีรี ภายในเมืองไปทางทิศใต้ แลเห็นวัดช้างล้อมและวัดเจดีย์เจ็ดแถวอยู่เบื้องล่าง

Monuments in the town of Sisatchanalai

Fig. 65 **The town of Sisatchanalai**, a view taken on top of Suwankhiri Hill inside the town towards the south.

Les monuments de la ville de Sisatchanalai

Fig. 65 **La ville de Sisatchanalai**, prise du sommet de la colline de Suwankhiri au sud de la ville.

รูปที่ ๖๖ แก่งหลวง อยู่ทางทิศตะวันออกนอกเมืองศรีสัชชนาลัย (หมายเลข
ที่ ๑๐ ในแผนผังเมืองศรีสัชชนาลัย)

Fig. 66 **Luang Rapids** (no. 10 on the map of Sisatchanalai), outside the town of
Sisatchanalai on the east.

Fig. 66 **Luang Ravin** (no. 10 sur la carte de Sisatchanalai), hors de la ville de
Sisatchanalai, à l'est.

รูปที่ ๖๗ เจดีย์วัดช้างล้อม (หมายเลขที่ ๑) ก่อด้วยแลงและอิฐ ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เชื่อกันตามศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ ๑ ว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงสร้างโดยทรงขุดเอาพระธาตุออกมาจากพระปรางค์ที่เมืองเชลียงเมื่อ พ.ศ. ๑๘๒๘ แล้วทรงบรรจุไว้ในพระเจดีย์องค์กลางเมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งใช้เวลาก่อสร้างถึง ๖ ปี อย่างไรก็ตามเจดีย์วัดช้างล้อม ๓๕ ตัวนี้อาจมาต่อเติมขึ้นภายหลัง เพราะเหตุว่าภายในผนังที่ฐานชั้นล่างหลังรูปช้าง ได้ค้นพบว่ามีเสาซึ่งมีบัวหัวเสาสลักประกอบอยู่ บัวปูนปั้นโดยรอบฐานองค์ระฆังเจดีย์อาจได้รับอิทธิพลมาจากศิลปพม่า แต่องค์เจดีย์ทรงกลมมนนี้เป็นแบบลังกา

Fig. 67 Chedi of **Wat Chang Lom** (no. 1) in laterite and brick, taken from the northeast. It is believed after the Sukhothai inscription no. 1 that King Ram Khamhaeng dug up the relics of the Buddha from the town of Chalieng in 1285 and enshrined them in a new *chedi* at the middle of the town of Sisatchanalai which required 6 years to finish. However, the 36 elephant caryatids might have been added later on as inside the wall behind the elephant figures some stone pillars with carved capitals have been discovered. The stucco lotus - petal motifs around the base of the dome of the *chedi* might have been derived from Burmese art but the round *chedi* is typical of Ceylonese style.

Fig. 67 Chedi du **Wat Chang Lom** (no. 1) en latérite et brique, pris du nord-est. D'après l'inscription de Sukhothai no.1 le roi Ram Khamhaeng avait obtenu en 1285 les reliques du Bouddha d'un monument de la ville de Chalieng. Il les a enterrées dans ce *chedi* du Wat Chang Lom au milieu de la ville de Sisatchanalai, dont la construction a duré 6 ans. Les figures des 39 éléphant-caryatides ont cependant probablement été ajoutées après parce qu'on a récemment trouvé à l'intérieur d'un mur derrière les éléphants quelques piliers en pierre avec des chapiteaux sculptés. Le motif des pétales de lotus en stuc entourant la base du dôme du *chedi* provient probablement de l'influence de l'art birman mais le *chedi* de forme ronde est typiquement de Sri Lanka.

รูปที่ ๖๘ ฐานเจดีย์วัดช้างล้อมถ่ายจากทิศเหนือ เสาที่คั่นอยู่ระหว่างรูปช้างนั้นคงเป็นเสาโคม ส่วนเสาบนฐานชั้นบนคงเป็นเสารองรับหลังคากระเบื้องรอบพระพุทธรูป

Fig. 68 Chedi of Wat Chang Lom, taken from the north. Pillars among the elephant-caryatids were probably lamp posts whereas pillars around the stucco Buddha images under niches were presumably used to support the roof of a now lost gallery.

Fig. 68 La base du *chedi* du Wat Chang Lom, prise du nord. Les piliers entre les figures d'éléphants étaient sans doute des piliers de lampes mais ceux sur l'étage supérieur soutenaient probablement autrefois la toiture de la galerie autour des images du Bouddha.

รูปที่ ๖๕ พระพุทธรูปปูนปั้นในซุ้มรอบฐานชั้นบนของเจดีย์วัดช้างล้อม เชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปที่ปั้นขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหง (ดูรูปที่ ๕๘ ประกอบ)

Fig. 69 One of the stucco Buddha images under niches around the *chedi* at Wat Chang Lom, probably moulded in the reign of King Ram Khamhaeng (see also fig. 48).

Fig. 69 Image du Bouddha en stuc dans une niche de l'étage supérieur du *chedi* du Wat Chang Lom. Elle fut probablement façonnée sous le règne du roi Ram Khamhaeng (voir aussi fig. 48).

รูปที่ ๗๐ วัดเจดีย์เจ็ดแถว (หมายเลขที่ ๒) ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
 แลเห็นเจดีย์ประธาน ซึ่งเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบสุโขทัยแท้และ
 เจดีย์บริวารแบบต่าง ๆ อีกหลายองค์ องค์ซ้ายมือเป็นเจดีย์แบบศรีวิชัย
 ผสมลังกา แต่เครื่องประดับยอดชุ่มตรงกลางเป็นแบบพม่าที่เมืองพุกาม
 เชื่อกันว่าเจดีย์เหล่านี้คงสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระอัฐิของเจ้านายในราชวงศ์
 สุโขทัยที่ครองเมืองศรีสัชนาลัย

Fig. 70 **Wat Chedi Chet Thaew** (no. 2), taken from the northeast. The main *chedi* is a lotus - bud *stupa* of typical Sukhothai style surrounded with many others in various forms. The one on the left belongs to the Srivijaya style mixed with that of Sri Lanka but the stucco decorating motifs on top of the middle niche are probably derived from the Burmese art at Pagan. These *chedi* are thought to have enshrined the ashes of princes of the Sukhothai dynasty who ruled at Sisatchanalai.

Fig. 70 **Wat Chedi Chet Thaew** (no. 2), vue prise du nord-est. Le *stupa* (même signification que *chedi* en Thai) central est un *chedi* du type "bouton de lotus", typique de style de Sukhothai, entouré de plusieurs *chedi* de formes diverses. Celui à gauche est du style de Srivijaya, dans le sud de la Thaïlande, mélangé avec l'art de Sri Lanka mais les décorations en stuc au-dessus de la niche centrale proviennent probablement de l'art birman de Pagan. Ces *chedi* ont été sans doute construits pour contenir les cendres des princes de la dynastie de Sukhothai qui régnaient sur la ville de Sisatchanalai.

รูปที่ ๗๑ เจดีย์แบบศรีวิชัยผสมลังกาในวัดเจดีย์เจ็ดแถว ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงใต้

Fig. 71 The Srivijaya - Sri Lanka *chedi* at Wat Chedi Chet Thaew, taken from the southeast.

Fig. 71 Chedi du style de Srivijaya mêlé à celui de Sri Lanka, vue prise du sud-est.

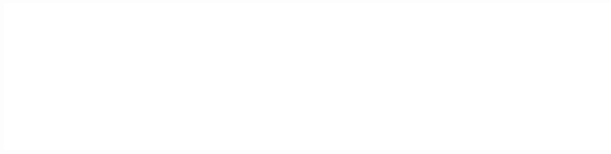

รูปที่ ๗๒ พระพุทธรูปนาคปรกปูนปั้นในซุ้มเจดีย์ทิศเหนือของวัดเจดีย์เจ็ดแถว
พระพุทธรูปนาคปรกองค์นี้อาจได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะศรีวิชัย

Fig. 72 Stucco Buddha under Naga in a niche of a *chedi* on the north of Wat Chedi Chet Thaew. The influence might have come from Srivijaya art.

Fig. 72 Bouddha en stuc protégé par le Naga dans la niche d'un *chedi* au nord du Wat Chedi Chet Thaew. Ce Bouddha a probablement reçu l'influence de l'art de Srivijaya.

รูปที่ ๗๓ ยอดเจดีย์องค์หนึ่งในวัดเจดีย์เจ็ดแถว ก่อด้วยแลงใช้ปูนปั้นประกอบ

Fig. 73 Finial of a *chedi* in Wat Chedi Chet Thaew, in laterite and stucco.

Fig. 73 Sommet d'un des *chedi* dans le Wat Chedi Chet Thaew, en latérite décorée de stuc.

รูปที่ ๗๔ วัดนางพญา (หมายเลขที่ ๔) ถ่ายจากทิศใต้ แลเห็นเจดีย์ศิลาแลง
และวิหารซึ่งตั้งอยู่ทางด้านหน้า

Fig. 74 **Wat Nang Pya** (no. 4), taken from the south. A laterite *chedi* and a *viharn* can be seen.

Fig. 74 **Wat Nang Pya** (no. 4), vue prise du sud. On peut voir un *stupa* en latérite et un *viharn* en avant.

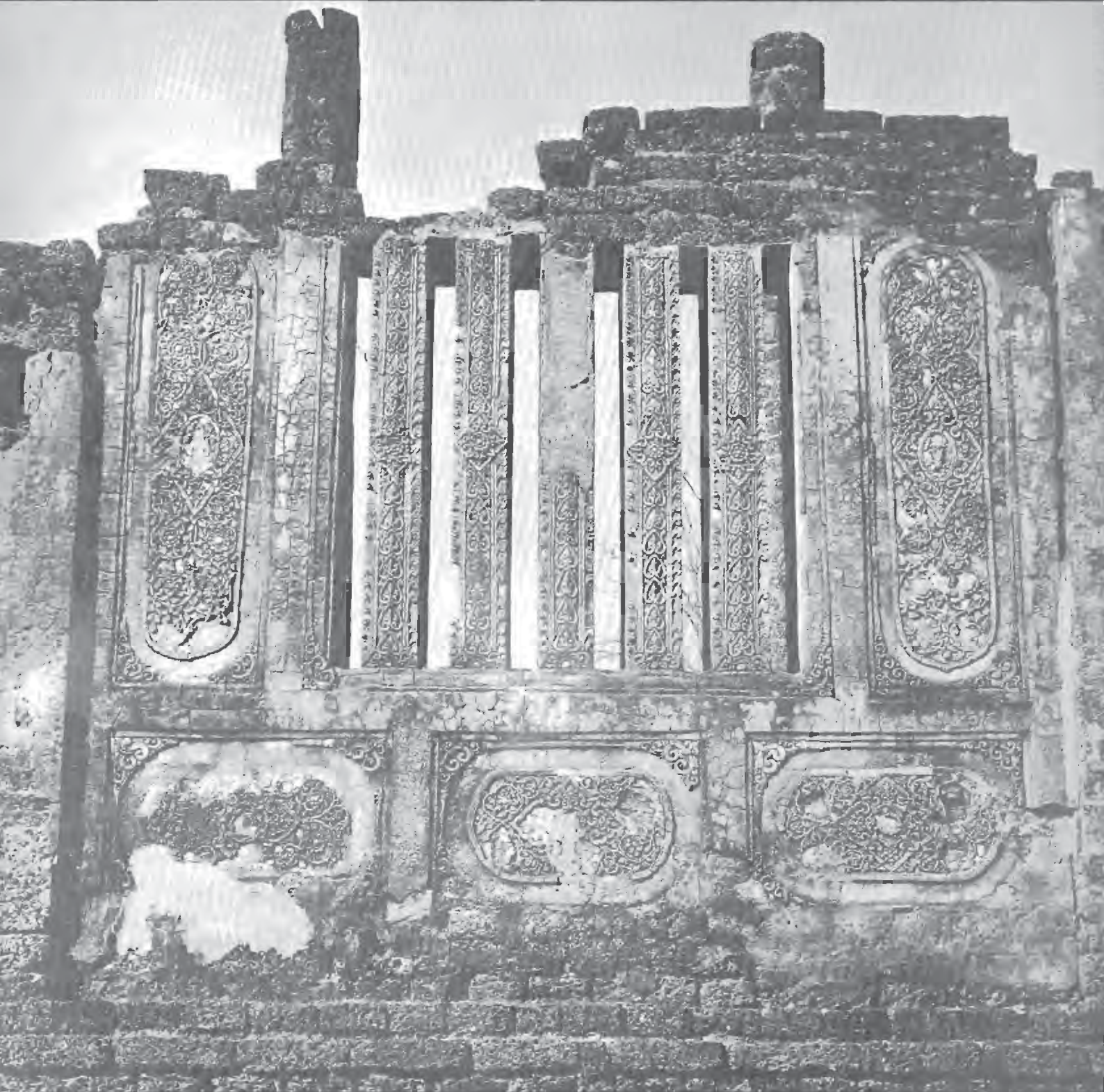

รูปที่ ๗๕ เจดีย์และวิหารวัดนางพญา ถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้

Fig. 75 The *chedi* and *viham* of Wat Nang Pya, taken from the southwest.

Fig. 75 Chedi et *viham* du Wat Nang Pya, vue prise du sud-ouest.

รูปที่ ๗๖ วิหารวัดนางพญา ถ่ายจากทิศตะวันตก ผนังศิลาแดงประดับด้วยลายปูนปั้นอย่างงดงาม บางท่านกล่าวว่า ลายปูนปั้นนี้อาจปั้นขึ้นในสมัยอยุธยา เพราะเหตุว่าในสมัยอยุธยา เมืองศรีสัชชนาลัยก็ยังคงมีความสำคัญอยู่ แต่เปลี่ยนชื่อเป็นเมืองสวรรคโลก หน้าต่างยังคงเจาะเป็นช่องเล็กๆ อยู่

Fig. 76 The *viham* of Wat Nang Pya, taken from the west. The laterite wall is beautifully decorated with stucco motifs. Some scholars, however, say that these motifs might have been executed during the Ayudhya period because during that time the town of Sisatchanalai was still important but its name was changed into Sawankhalok. The windows are still represented by small rectangular cavities.

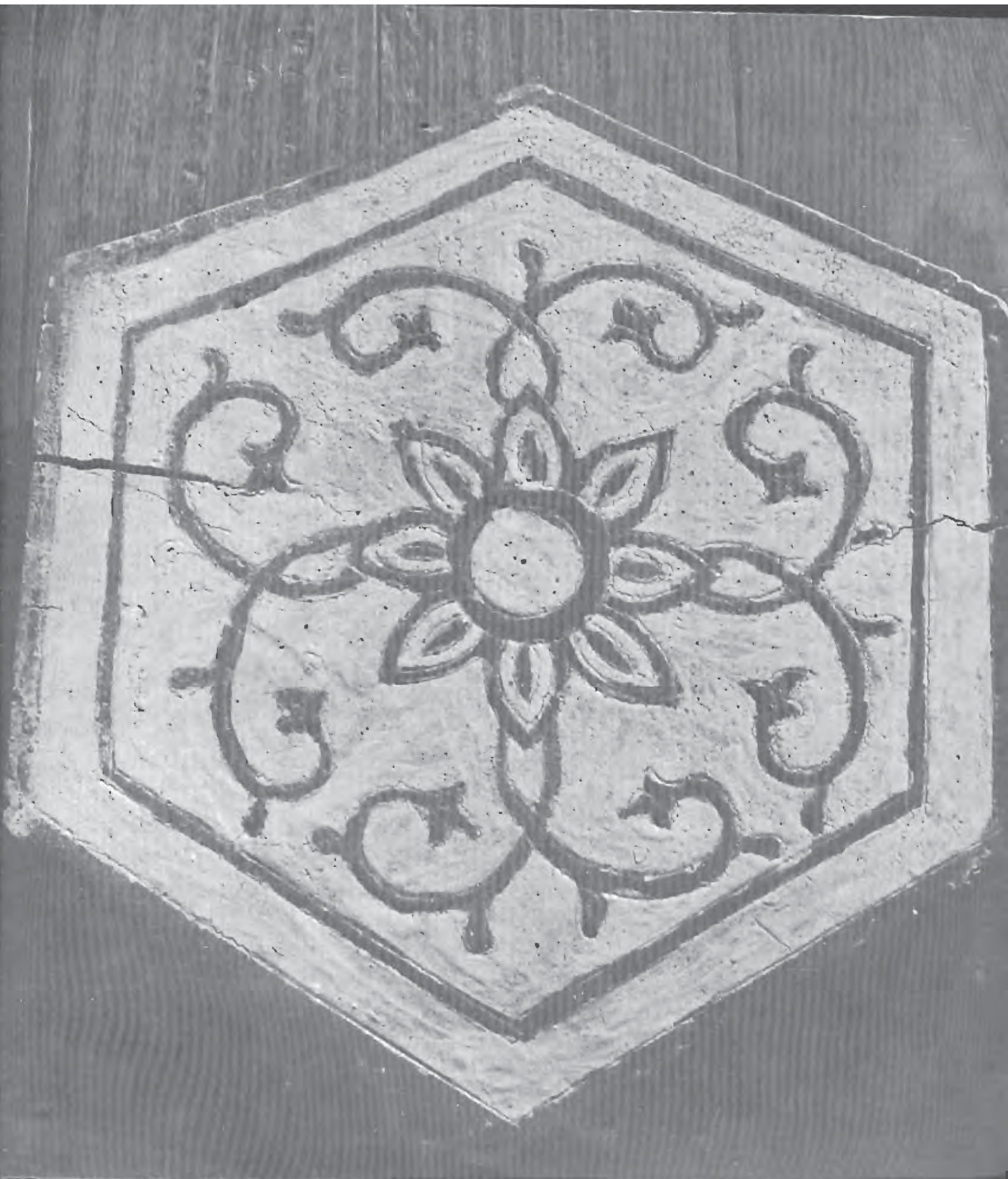
Fig. 76 Viham du Wat Nang Pya, vue prise de l'ouest. Le mur en latérite est magnifiquement décoré de motifs en stuc. Quelqu'un a cependant pensé que ces motifs ont été faits pendant la période d'Ayudhya. Pendant cette période la ville de Sisatchanalai était encore importante mais son nom avait déjà changé en Sawankhalok. Les fenêtres sont ici encore représentées par de petites cavités rectangulaires.

รูปที่ ๗๗ รายละเอียดของลายปูนปั้นประดับวิหารวัดนางพญา ด้านทิศตะวันตก

Fig. 77 Details of the stucco motif on the western wall of the *viharn* of Wat Nang Pya.

Fig. 77 Détail du motif en stuc décorant le mur du *viharn* du Wat Nang Pya. vue prise de l'ouest.

รูปที่ ๗๘ กระเบื้องปูพื้นพระอุโบสถวัดนางพญาทางด้านหลังของวัด ก่อทึสเหนือ

Fig. 78 A glazed terracotta tile used to cover the floor of the *ubosoth* of Wat Nang Pya, which is on the back part (the north) of the *wat*.

Fig. 78 Pièce de terre cuite vitrée et peinte décorant le plancher d'un *ubosoth* (hall d'ordination) dans la partie postérieure au nord du Wát Nang Pya.

รูปที่ ๗๙ วัดสวนแก้วอุทยานน้อย (หมายเลขที่ ๖) ถ่ายจากทิศเหนือ มีเจดีย์ทรง
พุ่มข้าวบิณฑ์เป็นประธานของวัด และมีมณฑปพระพุทธรูปอยู่ทางด้าน
หน้าคือทิศใต้ นอกจากนั้นยังมีเจดีย์รายเล็ก ๆ ล้อมประกอบทางด้าน
หลังและด้านข้าง

Fig. 79 **Wat Suan Kaew Utayan Noi** (no. 6), taken from the north. A lotus-bud
stupa stands as the main monument of the *wat* with a structure as a niche
housing a Buddha image in front on the south. Other small *chedi* surround
the main *stupa* both on the back and on the lateral sides.

Fig. 79 **Wat Suan Kaew Utayan Noi** (no. 6), vue prise du nord. Il y a un *chedi* du
type "bouton de lotus" comme monument principal avec le *mondop*
abritant l'image du Bouddha en avant (au sud). De petits *chedi* entourent
le *stupa* principal.

รูปที่ ๘๐ อาคารที่เรียกกันว่าหลักเมือง (หมายเลขที่ ๕) ถ่ายจากทิศใต้ มีซุ้มพระ และวิหารอยู่ทางด้านหน้าคือทิศใต้

Fig. 80 A structure that is called **Lak Muang** (no. 5) (the Pillar of the Town), taken from the south. A niche housing a Buddha image and a *viharn* are on the front (the south).

Fig. 80 Structure appelée **Lak Muang** (le pilier de la ville) (no. 5), vue prise du sud. Il y a une niche pour l'image du Bouddha et le *viharn* en avant (au sud).

รูปที่ ๘๑ บันไดศิลาแดงขึ้นยอดเขาพนมเพลิง (หมายเลขที่ ๘) ภายในเมือง
ศรีสะเกษทางด้านทิศเหนือ ถ่ายจากทิศใต้

Fig. 81 Laterite steps leading to the top of **Panom Plerng Hill** (no. 8) in the town of
Sisatchanalai on the north. A view taken from the south.

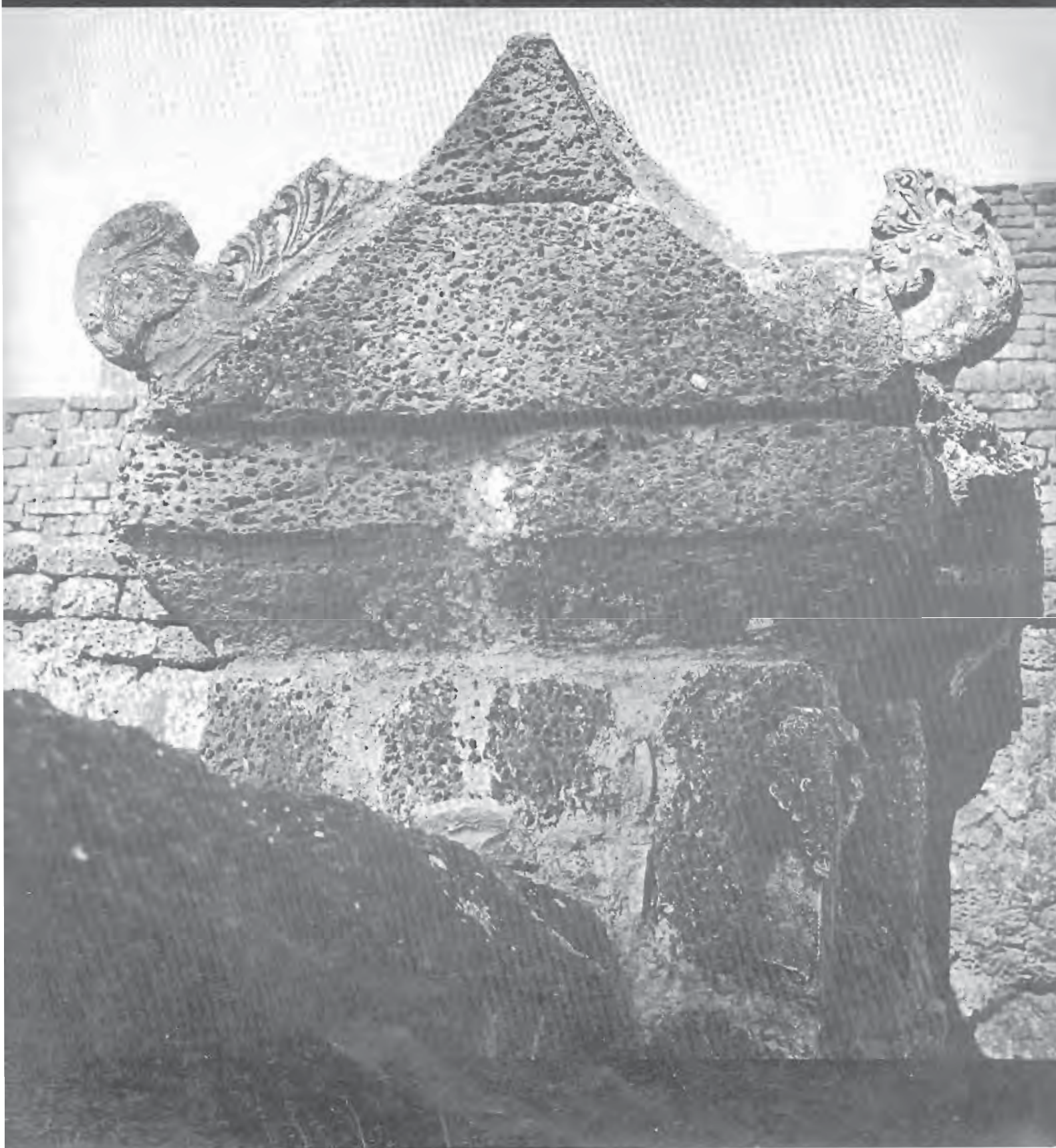
Fig. 81 Marches en latérite conduisant au sommet de la colline de **Panom Plerng**
(no. 8) au nord dans la ville de Sisatchanalai. Vue prise du sud.

รูปที่ ๘๒ เจดีย์ ๒ องค์บนยอดเขาพนมเพลิง

Fig. 82 Two *chedi* on top of Panom Plemg Hill.

Fig. 82 Deux *chedi* au sommet de la colline de Panom Plemg.

รูปที่ ๘๓ ซุ้มประตูใกล้เจดีย์ใหญ่บนยอดเขาสุวรรณคีรี (หมายเลขที่ ๕) ภายในเมืองศรีสัชชนาลัย ซึ่งเป็นเทือกเดียวกับเขาพนมเพลิงต่อไปทางทิศตะวันตก ก่อด้วยแลงโซ่ปูนปั้นประกอบ มีลักษณะคล้ายศิลปจีน

Fig. 83 Top part of a latente gate near a large *chedi* on top of **Suwankhiri Hill** (no. 9) in the town of Sisatchanalai. This hill prolongs the Panom Plerng Hill to the west. The gate is decorated with stucco and the whole effect resembles the Chinese style.

Fig. 83 Toiture d'une porte près d'un grand *stupa* au sommet de la colline de **Suwankhiri** (no. 9) dans la ville de Sisatchanalai. Elle prolonge celle de Panom Plerng à l'ouest. La toiture est en latérite décorée de stuc, ressemblant assez à l'art chinois.

โบราณสถานภายในเมืองเชลียง

รูปที่ ๘๔ พระปรางค์ใหญ่ในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง (หมายเลขที่ ๑๕) สันนิษฐานว่าของเดิมคงมีปรางค์ขอมอยู่ภายใน ต่อมาได้สร้างปรางค์องค์ใหญ่ครอบในสมัยอยุธยาตอนต้น (อาจเป็นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) และมาบูรณะอีกครั้งในปลายสมัยอยุธยา (รัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ) ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

Monuments in the town of Chalieng

Fig. 84 The main *prang* of **Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng** (no. 15), taken from the northeast. It is believed that the original Khmer *prang* is probably inside this large one which was constructed during the early Ayudhya period about the middle of the 15th century and restored again in the late period of Ayudhya about the early 18th century.

Les monuments de la ville de Chalieng

Le grand *prang* dans le **Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng** (no. 15). On a supposé qu'il y avait un *prang* khmer originel à l'intérieur. Pendant le début de la période d'Ayudhya (milieu du XVe siècle environ) ce *prang* khmer a été couvert par le grand *prang* actuel qui a été encore restauré au commencement du XVIIIe siècle. Vue prise du nord-est.

รูปที่ ๘๕ พระพุทธรูปนาคปรกปูนปั้นภายในซุ้ม อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
ในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชิงชัย ของเดิมคงมีมาแล้วตั้งแต่สมัย
สุโขทัย แต่มาซ่อมใหม่ในสมัยอยุธยา

Fig. 85 Buddha under Naga inside a niche at the northeastern corner of Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng. The original probably dates back to the Sukhothai period but was restored during the Ayudhya time.

Fig. 85 Buddha protégé par le Naga en stuc dans une niche au nord-est du Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng. L'original existe depuis la période de Sukhothai mais fut sans doute restauré pendant celle d'Ayudhya.

รูปที่ ๘๖ วิหารหน้าพระปรารักษ์ในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย ถ่ายจากทิศใต้
พระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นแบบสุโขทัยแต่ซ่อมแล้ว

Fig. 86 Viharn in front of the main *prang* of Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, taken from the south. The main Buddha image belongs to the Sukhothai style but has already been restored.

Fig. 86 Viharn en face du grand *prang* du Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, vue prise du sud. L'image principale du Bouddha est du style de Sukhothai mais déjà restaurée.

รูปที่ ๘๗ พระพุทธรูปลีลาปูนปั้นทางทิศใต้หรือด้านขวาของพระประธานในวิหาร วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง ถ่ายจากทิศตะวันออก ถือกันว่าเป็น พระพุทธรูปลีลาที่งามที่สุดองค์หนึ่งในสมัยสุโขทัย อาจปั้นขึ้นในสมัย สุโขทัยตอนต้น แต่ขอบสงฆ์บนพระองค์คงมาซ่อมเสียแล้วในสมัย อยุธยา

Fig. 87 The stucco walking Buddha image on the right of the main Buddha statue inside the *vihara* of Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, a view taken from the east. This image is reckoned as one of the best walking Buddha statues of Sukhothai style. It was probably made during the early Sukhothai period but the upper hem of the lower garment might have been retouched during the Ayudhya epoch.

Fig. 87 Bouddha marchant en stuc au sud ou à droite de l'image principale dans le *vihara* du Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, vue prise de l'est. Cette image est connue comme un des meilleurs Bouddhas marchant de l'époque de Sukhothai. Elle a été faite pendant la période de Sukhothai mais la bordure supérieure du sous-vêtement a été probablement retouchée pendant la période d'Ayudhya.

รูปที่ ๘๘ ลวดลายปูนปั้นบนเสาของวิหารน้อยในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
เซียงทางทิศตะวันออก แสดงให้เห็นถึงฝีมือปั้นปูนอันเลอเลิศของช่าง
สมัยสุโขทัย

Fig. 88 Stucco motifs on two laterite columns of a small *viharn* in Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng on the east, displaying the superb workmanship of Sukhothai artists.

Fig. 88 Motifs en stuc sur les deux piliers d'un petit *viharn* dans le Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, à l'est, montrant l'extraordinaire habileté des artistes de l'époque de Sukhothai.

รูปที่ ๘๘ ลวดลายปูนปั้นบนเสาศิลาแลงในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุช่อขี้ยง

Fig. 89 Stucco motifs on a laterite column in the precinct of Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng.

Fig. 89 Motifs en stuc sur un pilier en latérite dans le Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng.

รูปที่ ๕๐ ลวดลายปูนปั้นบนเสาหินในบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง

Fig. 90. The same as fig. 89.

Fig. 90 Le même que fig. 89.

รูปที่ ๕๑ กำแพงศิลาแลงล้อมรอบบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง สลักเลียนแบบเครื่องไม้ ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

Fig. 91 Laterite railings around Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, carved in imitation of woodwork. A view taken from the northeast.

Fig. 91 Mur en latérite sculpté en imitation du travail du bois contournant le Wat Pra Si Ratna Mahathat Chalieng, vue prise du nord-est.

รูปที่ ๙๒ ประตูกำแพงศิลาแดงล้อมรอบบริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุแช่ียง ถ่าย
จากทิศตะวันออกเฉียงใต้

Fig. 92 Laterite gate in front of Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, taken from
the southeast.

Fig. 92 Porte en latérite en face du Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng, vue prise
du sud-est.

รูปที่ ๕๓ รายละเอียดของลายปูนปั้นบนยอดประตูกำแพงศิลาแลงล้อมรอบบริเวณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุชลิeng ด้านทิศตะวันออก บนยอดปั้นเป็นรูปหน้า คนทั้งสี่ที่สลักเลียนแบบศิลปะสมัยขอม (ราว พ.ศ. ๑๗๒๐-๑๗๓๐) ได้ลงมารูปเทวดานั่งภายในซุ้ม ต่อจากนั้นจึงถึงรูปนางรำซึ่งเลียนแบบ ขอมอีก ด้านซ้ายของรูปคือลายหน้ากาลหรือเกียรติมูขมีแขนซึ่งคงได้รับ อิทธิพลมาจากศิลปะขอมอีกเช่นเดียวกันในที่นี้อาจใช้เป็นลายราหูอมจันทร์

Fig. 93 Details of the upper part of the laterite gate in front of Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng on the east. The top part is decorated with stucco motifs representing a human face on each of the four cardinal points in imitation of the Khmer Bayon style (circa 1177 - 1230). Underneath sit deities under niches and then a dancing female figure which again resembles the Khmer art. On the left of the picture is the head of Kala or *kirtimukha* with arms probably again derived from Khmer origin.

Fig. 93 Détail de la porte est du Wat Pra Si Ratana Mahathat Chalieng. Au sommet de la porte figurent quatre visages humains en stuc en imitation du style khmer du Bayon (vers 1177 - 1230) et en-dessous des divinités assises dans des niches. Puis arrivent les danseuses qui imitent encore l'art khmer. Il y a à gauche une face de Kala ou *kirtimukha* munie de bras qui dérive aussi de l'art du Cambodge.

รูปที่ ๙๔ พระพุทธรูปสองพี่น้องทางด้านหลัง ก้อนด้านทิศตะวันตกของพระปรางค์
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยสุโขทัยแต่
ซ่อมแล้ว

Fig. 94 Two seated stucco Buddha images behind the main *prang* of Wat Pra Si
Ratana Mahathat Chalieng on the west. They belong to the Sukhothai style
but have already been restored.

Fig. 94 Deux images du Bouddha derrière le grand *prang* du Wat Pra Si Ratana
Mahathat Chalieng, à l'ouest. Elles sont de l'époque de Sukhothai mais
déjà restaurées.

โบราณสถานระหว่างเมืองเชลียงและเมืองศรีสัชชนาลัย

รูปที่ ๙๕ วัดเจ้าจันทร์ (หมายเลขที่ ๑๔) ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เชื่อ
กันว่าปราสาทเดิมเป็นของขอม ก่อสร้างในบริเวณที่พักคนเดินทางสมัย
พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๓๒๔ – ราว พ.ศ. ๑๓๖๐) และเป็นปราสาท
ขอมที่พบเห็นสุดในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน ในสมัยสุโขทัย
ได้มาแปลงเป็นวัดในพุทธศาสนา ดังอาจเห็นได้จากวิหารศิลาแลงที่เพิ่ม
ขึ้นทางด้านหน้าของปราสาทรวมทั้งโคลนพระพุทธรูปศิลาแลงทางทิศตะวัน
ออก และมณฑปซุ้มพระทางทิศเหนือ (ขวามือของรูป)

Monuments between the towns of Chalieng and Sisatchanalai

Fig. 95 **Wat Chao Chan** (no. 14), taken from the northeast. It is believed that originally the main structure had been a Khmer *prang* constructed in the boundary of a rest-house built by command of King Jayavaman VII of Cambodia (1181 - circa 1220) along the highways in his empire. It is the northernmost Khmer *prang* ever found in Thailand. During the Sukhothai period it was changed into a Buddhist monastery as can be seen from a laterite *viharn* which was added in front on the east as well as laterite core of stucco Buddha images and a *mondop* for a Buddha statue on the north.

Les monuments entre les villes de Chalieng et de Sisatchanalai

Fig. 95 **Wat Chao Chan** (no. 14), vue prise du nord-est. C'est probablement un *prang* khmer construit avec une maison de repos par ordre du roi Jayavaman VII (1181 - 1220 environ) dans son royaume. Ce *prang* marque la limite de l'influence khmère la plus au nord dans le territoire actuel de la Thaïlande. A l'époque de Sukhothai il a été transformé en monastère bouddhique en ajoutant un *viharn* en latérite en avant (à l'est) avec plusieurs noyaux en latérite des images du Bouddha en stuc, et un *mondop* au nord pour une grande statue du Bouddha.

รูปที่ ๙๖ เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ขนาดเล็ก ก่อด้วยศิลาแดง ในบริเวณที่เรียกว่าวัดน้อย (หมายเลข ๔๗) ถ่ายจากทิศตะวันออก

Fig. 96 A small laterite lotus-bud *stupa* in the boundary that is called **Wat Noi** (no. 47), a view taken from the east.

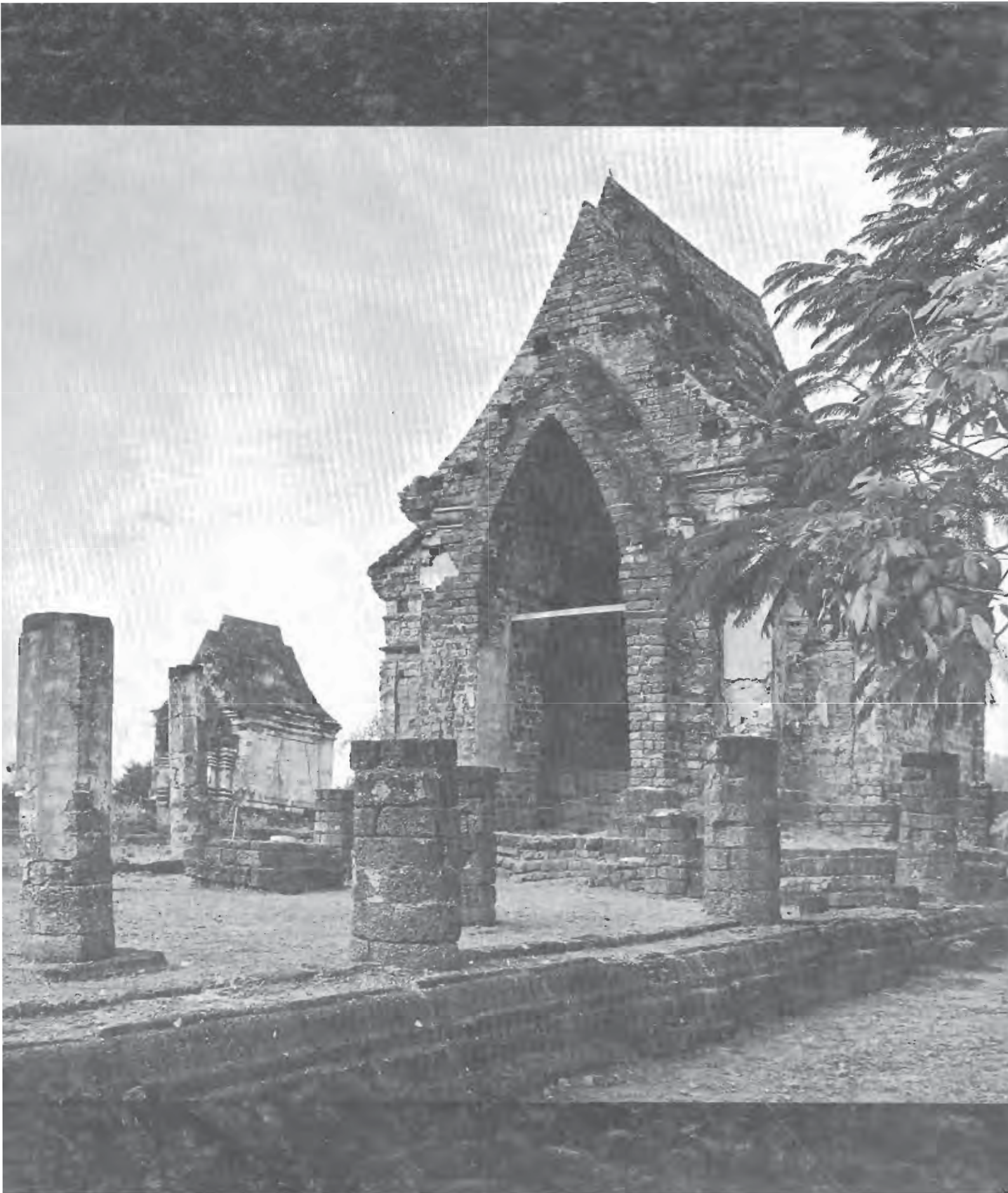
Fig. 96 Petit *chedi* en latérite en forme de bouton de lotus, dans les environs, appelés **Wat Noi** (no. 47). Vue prise de l'est.

รูปที่ ๕๗ วัดโคกสิงคาราม (หมายเลขที่ ๑๓) ถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีพระเจดีย์ศิลาแดง ๓ องค์ตั้งอยู่บนฐานเดียวกัน และวิหารอยู่ทางด้านหน้าคือทิศตะวันออก พระอุโบสถมีขนาดเล็กตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัด มีเจดีย์ซึ่งมีซุ้มพระพุทธรูปเป็นประธานอยู่ภายในพระอุโบสถ

Fig. 97 **Wat Khok Singkharam** (no. 13), taken from the northwest. There are three laterite *stupa* on the same base with a *viharn* on the east. A small *ubosoth* exists at the northeastern corner of the *wat*, having a *chedi* with a niche for a Buddha image as a main structure inside.

Fig. 97 **Wat Khok Singkharam** (no. 13), vue prise du nord-ouest. Il y a trois *chedi* en latérite sur la même base avec un *viharn* en avant, à l'est. Le petit *ubosoth* est dans le nord-est du monastère, ayant un *chedi* avec une niche abritant une image du Bouddha à l'intérieur.

โบราณสถานนอกเมืองศรีสัชนาลัย

รูปที่ ๙๘ วัดคู้ราย (หมายเลขที่ ๓๐) ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือนอกเมืองศรีสัชนาลัยทางมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถ่ายจากทิศใต้ มีอาคาร (ซุ้ม) ประดิษฐานพระพุทธรูปและวิหารอยู่ทางด้านหน้า ก่อด้วยแลง

Monument outside the town of Sisatchanalai

Fig. 98. **Wat Kudi Rai** (no. 30) outside the town of Sisatchanalai on the northeast, a view taken from the south, having laterite structures containing Buddha images and *viharn* in front.

Monument hors de la ville de Sisatchanalai

Fig. 98. **Le Wat Kudi Rai** (no. 30) est hors de la ville de Sisatchanalai, au nord-est; vue prise du sud. Il y a des structures contenant des images du Bouddha avec des *viharn* en avant. Tous sont construits en latérite.

เมืองกำแพงเพชร

เมืองกำแพงเพชรตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงในเขตจังหวัดกำแพงเพชร มีเมืองโบราณตั้งอยู่ในเขตจังหวัดกำแพงเพชรหลายเมือง ที่สำคัญก็คือเมืองนครชุมซึ่งตั้งอยู่ตรงบริเวณคลองสวนหมาก ตำบลนครชุม คนละฟากแม่น้ำกับเมืองกำแพงเพชรปัจจุบัน ยังคงเหลือร่องรอยกำแพงเมืองอยู่บ้าง เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยาวไปตามริมแม่น้ำปิงฟากตะวันตกและมีวัดพระบรมธาตุอยู่ภายในเมืองเป็นสำคัญ ส่วนเมืองกำแพงเพชรปัจจุบันนั้นแต่เดิมอาจมีชื่อว่าเมืองชากังราว เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวไปตามฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง กำแพงเมืองตอนล่างเป็นดินแล้วก่อศิลาแลงสูงขึ้นไปอีกประมาณ ๓ เมตร บนสุดเป็นเชิงเทินมีใบเสมา ด้านนอกขุดคูน้ำล้อมไว้ ๒ ชั้น คันกำแพงด้านทิศตะวันตกยาว ๒๒๐ เมตร ด้านทิศตะวันออกยาว ๕๔๐ เมตร ด้านทิศใต้ยาว ๒,๑๕๐ เมตร และด้านทิศเหนือยาว ๒,๔๐๓ เมตร มีประตูเข้าออกหลายประตู รวมทั้งบ้อมป้องกันเมืองอีกหลายบ้อม

หนังสืออ้างอิง

นำชมเมืองพระร่วง คู่มือนำชมเมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชชนาลัย และเมืองกำแพงเพชร (กรมศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๐)

The Town of Kampaengpet

The town of Kampaengpet is situated on the eastern bank of the Ping river in the province of Kampaengpet. There are several ancient towns in this province. One important town is the town of Nakhon Chum opposite the present town of Kampaengpet on the other side of the river. It is a long rectangular town with some traces of town-walls. Inside is Wat Pra Borom That which is an important Buddhist monastery. As for the present town of Kampaengpet, its former name might have been Chakangrao. It is again a long rectangular town, 220 m. long on the western side, 540 m. on the east, 2,150 m. on the south and 2,403 m. on the north. The town-walls are composed of earthen ramparts with laterite walls 3 m. high built on top, furnished with battlements and surrounded with two rings of moats. The walls are provided with many gates and forts, thus the name of Kampaengpet means "diamond walls."

Bibliography

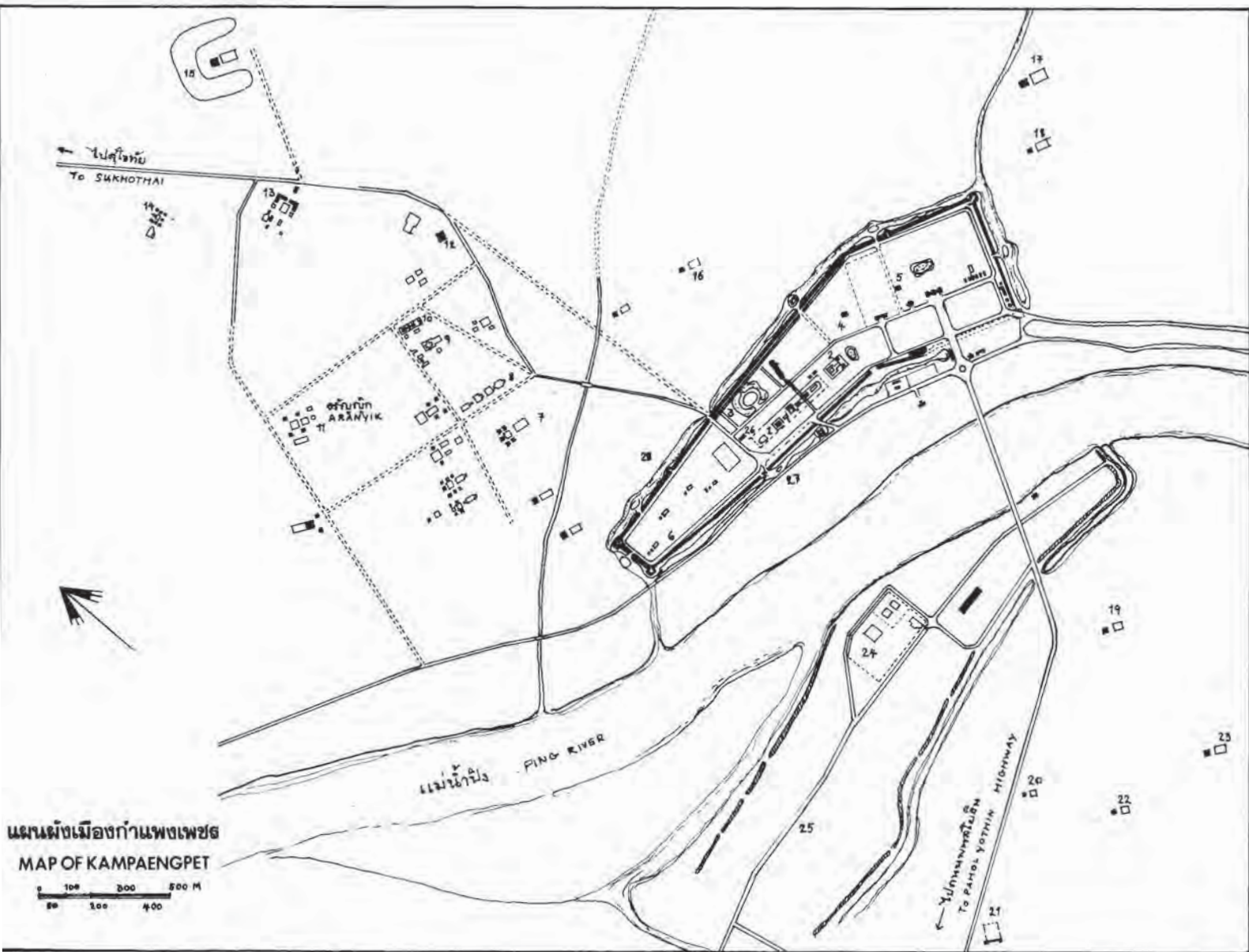
Guide to the towns of Sukhothai, Sisatchanalai and Kampaengpet (the Fine Arts Department, B.E. 2520 or 1977 A.D.)

La ville de Kampaengpet

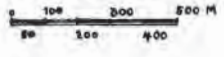
La ville de Kampaengpet se trouve sur la rive est de la rivière Ping dans la province du même nom. Il y a plusieurs villes anciennes dans cette province. L'une des plus importantes s'appelle Nakhon Chum et se situe en face de la ville actuelle de Kampaengpet sur l'autre rive. C'est une ville rectangulaire avec quelques traces de murailles. A l'intérieur se dresse le Wat Pra Borom That qui est le monastère principal. Pour la ville de Kampaengpet, son ancien nom est peut-être Chakangrao. Cette ville bâtie le long de la rive gauche de la rivière Ping, est un quadrilatère de 220 m. de long pour le côté ouest, de 540 m. à l'est, de 2,150 m. au sud et de 2,403 m. au nord. Les murailles se composent de remparts dont la base est en terre et les murs de 3 m. de haut en latérite, fortifiés de créneaux. Elles sont entourées de deux fossés et munies de plusieurs portes et fortifications. Le nom Kampaengpet même signifie "les murailles de diamant".

Bibliographie

Guide to the towns of Sukhothai, Sisatchanalai and Kampaengpet (the Fine Arts Department, B.E. 2520 or 1977 A.D.)

แผนผังเมืองกำแพงเพชร
 MAP OF KAMPAENGPET

เมืองกำแพงเพชร

1. วัดพระแก้ว	Wat Pra Kaew
2. วัดพระธาตุ	Wat Pra That
3. สระมน	Mon Pond
4. หน่วยศิลปากรที่ 3	Office of the Third Branch of
the Fine Arts Department
5. ศาลพระอิศวร	Siva Shrine
6. กำแพงมีโบสถ์	Town-wall with battlements
7. วัดป่ามด	Wat Pa Mud
8. วัดพระนอน	Wat Pra Non
9. วัดพระสี่อิริยาบถ	Wat Pra Si Iriyaboth
10. วัดสิงห์	Wat Sing
11. วัดช้างรอบ	Wat Chang Rob
12. บ่อสามหมื่น	Sam Muen Pond
13. วัดอวาสใหญ่	Wat Avat Yai
14. วัดตี๊กพราหมณ์	Wat Tuk Pram
15. วัดอวาสน้อย	Wat Avat Noi
16. วัดช้าง	Wat Chang
17. วัดตระแบกลาย	Wat Trabaek Lai
18. วัดกะโลทัย	Wat Kalothai
19. วัดเจดีย์กลางทุ่ง	Wat Chedi Klang Tung
20. วัดขี้มก	Wat Sum Ko
21. ป้อมทุ่งเศรษฐี	Tung Setthi Fort
22. วัดหนองพิกุล	Wat Nong Pikun
23. วัดหนองลังกา	Wat Nong Langka
24. วัดพระบรมธาตุ	Wat Pra Borom That
25. เมืองนครชุม	Town of Nakhon Chum
26. ศาลหลักเมือง	Lak Muang Shrine
27. ป้อมเจ้าจันทร์	Chao Chan Fort
28. ป้อมเพชร	Pet Fort

โบราณสถานภายในเมืองกำแพงเพชร

- รูปที่ ๕๘ มณฑปศิลาแลงทางทิศตะวันออกของวัดพระแก้ว (หมายเลขที่ ๑ ในแผนผังเมืองกำแพงเพชร) ถ่ายจากทิศตะวันออกคือด้านหน้า วัดพระแก้วเป็นวัดที่ตั้งอยู่กลางเมืองกำแพงเพชร เป็นวัดที่สำคัญและใหญ่โตกว่าวัดอื่นทั้งหมดภายในเมือง เขาใจว่าไม่มีกู่พระสงฆ์ มีแต่เพียงพุทธาวาสเท่านั้น ผังของวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานกับกำแพงเมืองด้านทิศใต้ สถาปัตยกรรมทั้งหมดก่อด้วยศิลาแลงมีอุรุปะปนอยู่แต่เพียงเล็กน้อย แม้ว่าอาจสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยแต่ก็คงได้รับการบูรณะเพิ่มเติมในสมัยอยุธยาด้วย (ดูคำอธิบายรูปที่ ๑๓๑ ประกอบ)

Monuments inside the town of Kampaengpet

- Fig. 99 Laterite *mondop* on the east of **Wat Pra Kaew** (no. 1 on the map of Kampaengpet), a view taken from the east. **Wat Pra Kaew** is situated in the middle of the town of Kampaengpet. It is the most important and the largest *wat* inside the town, but probably without residence for Buddhist monks. The plan of the *wat* is rectangular and is parallel to the southern wall of the town. All the constructions are in laterite with very few parts in brick. Though the *wat* was constructed during the Sukhothai period, it was probably restored during the early Ayudhya epoch (see the caption of fig. 131).

Monuments de la ville de Kampaengpet

- Fig. 99 Mondop en latérite à l'est du **Wat Pra Kaew** (no.1 sur la carte de Kampaengpet), vue prise de l'est. Le **Wat Pra Kaew** se situe au milieu de la ville de Kampaengpet. C'est le monastère bouddhique le plus important et le plus grand de la ville, mais probablement sans résidence pour les moines. Le plan du *wat* est rectangulaire, et suit la muraille sud de la ville. Toutes les constructions sont en latérite sauf quelques parties en brique. Quoique le monastère fut bâti pendant la période de Sukhothai, il a probablement été restauré au début de la période d'Ayudhya (voir la description de la fig. 131).

รูปที่ ๑๐๐ เจดีย์ศิลาแดงกลางวัดพระแก้ว ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมสูง ฐานมีซุ้มสำหรับสิงห์ปูนปั้นจำนวน ๓๒ ตัว ถัดขึ้นไปเป็นซุ้มพระพุทธรูปนั่ง ๑๖ ซุ้ม ฐานองค์ระฆังเจดีย์มีลายกลีบบัวปูนปั้นประดับ เหนือองค์ระฆังบนบัลลังก์มีซุ้มสี่ซุ้มสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ถ่ายจากทิศตะวันออก

Fig. 100 Large laterite *chedi* in the middle of Wat Pra Kaew. It is constructed on a high square base, around which formerly stood 32 lion-caryatids under niches. Above are 16 niches for stucco seated Buddha images. The base of the dome of the *chedi* is decorated with lotus-petal stucco motifs. On the platform above the dome are four niches for stucco standing Buddha images. View taken from the east.

Fig. 100 Grand *chedi* en latérite au milieu du Wat Pra Kaew. Il est construit sur une haute base carrée, autour de laquelle restaient debout autrefois 32 lion-caryatides en stuc sous des niches. Il y a au-dessus 16 niches abritant des images assises du Bouddha. La partie inférieure du dôme du *chedi* est décorée de motifs en forme de pétales de lotus en stuc. Sur la plate-forme au-dessus du dôme figurent quatre niches pour les images du Bouddha debout. Vue prise de l'est.

รูปที่ ๑๐๑ รายละเอียดของซุ้มพระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่ง จะสังเกตเห็นว่า
ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร มิใช่ขัดสมาธิราบ ถ่ายจากทิศใต้

Fig. 101 Details of a niche for a stucco Buddha image. The Buddha is seated in a
cross-legged fashion instead of a folded one. Taken from the south.

Fig. 101 Détail d'une niche abritant une image du Bouddha en stuc. Le Bouddha
est assis avec les jambes croisées au lieu d'être repliées. Vue prise du sud.

รูปที่ ๑๐๒ ฐานเจดีย์วัดพระแก้วอีกองค์หนึ่ง ถ่ายจากทิศตะวันออก

Fig. 102 Base of another *chedi* in Wat Pra Kaew, taken from the east.

Fig. 102 Base d'un autre *chedi* dans le Wat Pra Kaew, vue prise de l'est.

รูปที่ ๑๐๓ โกลนพระพุทธรูปศิลาแลงในวัดพระแก้ว ถ่ายจากทิศเหนือ

Fig. 103 Laterite cores of stucco Buddha images in Wat Pra Kaew, taken from the north.

Fig. 103 Noyaux en latérite des images en stuc du Bouddha dans le Wat Pra Kaew, vue prise du nord.

รูปที่ ๑๐๔ เจดีย์ใหญ่ในวัดพระธาตุ (หมายเลขที่ ๒) กลางเมืองกำแพงเพชร หน้า
วัดพระแก้วทางทิศตะวันออก และเห็นวัดพระแก้วอยู่ทางด้านหลังคือมุม
ซ้ายของภาพ ถ่ายจากทิศตะวันออก

Fig. 104 Large laterite *chedi* in **Wat Pra That** (no. 2) in front of Wat Pra Kaew on the
east, taken from the east.

Fig. 104 Grand *chedi* en latérite dans le **Wat Pra That** (no. 2) devant le Wat Pra
Kaew à l'est, vue prise de l'est.

รูปที่ ๑๐๕ บ้อมเจ้าจันทร์ (หมายเลขที่ ๒๗) ก่อด้วยศิลาแลง อยู่บนกำแพงเมือง
ด้านทิศใต้ก่อนไปทางทิศตะวันตก

Fig. 105 **Chao Chan Fort** (no.27) constructed of laterite, protecting the south-
western wall of the town of Kampaengpet.

Fig. 105 **Forteresse de Chao Chan** (no.27), en laterite, protégeant la muraille
sud-ouest de la ville de Kampaengpet.

รูปที่ ๑๐๖ บ้อมเพชร (หมายเลขที่ ๒๘) ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองกำแพงเพชร แต่เห็นใบเสมากำแพงก่อด้วยศิลาแลงอยู่ทางด้านซ้ายมือ

Fig. 106 **Pet Fort** (no. 28) protecting the northwestern section of the town of Kampaengpet. Laterite battlements on the town-wall can be seen on the left.

Fig. 106 **Forteresse de Pet (diamant)** (no. 28), protégeant la partie nord-ouest de la ville de Kampaengpet. On peut remarquer des crénaux en latérite sur la muraille de gauche.

โบราณสถานนอกเมืองศรีสะเกษ

รูปที่ ๘๘ วัดคู์ราย (หมายเลขที่ ๓๐) ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือนอกเมืองศรีสะเกษ ทางมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถ่ายจากทิศใต้ มีอาคาร (ซุ้ม) ประดิษฐานพระพุทธรูปและวิหารอยู่ทางด้านหน้า ก่อด้วยแลง

Monument outside the town of Sisatchanalai

Fig. 98. **Wat Kudi Rai** (no. 30) outside the town of Sisatchanalai on the northeast, a view taken from the south, having laterite structures containing Buddha images and *viharn* in front.

Monument hors de la ville de Sisatchanalai

Fig. 98 **Le Wat Kudi Rai** (no. 30) est hors de la ville de Sisatchanalai, au nord-est, vue prise du sud. Il y a des structures contenant des images du Bouddha avec des *viharn* en avant. Tous sont construits en latérite.

เมืองกำแพงเพชร

เมืองกำแพงเพชรตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงในเขตจังหวัดกำแพงเพชร มีเมืองโบราณตั้งอยู่ในเขตจังหวัดกำแพงเพชรหลายเมือง ที่สำคัญคือเมืองนครชุมซึ่งตั้งอยู่ตรงบริเวณคลองสวนหมาก ตำบลนครชุม คนละฟากแม่น้ำกับเมืองกำแพงเพชรปัจจุบัน ซึ่งคงเหลือร่องรอยกำแพงเมืองอยู่บ้าง เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยาวไปตามริมแม่น้ำปิงฟากตะวันตกและมีวัดพระบรมธาตุอยู่ภายในเมืองเป็นสำคัญ ส่วนเมืองกำแพงเพชรปัจจุบันนั้นแต่เดิมอาจมีชื่อว่าเมืองซากังราว เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวไปตามฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง กำแพงเมืองตอนล่างเป็นดินแล้วก่อศิลาแลงสูงขึ้นไปอีกประมาณ ๓ เมตร บนสุดเป็นเชิงเทินมีไบเสมา ด้านนอกขุดคูน้ำล้อมไว้ ๒ ชั้น ก้นกำแพงด้านทิศตะวันตกยาว ๒๒๐ เมตร ด้านทิศตะวันออกยาว ๕๔๐ เมตร ด้านทิศใต้ยาว ๒,๑๕๐ เมตร และด้านทิศเหนือยาว ๒,๔๐๓ เมตร มีประตูเข้าออกหลายประตูรวมทบ้อมป้องกันเมืองอีกหลายบ้อม

หนังสืออ้างอิง

นำชมเมืองพระร่วง คู่มือนำชมเมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชชนาลัย และเมืองกำแพงเพชร (กรมศิลปากร พ.ศ. ๒๕๒๐)

The Town of Kampaengpet

The town of Kampaengpet is situated on the eastern bank of the Ping river in the province of Kampaengpet. There are several ancient towns in this province. One important town is the town of Nakhon Chum opposite the present town of Kampaengpet on the other side of the river. It is a long rectangular town with some traces of town-walls. Inside is Wat Pra Borom That which is an important Buddhist monastery. As for the present town of Kampaengpet, its former name might have been Chakangrao. It is again a long rectangular town, 220 m. long on the western side, 540 m. on the east, 2,150 m. on the south and 2,403 m. on the north. The town-walls are composed of earthen ramparts with laterite walls 3 m. high built on top, furnished with battlements and surrounded with two rings of moats. The walls are provided with many gates and forts, thus the name of Kampaengpet means "diamond walls."

Bibliography

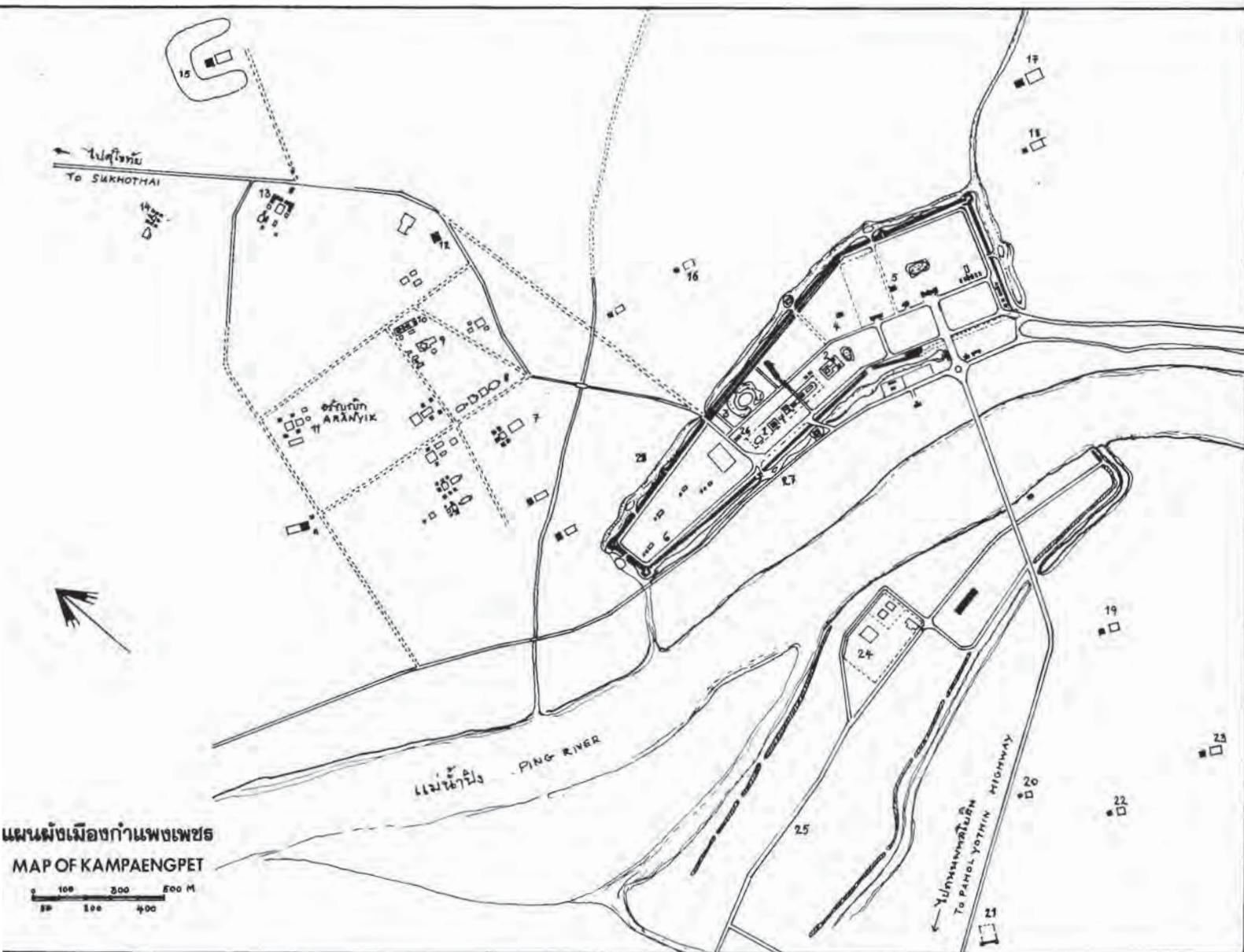
Guide to the towns of Sukhothai, Sisatchanalai and Kampaengpet (the Fine Arts Department, B.E. 2520 or 1977 A.D.)

La ville de Kampaengpet

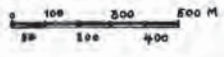
La ville de Kampaengpet se trouve sur la rive est de la rivière Ping dans la province du même nom. Il y a plusieurs villes anciennes dans cette province. L'une des plus importantes s'appelle Nakhon Chum et se situe en face de la ville actuelle de Kampaengpet sur l'autre rive. C'est une ville rectangulaire avec quelques traces de murailles. A l'intérieur se dresse le Wat Pra Borom That qui est le monastère principal. Pour la ville de Kampaengpet, son ancien nom est peut-être Chakangrao. Cette ville bâtie le long de la rive gauche de la rivière Ping, est un quadrilatère de 220 m. de long pour le côté ouest, de 540 m. à l'est, de 2,150 m. au sud et de 2,403 m. au nord. Les murailles se composent de remparts dont la base est en terre et les murs de 3 m. de haut en latérite, fortifiés de créneaux. Elles sont entourées de deux fossés et munies de plusieurs portes et fortifications. Le nom Kampaengpet même signifie "les murailles de diamant".

Bibliographie

Guide to the towns of Sukhothai, Sisatchanalai and Kampaengpet (the Fine Arts Department, B.E. 2520 or 1977 A.D.)

แผนผังเมืองกำแพงเพชร
 MAP OF KAMPAENGPET

เมืองกำแพงเพชร

1. วัดพระแก้ว	Wat Pra Kaew
2. วัดพระธาตุ	Wat Pra That
3. สระมน	Mon Pond
4. หน่วยงานศิลปากรที่ 3	Office of the Third Branch of
the Fine Arts Department
5. ศาลพระอิศวร	Siva Shrine
6. กำแพงมีโบสถ์	Town-wall with battlements
7. วัดป่ามด	Wat Pa Mud
8. วัดพระนอน	Wat Pra Non
9. วัดพระสี่อิริยาบถ	Wat Pra Si Iriyaboth
10. วัดสิงห์	Wat Sing
11. วัดช้างรอบ	Wat Chang Rob
12. บ่อสามหมื่น	Sam Muen Pond
13. วัดอวาสใหญ่	Wat Avat Yai
14. วัดศึกพรหมณ์	Wat Tuk Pram
15. วัดอวาสน้อย	Wat Avat Noi
16. วัดช้าง	Wat Chang
17. วัดตระแบกสาย	Wat Trabaek Lai
18. วัดกะโลทัย	Wat Kalothai
19. วัดเจดีย์กลางทุ่ง	Wat Chedi Klang Tung
20. วัดชุมกอ	Wat Sum Ko
21. ป้อมทุ่งเศรษฐี	Tung Setthi Fort
22. วัดหนองพิกุล	Wat Nong Pikun
23. วัดหนองลังกา	Wat Nong Langka
24. วัดพระบรมธาตุ	Wat Pra Borom That
25. เมืองนครชุม	Town of Nakhon Chum
26. ศาลหลักเมือง	Lak Muang Shrine
27. ป้อมเจ้าจันทร์	Chao Chan Fort
28. ป้อมเพชร	Pet Fort

โบราณสถานภายในเมืองกำแพงเพชร

รูปที่ ๘๘ มณฑปศิลาแลงทางทิศตะวันออกของวัดพระแก้ว (หมายเลขที่ ๑ ในแผนผังเมืองกำแพงเพชร) ถ่ายจากทิศตะวันออกคือด้านหน้า วัดพระแก้วเป็นวัดที่ตั้งอยู่กลางเมืองกำแพงเพชร เป็นวัดที่สำคัญและใหญ่โตกว่าวัดอื่นทั้งหมดภายในเมือง เข้าใจว่าไม่มีกุฏิพระสงฆ์ มีแต่เพียงพุทธาวาสเท่านั้น ผังของวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานกับกำแพงเมืองด้านทิศใต้ สถาปัตยกรรมทั้งหมดก่อด้วยศิลาแลงมีอิฐปะปนอยู่แต่เพียงเล็กน้อย แม้ว่าอาจสร้างขึ้นในสมัยสุโขทัยแต่ก็คงได้รับการบูรณะเพิ่มเติมในสมัยอยุธยาด้วย (ดูคำอธิบายรูปที่ ๑๓๑ ประกอบ)

Monuments inside the town of Kampaengpet

Fig. 99 Laterite *mondop* on the east of **Wat Pra Kaew** (no. 1 on the map of Kampaengpet), a view taken from the east. **Wat Pra Kaew** is situated in the middle of the town of Kampaengpet. It is the most important and the largest *wat* inside the town, but probably without residence for Buddhist monks. The plan of the *wat* is rectangular and is parallel to the southern wall of the town. All the constructions are in laterite with very few parts in brick. Though the *wat* was constructed during the Sukhothai period, it was probably restored during the early Ayudhya epoch (see the caption of fig. 131).

Monuments de la ville de Kampaengpet

Fig. 99 Mondop en latérite à l'est du **Wat Pra Kaew** (no.1 sur la carte de Kampaengpet), vue prise de l'est. Le **Wat Pra Kaew** se situe au milieu de la ville de Kampaengpet. C'est le monastère bouddhique le plus important et le plus grand de la ville, mais probablement sans résidence pour les moines. Le plan du *wat* est rectangulaire, et suit la muraille sud de la ville. Toutes les constructions sont en latérite sauf quelques parties en brique. Quoique le monastère fut bâti pendant la période de Sukhothai, il a probablement été restauré au début de la période d'Ayudhya (voir la description de la fig. 131).

รูปที่ ๑๐๐ เจดีย์ศิลาแดงกลางวัดพระแก้ว ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมสูง ฐานมีซุ้มสำหรับสิงห์ปูนปั้นจำนวน ๓๒ ตัว ถัดขึ้นไปเป็นซุ้มพระพุทธรูปนั่ง ๑๖ ซุ้ม ฐานองค์ระฆังเจดีย์มีลายกลีบบัวปูนปั้นประดับ เหนือองค์ระฆังบนบัลลังก์มีซุ้มสี่ซุ้มสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ถ้ายจากทิศตะวันออก

Fig. 100 Large laterite *chedi* in the middle of Wat Pra Kaew. It is constructed on a high square base, around which formerly stood 32 lion-caryatids under niches. Above are 16 niches for stucco seated Buddha images. The base of the dome of the *chedi* is decorated with lotus-petal stucco motifs. On the platform above the dome are four niches for stucco standing Buddha images. View taken from the east.

Fig. 100 Grand *chedi* en latérite au milieu du Wat Pra Kaew. Il est construit sur une haute base carrée, autour de laquelle restaient debout autrefois 32 lion-caryatides en stuc sous des niches. Il y a au-dessus 16 niches abritant des images assises du Bouddha. La partie inférieure du dôme du *chedi* est décorée de motifs en forme de pétales de lotus en stuc. Sur la plate-forme au-dessus du dôme figurent quatre niches pour les images du Bouddha debout. Vue prise de l'est.

รูปที่ ๑๐๑ รายละเอียดของซุ้มพระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่ง จะสังเกตเห็นว่า
ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร มิใช่ขัดสมาธิราบ ถ่ายจากทิศใต้

Fig. 101 Details of a niche for a stucco Buddha image. The Buddha is seated in a
cross-legged fashion instead of a folded one. Taken from the south.

Fig. 101 Détail d'une niche abritant une image du Bouddha en stuc. Le Bouddha
est assis avec les jambes croisées au lieu d'être repliées. Vue prise du sud.

รูปที่ ๑๐๒ ฐานเจดีย์วัดพระแก้วอีกองค์หนึ่ง ถ่ายจากทิศตะวันออก

Fig. 102 Base of another *chedi* in Wat Pra Kaew, taken from the east.

Fig. 102 Base d'un autre *chedi* dans le Wat Pra Kaew, vue prise de l'est.

รูปที่ ๑๐๓ โกลนพระพุทธรูปศิลาแดงในวัดพระแก้ว ถ่ายจากทิศเหนือ

Fig. 103 Laterite cores of stucco Buddha images in Wat Pra Kaew, taken from the north.

Fig. 103 Noyaux en latérite des images en stuc du Bouddha dans le Wat Pra Kaew, vue prise du nord.

รูปที่ ๑๐๔ เจดีย์ใหญ่ในวัดพระธาตุ (หมายเลขที่ ๒) กลางเมืองกำแพงเพชร หน้า
วัดพระแก้วทางทิศตะวันออก แลเห็นวัดพระแก้วอยู่ทางด้านหลังกลุ่ม
ซ้ายของภาพ ถ่ายจากทิศตะวันออก

Fig. 104 Large laterite *chedi* in **Wat Pra That** (no. 2) in front of Wat Pra Kaew on the
east, taken from the east.

Fig. 104 Grand *chedi* en latérite dans le **Wat Pra That** (no. 2) devant le Wat Pra
Kaew à l'est, vue prise de l'est.

รูปที่ ๑๐๕ บ้อมเจ้าจันทร์ (หมายเลขที่ ๒๗) ก่อด้วยศิลาแลง อยู่บนกำแพงเมือง
ด้านทิศใต้ก่อนไปทางทิศตะวันตก

Fig. 105 **Chao Chan Fort** (no.27) constructed of laterite, protecting the south-
western wall of the town of Kampaengpet.

Fig. 105 **Forteresse de Chao Chan** (no.27), en laterite, protégeant la muraille
sud-ouest de la ville de Kampaengpet.

รูปที่ ๑๐๖ บัอมเพชร (หมายเลขที่ ๒๘) ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองกำแพงเพชร แต่เห็นใบเสมากำแพงก่อด้วยศิลาแลงอยู่ทางด้านซ้ายมือ

Fig. 106 **Pet Fort** (no.28) protecting the northwestern section of the town of Kampaengpet. Laterite battlements on the town-wall can be seen on the left.

Fig. 106 **Forteresse de Pet (diamant)** (no. 28), protégeant la partie nord-ouest de la ville de Kampaengpet. On peut remarquer des crénaux en latérite sur la muraille de gauche.

โบราณสถานนอกเมืองกำแพงเพชรด้านทิศเหนือ

รูปที่ ๑๐๗ ห่างตัวเมืองไปทางด้านทิศเหนือประมาณ ๑ กิโลเมตร มีกลุ่มโบราณสถานอยู่หลายแห่ง บริเวณนี้เข้าใจกันว่าเป็นบริเวณอรัญญิกของเมืองกำแพงเพชร แห่งแรกที่น่าสนใจคือวัดพระนอน (หมายเลขที่ ๘) เป็นวัดขนาดใหญ่ แขนงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีกำแพงล้อมรอบทั้งสี่ด้าน ด้านหน้าคือทิศตะวันออกเป็นบ่อน้ำ ห้องน้ำและศาลาพัก ถัดเข้าไปในวัดเป็นพระอุโบสถ หลังพระอุโบสถเป็นวิหารพระนอนรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส (ดังในภาพ) กว้างยาวด้านละ ๒๕ เมตร ก่อด้วยศิลาแลง เสาวิหารหลังนี้นับเป็นเสารองรับหลังคาที่ใหญ่ที่สุดของเมืองกำแพงเพชร ทำด้วยศิลาแลงแท่งเดี่ยวล้วนๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ เมตร สูง ๕ เมตร หลังคาทำด้วยเครื่องไม้มุงกระเบื้อง จึงพังไปหมดแล้ว ถ้ายกจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

Monuments outside the town of Kampaengpet on the north

Fig. 107 About one kilometre north of the town of Kampaengpet stand many ruins of Buddhist monasteries in the area called *aranyik* (jungle) where Buddhist monks of the Sri Lanka sect used to reside. The first interesting monastery is **Wat Pra Non** (no. 8), the plan of which is a large rectangle, surrounded with laterite walls. On the east (in front) are a well, a bath-room and a pavilion. Further west stands a large *ubosoth* constructed in laterite and then the *viharn* of a reclining Buddha image (Pra Non) which is a laterite square structure 25 m. wide on each side. The pillars in this *viharn* can be reckoned as the largest ones for the town of Kampaengpet. Each of them is a single block of laterite, 1 m. wide and 5 m. high. The roof of the *viharn* was made of wood and tiles and therefore has all perished. The view taken from the northeast.

Monuments hors de la ville de Kampaengpet, au nord

Fig. 107 A environ un kilomètre au nord de la ville de Kampaengpet existent plusieurs ruines de monastères bouddhiques dans l'endroit appelé *aranyik* (forêt) où habitèrent des moines de la secte de Sri Lanka. Le premier monastère intéressant est le **Wat Pra Non** (no. 8), dont le plan est un rectangle assez large, entouré de murs en latérite. A l'est (la partie antérieure) subsistent un puits, une salle de bain et un pavillon. Plus à l'ouest restent debout un grand *ubosoth* en latérite et un *viharn* d'une image du Bouddha couché (Pra Non) qui est une structure carrée de la même matière de 25 m. de côté. Les piliers de ce *viharn* sont reconnus comme les plus grands de la ville de Kampaengpet. Chacun d'eux est constitué d'un seul bloc de latérite, d'1 m. de large et de 5 m. de haut. La toiture du *viharn* était en bois couvert de tuiles et a par conséquent complètement disparu. Vue prise du nord-est.

รูปที่ ๑๐๘ รายละเอียดของเสาศิลาแดงในวิหารพระนอน ที่เห็นเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมนี้เพื่อรองรับขื่อไม้ ถ่ายจากทิศตะวันออก

Fig. 108 Details of the pillars inside the *vihara* of the reclining Buddha image. The square holes in each pillar were cut in order to hold wooden beams. Taken from the east.

Fig. 108 Détail des piliers dans le *vihara* du Bouddha couché. Les trous carrés qui se trouvent dans chaque pilier étaient creusés pour soutenir des poutres de bois. Vue prise de l'est.

รูปที่ ๑๐๘ หลังวิหารพระนอนเป็นเจดีย์ประธาน พื้นล่างสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดด้าน
ละ ๒๐.๕๐ เมตร ถัดขึ้นไปเป็นฐานเชิง ๘ เหลี่ยม แล้วจึงถึงองค์ระฆัง
เจดีย์ทรงกลม แต่ยอดหักหายไปเสียแล้ว ถ่ายจากทิศตะวันตก

Fig. 109 Behind the *viham* of the reclining Buddha image stands a large *chedi*, the square base of which is 20.50 m. wide on each side. Above are octagonal pedestals crowned with a round *stupa* but the finial has already crumbled down. Taken from the west.

Fig. 109 Derrière le *viham* du Bouddha couché se situe le *chedi* principal du *wat* avec la base inférieure de forme carrée (20.50 m. de côté). Au-dessus se trouve des piédestaux octogonaux couronnés par le corps central du *chedi* de forme ronde, mais dont le faite est déjà écroulé. Vue prise de l'ouest.

รูปที่ ๑๑๐ วัดพระสี่อิริยาบถ (หมายเลขที่ ๙) เหนือวัดพระนอนขึ้นไปประมาณ ๑๕๐ เมตร เป็นวัดพระสี่อิริยาบถ สิ่งสำคัญในวัดนี้คือมณฑปที่ประดิษฐานพระสี่อิริยาบถในซุ้มทั้งสี่ด้าน คือ พระยืน เดิน (ลีลา) นั่ง และนอน พระยืนทางด้านหลังคือทิศตะวันตกยังไม่ถูกทำลายมากนัก มองเห็นเด่นชัดมากกว่าพระอิริยาบถอื่นๆ แต่ก็ถูกซ่อมเสียแล้วทางด้านบน ถ้ายกจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

Fig. 110 **Wat Pra Si Iriyaboth** (no. 9) north of Wat Pra Non about 150 m. The main structure of this *wat* is a *mondop* with four Buddha images in four postures: standing, walking, seated and reclining. The standing Buddha statue on the west is in a rather good condition but the upper part has already been restored. View taken from the northwest.

Fig. 110 **Wat Pra Si Iriyaboth** (no. 9), à environ 150 m. au nord du Wat Pra Non. Le monument principal est un *mondop* carré décoré de quatre images du Bouddha en quatre poses: debout, marchant, assis et couché. Celle debout sur le mur arrière (à l'ouest) subsiste encore dans un assez bon état mais la partie supérieure a déjà été restaurée. Vue prise du nord-ouest.

รูปที่ ๑๑๑ วัดช้างรอบ (หมายเลขที่ ๑๑) เป็นโบราณสถานตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ยๆ องค์เจดีย์ประธาน มีฐานชั้นล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้านละ ๓๑ เมตร ที่ฐานมีรูปช้างปูนปั้นทรงเครื่อง ๖๘ ตัวประดับโดยรอบ โผล่ออกจากองค์เจดีย์เกือบครึ่งตัว ระหว่างรูปช้างแต่ละรูปปั้น ปูนเป็นรูปต้นไม้หลายชนิดสลักกัน และเดิมมีรูปยักษ์ทวารบาลดินเผาขึ้นประกอบอยู่ ด้วย (ดูภาพที่ ๑๒๕ ประกอบ) มีบันไดขึ้นลงสี่ด้าน เชิงบันไดแต่ละด้านเดิมมีรูปสิงห์ ทวารบาลปูนปั้นตั้งอยู่ มีเจดีย์รายล้อมรอบอยู่บนพื้นดินทางทิศใต้ องค์เจดีย์ข้างบน เป็นเจดีย์ทรงกลม ฐานเป็นฐาน ๘ เหลี่ยม ชั้นแรกกว้างประมาณ ๒๐ เมตร ที่ฐานเจดีย์ มีรูปปูนปั้นและดินเผาเป็นรูปเทวดา กิณนรี และหงส์ประดับโดยรอบ (ดูภาพที่ ๑๒๕-๑๒๗ ประกอบ) ลายร่างสีดำเป็นลายเส้นของรูปเหล่านี้ยังคงมีติดอยู่บ้างแห่งบนฐาน ด้านหน้าเจดีย์มีวิหารขนาดใหญ่ ส่วนพระอุโบสถขนาดเล็กตั้งอยู่ที่มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วัดนี้คงได้รับการบูรณะในสมัยอยุธยา ถ้ายกจากทิศตะวันตกเฉียงใต้

Fig. 111 **Wat Chang Rob** (no. 11) on a small mound. The main *chedi* has a square base 31 m. wide on each side, decorated with figures of 68 decorated elephant-caryatids. Between each elephant figure a tree is moulded in stucco on the wall in varying forms and originally there was a standing terracotta demon figure as a door-guardian in front of each tree (see also fig. 129). The base is provided with four staircases, each at one of the four cardinal points and formerly guarded by two stucco lion-guardians. Many ruins of small *chedi* still exist on the ground on the south. The main *chedi* is round with octagonal bases, the first tier of which is about 20 m. wide. At the lower part of the *chedi* are decorated terracotta and stucco figures of angels, *kinnari* (mythical being half-female half-bird), and *hamsa* (a wild goose or a swan) (see figs. 125 - 127). Sketches in black colour of these figures still adhere to some places on the lower part of the main *chedi*. In front of the *chedi* lies a large *viharn*. A small *ubosoth* is situated at the northeastern corner of the *wat*. This monastery was probably restored during the early Ayudhya period. Taken from the southwest.

Fig. 111 **Le Wat Chang Rob** (no. 11) est construit sur une petite colline. Le *chedi* principal a une base inférieure carrée de 31 m. de côté, décorée de 68 images en stuc d'éléphant-caryatides parées. Il y a entre chaque éléphant l'image d'un arbre. Ces arbres de formes variées sont moulés dans la même matière. A l'origine, la statue en terre cuite d'un démon-gardien se dressait devant chaque arbre (voir fig. 129). La base est également dotée d'un escalier à chaque point cardinal, autrefois protégé par deux lion-gardiens. Un group de *chedi* s'aligne sur le sol au sud. Le corps du *stupa* central est de forme ronde avec des bases octogonales, la première desquelles est de 20 m. de diamètre. Sur cette base restent encore quelques statuettes de divinités, *kinnari* (être mythique moitié-femme moitié-oiseau) et *hamsa* (oise sauvage ou cygne) en terre cuite. (voir figs. 125 - 127). Quelques dessins en noir représentant les silhouettes de ces figures se trouvent aussi sur la même base. En face du *chedi* il y a un large *viharn* mais l'*ubosoth* qui est assez petit se trouve au nord-est. Ce monastère a été probablement restauré pendant la période d'Ayudhya. Vue prise du sud-ouest.

รูปที่ ๑๑๒ รายละเอียดฐานเจดีย์วัดช่างรอบ ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงใต้

Fig. 112 Details of the lower base of the main *chedi* of Wat Chang Rob . taken from the southeast.

Fig. 112 Détail de la base du *chedi* du Wat Chang Rob. vue prise du sud-est.

รูปที่ ๑๑๓ วัดอวาสใหญ่ (หมายเลขที่๑๓) เป็นโบราณสถานที่อยู่ห่างเมืองกำแพงเพชรไปทางทิศเหนือประมาณ ๓ กิโลเมตร บนฝั่งซ้าย (ตะวันตก) ของถนนสายกำแพงเพชร-สุโขทัย ประตูเข้าวัดสร้างผิดไปจากวัดอื่น คือมีกำแพงแก้วก่อเป็นฐานใหญ่ บนฐานก่อเป็นเจดีย์รูปต่าง ๆ กัน ข้างละ ๘ องค์ ถัดเข้าไปข้างในวัดเป็นวิหารใหญ่ยกพื้นสูง ๑.๕๐ เมตร ยาว ๓๕ เมตร กว้าง ๑๕ เมตร มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านหลังวิหารเป็นฐานเจดีย์ ๘ เหลี่ยมย่อมุม กว้างด้านละ ๑๖ เมตร ทำเป็นฐานเรียงซ้อนกัน ๓ ชั้น เหนือขึ้นเป็นหน้ากระดานย่อมุม ๆ ละ ๕ เหลี่ยม ๕ มุม แต่ที่บเข้าไปภายในไม่ได้ เหตุนี้จึงไม่สามารถทราบได้ว่าเดิมมียอดเป็นรูปทรงอย่างไร หลังเจดีย์องค์นี้วิหารขนาดย่อมอีกหลังหนึ่ง กว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๑๘ เมตร สร้างด้วยแลงทังสัน ถ้ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้

Fig. 113 **Wat Avat Yai** (no. 13), is a large monument about 3 km. outside the town of Kampaengpet on the north. It is on the west of the Highway between Kampaengpet - Sukhothai. The entrance to the *wat* is quite different from other monasteries in that it is built into two large bases and on each base stand eight *stupa* in different forms. Inside exists a large *viharn* in laterite 1.50 m. high 35 m. long and 15 m. wide provided with a porch both in front and on the back. Behind the *viharn* stands a redented octagonal base of a *stupa*, 16 m. wide on each side, divided into three superimposing tiers. Above them is another tall solid base again redented at the four corners. The top part has already crumbled down. Therefore one cannot know its original form for certain. Behind this base of a *chedi* lies a small *viharn* 10×18 m. upon a pedestal, all in laterite. A view taken from the southwest.

Fig. 113 **Wat Avat Yai**, (no. 13) à environ 3 km. au nord de la ville de Kampaengpet sur la route entre Kampaengpet et Sukhothai, à gauche (ouest). L'entrée du *wat* est différente de celle des autres en ayant deux murs assez larges comme bases; sur chacune d'elles restent debout les ruines de 8 *chedi* de formes différentes. A l'intérieur existe un large *viharn*: 1.50 m. de haut, 35 m. de long et 15 m. de large, muni d'un porche en avant et en arrière. Après le *viharn* on arrive au reste d'un grand *chedi* avec une base octogonale redentée de 16 m. de côté. Il y a trois bases de même forme mais de dimension allant diminuant. Il y a au-dessus un corps tout droit solide et redenté, mais la partie supérieure du *chedi* a complètement disparu donc la forme originale n'est pas connue de façon certaine. Derrière ce *chedi* existe un autre petit *viharn*, 10 m. de large et 18 m. de long, construit en latérite. Vue prise du sud-ouest.

รูปที่ ๑๑๔ วัดช้าง (หมายเลขที่ ๑๖) อยู่เหนือเมืองกำแพงเพชรขึ้นไปทางทิศเหนือ ประมาณ ๓๐๐ เมตร มีถนนแยกไปจากฝั่งขวา (ตะวันออก) ของ ถนนสายกำแพงเพชร – สุโขทัย มีคูน้ำล้อมรอบ ภายในวัดมีเจดีย์ ประฐานซึ่งมีฐานสี่เหลี่ยม และมีรูปช้างล้อมรอบจำนวน ๑๒ ตัว ถัด นั้นขึ้นไปมีฐาน ๘ เหลี่ยมซ้อนกันหลายชั้นแล้วจึงถึงองค์ระฆังเจดีย์ทรง กลม มีวิหารรูปกากบาทอยู่ทางด้านหน้า คือทิศตะวันออก ด้าน หลังเจดีย์ประธานคือทิศตะวันตกมีเจดีย์เล็ก ๆ อีก ๒ องค์ ถ้ายจาก ทิศตะวันตก

Fig. 114 **Wat Chang** (no. 16) about 300 m. north of the town of Kampaengpet. A road branches off from the eastern side of the Kampaengpet - Sukhothai Highway will lead to this *wat*. It is surrounded with a moat and inside stands the main *chedi* with a lower square base surrounded with 12 figures of elephant-caryatids. Above this lower base lie many superimposing octagonal pedestals crowned with a round *chedi*. A *viharn* in the form of a cross is on the east (the front) and two small *chedi* exist on the west (the back). A view taken from the west.

Fig. 114 **Wat Chang** (no. 16) à 300 m. environ au nord de la ville de Kampaengpet. Il y a une rue qui part de la route Kampaengpet-Sukhothai à droite (est) et qui conduit à ce monastère. Le *wat* est entouré d'un fossé et à l'intérieur se trouve un *chedi* principal sur une base carrée entourée de 12 images d'éléphant-caryatides en stuc. Au-dessus de cette base figurent plusieurs rangées de piédestaux octogonaux couronnés du corps central du *stupa* de forme ronde. Un *viharn* en forme de croix existe devant ce *chedi* à l'est, et derrière il y a encore deux petits *stupa* à l'ouest. Vue prise de l'ouest.

รูปที่ ๑๑๕ วัดกัลโลทัย (หมายเลขที่ ๑๘) อยู่เหนือเมืองกำแพงเพชรทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ ๓๕๐ เมตร มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นหลักของวัด มีวิหารอยู่ทางด้านหน้าคือทิศตะวันออก และมีเจดีย์เล็กๆ รายล้อมรอบเจดีย์ประธาน ถ่ายจากทิศตะวันตก

Fig. 115 **Wat Kalothai** (no. 18), about 350 m. northeast of the town of Kampaengpet. A *chedi* in the form of a lotus - bud stands as the main structure of the *wat*, surrounded with smaller *chedi* and with a *viharn* on the east (the front). A view taken from the west.

Fig. 115 **Wat Kalothai** (no. 18) à environ 350 m. au nord-est de la ville de Kampaengpet. Un *stupa* en forme de bouton de lotus est le monument principal du monastère, avec un *viharn* en avant, à l'est, et quelques petits *stupa* entourant le *chedi* principal. Vue prise de l'ouest.

โบราณสถานนอกเมืองกำแพงเพชรด้านทิศใต้

รูปที่ ๑๑๖ วัดเจดีย์กลางทุ่ง (หมายเลขที่ ๑๕) อยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำปิงใกล้กับเมืองนครชุม มีเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นหลักของวัด ด้านหน้าคือทิศตะวันออกเป็นวิหารกว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๑๗ เมตร ด้านหลังมีเจดีย์รายขนาดย่อม ๓ องค์

Monuments outside the town of Kampaengpet on the south

Fig. 116 **Wat Chedi Klang Tung** (no. 19), on the right (western) bank of the Ping river near the town of Nakhon Chum. A *chedi* in the form of a lotus - bud is the main structure of the *wat* with a *viharn* 10×17 m. on the east (the front) and three small *chedi* on the west (the back).

Monuments hors de la ville de Kampaengpet, au sud

Fig. 116 **Wat Chedi Klang Tung** (no. 19) sur la rive droite de la rivière Ping, comme la ville de Nakhon Chum. Le *stupa* en forme de bouton de lotus est le monument principal avec un *viharn* de 10×17 m. devant (à l'est) et trois petits *chedi* derrière (à l'ouest).

รูปที่ ๑๑๗ บ้อมทุ่งเศรษฐี (หมายเลขที่ ๒๑) อยู่บนด้านซ้ายของถนนบนฝั่งขวาของแม่น้ำปิงไปยังถนนพหลโยธิน เป็นบ้อมก่อด้วยศิลาแลง รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างด้านละ ๘๓ เมตร สูงประมาณ ๖ เมตร มีประตูทั้งสี่ด้าน ตอนบนทำเป็นใบเสมาเชิงเทิน ที่ฐานใต้เชิงเทินมีห้องแต่ละห้องซึ่งมีทางเดินพอดัดต่อกันได้ ที่มุมทั้งสี่ทำเป็นบ้อมยื่นออกไปมีช่องมองออกไปข้างนอกได้ ช่องนั้นอยู่ติดพื้นดิน ปัจจุบันเหลืออยู่เพียงสามด้าน เพราะทางด้านเหนือได้ถูกรื้อไปเสียแล้ว สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปลายสมัยสุโขทัยหรือต้นสมัยอยุธยาเพื่อป้องกันเมืองกำแพงเพชร ถ้ายกจากทิศตะวันตกเฉียงใต้

Fig. 117 **Tung Setthi Fort** (no. 21), on the left side of the road on the right bank of the Ping river towards the Pahol Yothin Highway. It is constructed in laterite in a square form 83 m. wide on each side and about 6 m. high. A gate exists on each side. The upper part of the walls is furnished with battlements and at the lower part are rooms that can be connected. At the four corners jut out small forts. Holes are pierced through the walls quite near the ground in order to watch the enemies. Now only three sides survive, the eastern one having been demolished. This fort was probably constructed during the late Sukhothai or early Ayudhya period in order to protect the town of Kampaengpet. A view taken from the southwest.

Fig. 117 **Tung Setthi Forteresse** (no. 21) sur la gauche d'une route de la rive droite de la rivière Ping conduisant à la route de Pahol Yothin. C'est une forteresse en latérite de forme carrée de 83 m. de côté et de 6 m. de haut, munie d'une porte à chaque point cardinal. Sur les murs figurent des crénaux et en bas derrière les murs au-dessous des remparts existent de petites chambres avec un couloir. Aux quatre angles de la forteresse il y a un petit fort. Des mâchicoulis permettaient de surveiller l'ennemi. Trois murs seulement subsistent maintenant. Celui de l'est a déjà été démoli. Cette forteresse a été bâtie probablement à la fin de l'époque de Sukhothai ou au début de la période d'Ayudhya pour protéger la ville de Kampaengpet. Vue prise du sud-ouest.

รูปที่ ๑๑๘ รายละเอียดของป้อมท่งเศรษฐี ถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้

Fig. 118 Details of Tung Setthi Fort, taken from the southwest.

Fig. 118 Détail de la forteresse de Tung Setthi, vue prise du sud-ouest.

รูปที่ ๑๑๕ รายละเอียดป้อมท่งเศรษฐี ถ่ายจากทิศตะวันตกเฉียงใต้

Fig. 119 Details of Tung Setthi Fort, taken from the southwest.

Fig. 119 La même que fig. 118

โบราณสถานในและนอกเมืองตรัยตริงส์ จังหวัดกำแพงเพชร

รูปที่ ๑๒๐ เมืองตรัยตริงส์ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ห่างจากเมืองกำแพงเพชรไปทางทิศใต้ประมาณ ๑๘ กิโลเมตร เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมมนขนาดด้านละ ๘๐๐ เมตร ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำปิงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีกำแพงดินกว้าง ๑๔ เมตร สูง ๔ เมตร กั้นอยู่โดยรอบ มีคูอยู่ด้านนอกของกำแพง แต่ทางทิศตะวันออกมีกำแพงชั้นนอกอีกชั้นหนึ่ง มีประตูเมืองด้านละ ๑ ประตู วัดเจ็ดยอด ตั้งอยู่ภายในเมือง สันนิษฐานว่าเดิมคงเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ และมีซุ้มพระอยู่ทางด้านหน้าคือทิศตะวันออก

Monuments in and outside the town of Traitrung. Kampaengpet Province

Fig. 120 The town of Traitrung is in the province of Kampaengpet, about 18 km. south of the town of Kampaengpet, on the right or southeastern bank of the Ping river. It is a more or less square town about 800 m. on each side, surrounded with earthen ramparts 14 m. wide and 4 m. high coupled with a moat. On the eastern side the town-wall is double. A gate exists at each cardinal point. **Wat Chet Yot** is situated inside the town. The *stupa* of the *wat* might have originally been in a lotus-bud form with a niche containing a Buddha image on the front (the east).

Monuments dans et hors de la ville de Traitrung, province de Kampaengpet

Fig. 120 La ville de Traitrung se situe dans la province de Kampaengpet, à 18 km. environ au sud de la ville. C'est une ville presque carrée d'environ 800 m. de côté sur la rive sud-est de la rivière Ping, entourée de remparts de terre de 14 m. de large et de 4 m. de haut. Il y a un fossé à l'extérieur des remparts, mais à l'est de la ville le rempart devient double. Une porte s'ouvre sur chaque point cardinal de la ville. Le *Wat Chet Yot* est situé dans la ville. Le monument principal est probablement un *stupa* en forme de bouton de lotus avec une niche abritant une image du Bouddha en saillie orientée vers l'est.

รูปที่ ๑๒๑ วัดวังพระธาตุ อยู่นอกเมืองไตรตรึงส์ไปทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ มีเจดีย์ใหญ่แบบทรงพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นหลักของวัด ด้านหน้าเป็นวิหารขนาดใหญ่ และมีเจดีย์รายอีก ๒ องค์ มีพระอุโบสถเล็กๆ ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเจดีย์ ถ่ายจากทิศตะวันตก

Fig. 121 **Wat Wang Pra That** outside the town of Traitrunḡ on the southeast. The main *chedi* is in a lotus-bud form with a large *viharn* in front coupled with two small *chedi*. A small *ubosoth* is on the north. A view taken from the east

Fig. 121 **Wat Wang Pra That** hors de la ville de Traitrunḡ, au sud-est. Le monument principal est un *stupa* en forme de bouton de lotus avec un large *viharn* et deux petits *chedi* en avant. Un petit *ubosoth* se trouve au nord du grand *stupa*. Vue prise de l'ouest.

โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดกำแพงเพชร

รูปที่ ๑๒๒ พระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย สัมฤทธิ์ สูง ๔๗ ซม. ศิลปสุโขทัย
ใบเสมาศิลาทางด้านหลังได้มาจากวัดพระนอน เข้าใจว่าสลักขึ้นในสมัย
อยุธยาตอนต้น เมื่อสร้างพระอุโบสถขนาดใหญ่ทางด้านหน้าในวัดนั้น
หรือเมื่อแปลงพระวิหารเดิมสมัยสุโขทัยให้เป็นพระอุโบสถ

Objects in the National Museum, Kampaengpet

Fig. 122 Seated Buddha in the attitude of subduing Mara. Bronze. Ht. 47 cm. Sukhothai style. The large sacred boundary stone on the back came from Wat Pra Non. It was probably carved during the early Ayudhya period when the large *ubosoth* in front of the *wat* was constructed or when the original *viharn* of the Sukhothai period (the same building) was transformed into the *ubosoth* during the early Ayudhya epoch.

Objets du musée national, Kampaengpet

Fig. 122 Bouddha assis dans l'attitude de la prise de la terre à témoin ou de subjuquer Mara (les mauvais esprits). Bronze. Ht. 47 cm. Style de Sukhothai. Derrière on peut remarquer une borne sacrée en pierre du Wat Pra Non, probablement sculptée au début de la période d'Ayudhya quand le grand *ubosoth* de ce monastère a été construit ou quand on a transformé le *viharn* de l'époque de Sukhothai en *ubosoth*.

รูปที่ ๑๒๓ เศียรพระพุทธรูปปูนปั้น สูง ๙๐ ซม. ได้มาจากวัดช้าง พระพุทธรูป
สมัยสุโขทัยสกุลช่างกำแพงเพชรมีพระนลาฏ (หน้าผาก) กว้าง
พระหนุ (คาง) เที่ยม

Fig. 123 Stucco head of the Buddha. Ht. 90 cm. From Wat Chang. The Sukhothai Buddha image of the Kampaengpet school usually has a broad forehead and a pointed chin.

Fig. 123 Tête du Bouddha. Stuc. Ht. 90 cm. Du Wat Chang. L'image du Bouddha de l'école de Kampaengpet a assez souvent le front large et le menton pointu.

รูปที่ ๑๒๔ ภาพปูนปั้นเรื่องรามเกียรติ์ (?) สูง ๔๑ ซม. ได้มาจากผนังวิหาร
วัดพระแก้ว

Fig. 124 Stucco scene of the Ramayana story, the Hindu epic (?), Ht. 41 cm. From
the *viharn* wall of Wat Pra Kaew.

Fig. 124 Une scène du Ramayana, l'épopée indienne (?). Stuc. Ht. 41 cm. Du mur
du *viharn* du Wat Pra Kaew.

รูปที่ ๑๒๕ ภาพนางรำ ดินเผา สูง ๓๙ ซม. ได้มาจากวัดช้างรอบ

Fig. 125 Terracotta female dancer. Ht. 39 cm. From Wat Chang Rob.

Fig. 125 Danseuse. Terre cuite. Ht. 39 cm. Du Wat Chang Rob.

รูปที่ ๑๒๖ กิन्नรี ดินเผา สูง ๓๘ ซม. ได้มาจากวัดช้างรอบ

Fig. 126 Terracotta *kinnari*, Ht. 38 cm. From Wat Chang Rob.

Fig. 126 Kinnari. Terre cuite. Ht. 38 cm. Du Wat Chang Rob.

รูปที่ ๑๒๗ หงส์ ดินเผา สูง ๓๑ ซม. ได้มาจากวัดช้างรอบ

Fig. 127 Terracotta *hamsa*. Ht. 31 cm. From Wat Chang Rob.

Fig. 127 Hamsa. Terre cuite. Ht. 31 cm. Du Wat Chang Rob.

รูปที่ ๑๒๘ เทพนม เศียรเทวดา และเศียรยักษ์ ดินเผาและปูนปั้น

Fig. 128 Angel in adoration, heads of an angel and demons. Terracotta and stucco.

Fig. 128 Ange en adoration, têtes de divinité et démons. Terre cuite et stuc.

รูปที่ ๑๒๕ เศียรยักษ์ ดินเผา สูง ๒๘ ซม. ได้มาจากวัดข้างรอบ

Fig. 129 Terracotta head of a demon. Ht. 28 cm. From Wat Chang Rob.

Fig. 129 Tête de démon. Terre cuite. Ht. 28 cm. Du Wat Chang Rob.

รูปที่ ๑๓๐ ลายดินเผา

Fig. 130 Terracotta motifs.

Fig. 130 Motifs en terre cuite.

รูปที่ ๑๓๑ เทวรูปพระอิศวร สัมฤทธิ สูง ๒.๑๐ เมตร แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของ ศิลปะขอมสมัยบาเยนที่ยังคงเหลืออยู่ มีจารึกที่ฐานว่า เจ้าพระยาศรีธรรมมา โสกราช (ผู้ครองเมืองกำแพงเพชร) ได้สร้างเทวรูปองค์นี้ขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๓ ท่านได้ซ่อมวัดทั้งในเมืองและนอกเมือง ทะนุบำรุงการ กมนาคม การเลี้ยงสัตว์ การกสิกรรม และอุทิศกุศลถวายแด่พระเจ้า แผ่นดินทั้งสองพระองค์ (คงหมายถึงสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งพระนครศรีอยุธยา) จารึกหลักนี้ แสดงให้เห็นว่าวัดต่าง ๆ ทั้งในและนอกเมืองกำแพงเพชรได้รับการซ่อม ในสมัยอยุธยาตอนต้น

Fig. 131 Siva. Bronze. Ht. 2.10 m. Displaying the lingering influence of the Khmer Bayon style. There is an inscription on the base informing us that Chao Praya Si Thanmasokarat (*Sri Dhamasokaraja*), the governor of the town of Kampaengpet, had this image cast in 1510. He restored Buddhist monasteries both inside and outside the town and promoted communication, animal breeding as well as agriculture. At the end he dedicated the merit to the two kings (probably King Borom Rachathirat III and King Rama Thibodi II of Ayudhya). This inscription testifies that the Buddhist monasteries both inside and outside the town of Kampaengpet were restored during the early Ayudhya period.

Fig. 131 Siva. Bronze. Ht. 2.10 m. montrant encore l'influence prolongée du style khmer du Bayon. L'inscription sur le piédestal indique que Chao Praya Si Thanmasokarat (*Sri Dhamasokaraja*), gouverneur de la ville de Kampaengpet, a fait fondre cette image du grand dieu hindou en 1510. Il a aussi restauré des monastères bouddhiques dans et hors la ville, revivifié les communications, l'élevage des troupeaux et l'agriculture. Enfin il a dédié ce mérite aux deux rois (probablement le roi Borom Rachathirat III et son frère cadet le roi Rama Thibodi II à Ayudhya). Cette inscription nous témoigne de la restauration des monastères bouddhiques dans et hors la ville de Kampaengpet, au début de la période d'Ayudhya.

รูปที่ ๑๓๒ เทวรูปพระนารายณ์ สัมฤทธิ์ สูง ๖๔ ซม. คงหล่อขึ้นในสมัยเดียวกับ
เทวรูปพระอิศวร ลวดลายเครื่องประดับตกแต่งเช่นทับทรวงเป็นแบบ
ไทยแล้ว

Fig. 132 Vishnu. Bronze. Ht. 64 cm. Probably cast at the same time with Siva of fig. 131. The ornaments already belong to the Thai style.

Fig. 132 Vishnu. Bronze. Ht. 64 cm. Probablement contemporain de l'image de Siva, mais les ornements sont déjà de style thai.

รูปที่ ๑๓๓ เทวรูปพระอุมาหรือพระลักษมี สัมฤทธิ์ สูง ๑.๑๒ เมตร กงหล่อขึ้นในสมัยเดียวกับเทวรูปพระอิศวรและพระนารายณ์ ผ้าทรงเข้าใจว่าวิวัฒนาการมาจากเครื่องทรงของเทวรูปสมัยสุโขทัย

Fig. 133 Uma, consort of Siva, or Lakshmi, consort of Vishnu. Bronze. Ht. 1.12 m. Probably cast at the same time as Siva (fig. 131) and Vishnu (fig. 132). The dress probably evolved from that of the Sukhothai Hindu images.

Fig. 133 Uma, femme de Siva, ou Lakshmi, femme de Vishnu. Contemporaine probablement des images de Siva et Vishnu. Le vêtement reprend sans doute les habits des images hindoues du style de Sukhothai.

